

OCTAVE MIRBEAU

KINOK KERTJE

REGÉNY

**FORDITOTTÁK
GERGELY GYŐZŐ
ÉS
SCHÖNER DEZSŐ**

BUDAPEST, 1921
NÉPSZAVA-KÖNYVKERESKEDÉS KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2018
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-286-4 (online)
MEK-17781

TARTALOM
ELŐSZÓ.
ELSŐ RÉSZ.
Küldetésben.
MÁSODIK RÉSZ.
Kinok Kertje.

Papoknak, katonáknak, bírának, embereknek, akik embereket nevelnek, vezetnek és rajtuk uralkodnak, ajánlom ezeket a gyilkossággal és vérrel teli oldalakat.

O. M.

ELŐSZÓ.

Egyszer este több jóbarát jött össze egyik neves írónknál. Amiután bőségesen megebédeltek, nem tudom, milyen alkalomból, azt hiszem azonban, minden ok nélkül, a gyilkosságról vitatkoztak. Csak férfiak voltak jelen, erkölcsbírák, költők, filozófusok, orvosok, csupa olyan ember, akik szabadon, úgy, ahogy azt a fantáziájuk, a rögeszméjük avagy a bogarasságuk sugallta nekik, annak a veszedelme nélkül beszélhettek, hogy egyszerre csak a megbotránkozásnak és ijedelemnek azt a kifejezését kellett volna maguk előtt látniok, amely a legkisebb, valamelyest merész gondolatra a közjegyzők arcát eltorzítja. Közjegyzőket mondok, aminthogy ügyvédet vagy portást is mondhatnék, egyáltalán nem megvetésből, hanem azért, hogy a francia gondolatvilág közepes rétegét jellemezzem.

Az erkölcsi és politikai tudományok akadémijának egyik tagja olyan teljes lelki nyugalommal, mintha annak a szivarnak a minőségéről kellene nyilatkoznia, amelyet szivott, így szólt:

- Becsületszavamra!... Az a meggyőződés, hogy a gyilkosság foglalja le leginkább az emberiséget és hogy minden cselekedetünk belőle ered...

Valami terjedelmes elméletet vártak tőle, ő azonban elhallgatott.

- Nyilvánvaló, hogy így van... - jelentette ki egy darwinista tudós. - Ön itt olyan igazságot fejezett ki barátom, amely örök igazság, ahogy ezt a mesés de La Palisse naponta megállapította... Mert a gyilkosság társadalmi intézményeink alapja, mint ilyen, a civilizált élet legparancsolóbb szükségessége... Ha nem volna gyilkosság, megszűnnék mindenféle kormányzás, annál a csodálatos oknál fogva, hogy a bűn egyáltalában, különösen pedig a gyilkosság az egyedüli tényező, amely a kormányzás létét nemcsak menti, hanem még létjogosultságot is ad neki... Bűn és gyilkosság nélkül elképzelhetetlenül teljes anarchiában élnénk... Így tehát anélkül, hogy a legtávolabbról is igyekeznénk a gyilkosságot megszüntetni, észszerűen és kitartóan kell azt fejlesztenünk... És nem tudok erre jobb módot, mint a törvények kultuszát.

Valaki tiltakozóan kiáltott föl.

- Ugyan kérem - szólt rá a tudós. - Hát nem vagyunk egymás közt és nem beszélgethetünk álszenteskedés nélkül?

- De kérem! - nyugtatta meg a házigazda. - Használjuk ki alaposan ezt az egyedüli alkalmat, amikor szabadon kifejezhetjük benső gondolatainkat, mert bizony, jómagam a könyveimben, valamint önök a katedráikon, hazugságoknál egyebet nem nyújthatunk a közönségnek.

A tudós mélyebben ereszkedett be karosszékének váncosai közé, kinyújtotta a lábát, amely miután sokáig keresztbe tartotta, most elzsibbadt, fejét hátra hajtotta, karját hanyagul lógatta le, a hasa boldog emésztésben kéjelgett, közben pedig füstkarikákat eregetett a mennyezet felé.

- Egyébként is - szólalt meg újra - a gyilkosság így is, minden megvitatás nélkül eléggé fejlődik... Hogy úgy mondjam, nem ilyen vagy olyan szenvedély eredménye, sem pedig az elfajultság valamiféle beteges tünete. Életöszön ez, amely bennünk lakozik... amely benne van minden szerves lényben és akárcsak a nemzés ösztöne, úgy uralkodik rajtunk... És ez olyannyira igaz, hogy ez a két ösztön a legtöbbször úgy összebonyolódik, olyannyira egymásba fonódik, hogy olykor időnként, mint egy és ugyanazon ösztön jelentkezik és az ember már azt sem tudja, hogy melyik a kettő közül hajtja, az-e, hogy életet adjon, vagy az-e, hogy életet elvegyen, hogy melyik a gyilkosság, melyik a szerelem ösztöne. Egy tiszteletreméltó gyilkos, aki meggyilkolta a nőket, de nem azért, hogy meglopja őket, hanem hogy erőszakot kövessen el rajtuk, bizalmas vallomásait közölte velem. Az volt a kedvtelése, hogy az ő kéjvonaglása

pontosan összeessék a másik halálvonaglásával. „Ezekben a pillanatokban - mondotta nekem - úgy képzeltem, mintha isten lennék és megteremteném a világot!”

- Ah! - kiáltotta a neves író. - Ha ön példáit a hivatásos gyilkosok között keresi!

A tudós szelíden válaszolt:

- Többé-kevésbé mindannyian gyilkosok vagyunk... Megengedem, hogy enyhébb mértékben, de valamennyien éreztünk már ehhez hasonló érzést... A gyilkosság velünk született vágyát megszelidítik, testi hevességét megfékezik, amennyiben törvényes kielégülést nyújtanak neki, amilyen például az ipar, a gyarmati kereskedelem, a háború, a vadászat, az antiszemitaizmus... mert hát veszedelmes dolog lenne, ha minden megszorítás nélkül, a törvényes formákat mellőzve engednők át magunkat neki és mert az erkölcsi elégtétel, amelyet nyújt, utóvégre is nem éri meg mindazt, ami vele jár, a letartóztatást... a bírókkal való olyan fárasztó és minden tudományos érték nélkül való tárgyalásokat... és végül a nyaktilót...

- Ön tuloz - szakította félbe az előbbi közbeszóló. - Csak otromba, értelem nélkül való gyilkosok, nyers ösztönük után menő vadak és a minden pszichológia nélkül való egyének azok, akiknek számára a gyilkolás veszedelmekkel jár... Értelmes ember, aki kissé gondolkodik, a legnagyobb lelkinyugalommal annyi gyilkosságot követhet el, amennyit csak kedve tartja. Az ilyen ember biztos a büntetlenségében... Számítóképességének teljességében sikeresen küzd meg a rendőrség nyomozóinak rutinjával és - mondjuk csak ki bátran - azzal a száználmas kutatóképességgel, amelyre pedig olyan hiuk a vizsgálóbírák... Ezekben az ügyekben, éppen úgy, mint minden egyéb ügyben, a kisüzemek azok, amelyek a nagyokért fizetnek... Nemde, barátom, hogy azoknak a bűnöknek a száma, amelyeket nem derítenek föl...

- És amelyeket megtűrnek...

- És amelyeket megtűrnek... Éppen ezt akartam én is mondani... Ön bizonyára egyetért velem abban, hogy ezeknek száma ezerszerre nagyobb, mint azoké, amelyeket földerítettek és megtoroltak és amelyekről az újságok olyan csodálatos bőbeszédűséggel és a filozófiának visszataszító hiányával olyan sokat fecsegnek össze-vissza?... Ha ön egyetért velem ebben, úgy bizonyára elhiszi, hogy a csendőr egyáltalában nem réme a gyilkosok értelmiségének...

- Ez kétségtelen. De nem erről van most szó... Ön elhárítja a kérdést... Azt mondtam, hogy a gyilkosság rendes - és egyáltalában nem kivételes - megnyilvánulása a természetnek és minden élő lénynek. Nos hát, mégis csak hallatlan, hogy a társadalmak azzal az ürüggyel, hogy az embereket kormányozzák, kizárólagosan maguk bitorolják azt a jogot, hogy gyilkolják őket és teszik ezt az egyének rovására, akiket pedig egyedül illet meg ez a jog.

- Teljesen igaza van! - erősítette meg egy szeretetreméltó és beszédes filozófus, akinek a Sorbonne-on tartott előadásaira minden héten válogatott közönség gyűlt egybe. - Barátunknak teljesen igaza van... Én részemről nem hiszem, hogy van emberi teremtés, aki - legalább szellemileg - ne volna gyilkos... Nézzék, én néha azzal szórakozom, hogy a szalonokban, templomokban, pályaudvarokon, a kávéházak terasszán, a színházakban, szóval mindenütt, ahol tömegek járnak, kelnek, egyedül az emberek gyilkosokra valló külsejét, arcát figyelem... A tekintetükben, a nyakukon, homlokuk formáján, az állukon és pofacsontjukon, lényük minden részében magukon viselik azokat a fatális ismertetőjeleket, amelyek gyilkos hajlamra mutatnak... Ez egyáltalában nem valami beteges agyrém részemről, de nem tudok egy lépést sem tenni, hogy bele ne ütköznek a gyilkosba és ne lássam meg a gyilkost a szempillája alatt föllobbanó tekintetében és ne érezzem meg őt felém nyuló kezeinek titokzatos érintésében... A legutóbbi vasárnapon falun voltam, ahol éppen bucsu volt... A nagy piactéren, amelyet lombok, virágos diadalkapuk, tarka árbcok díszítettek, együtt volt a szórakozásnak minden neme, amely az ilyenfajta népies mulatságokon szokásban van... És a hatóságok atyai tekintete előtt a derék emberek egész tömege szórakozott... A körhinta, a sikló, a hinták csak kevés

embert vonzottak, a kintornák hiába mekegték legvidámabb és legcsábítóbb melódiáikat. Egészen más örömek foglalták le az ünnepi tömeget. Egyesek karabéllyal, pisztollyal vagy a jó, régimódi nyíllal lövöldöztek emberi alakokat ábrázoló céltáblákra, mások golyókkal dobálták és ütötték le a bábukat, amelyek gyöngén álltak faállványokon, amott pedig kalapáccsal ütöttek egy készülékre, amiáltal egy francia tengerész mozdult meg és a deszka végén egy szegény hovát vagy nyomoruságos dahomeit amugy hazafiasan szurt át a bajonettjével... Mindenütt a sátrak alatt, a kivilágított kicsiny bódékban a halál ábrázolása, a fölkoncolás paródiája, a hullahegyek ábrázolása... És ezek a derék emberek boldogok voltak!

Mindenki megérezte, hogy a filozófus elemében van... Amennyire tőlünk tellett, elhelyezkedtünk, hogy elméleteinek és adomáinak özöne elzúgjon fölöttünk. Ő pedig folytatta:

- Sőt észleltem, hogy ezek az ártatlan multságok néhány év óta jelentősen elterjedtek. Az ölés öröme abban a mértékben, ahogy az erkölcsök megszelidültek, nagyobb és általánosabb lett. Mert az erkölcsök szelidülnek, az kétségtelen!... Hajdan, amikor még vadak voltunk, ezek a bucsuk egyhanguan szegényesek voltak, alig volt bennük látnivaló. Csak pipára és szökőkút tetején táncoló tojánhéjra lövöldöztek. A legfényűzőbb helyeken voltak ugyan madarak, de csak gipszből valók... És ugyan - kérdem önöktől - mi öröme telik az embernek ilyesmiben? Manapság, amiután haladtunk, minden tisztességes ember számára megengedhető, hogy két garas árán megszerezze magának a gyilkolás különleges és civilizált gyönyörét... Aztán meg tetejébe színes tényért és nyulat lehet vele nyerni... Pipák, tojánhéj és gipszmadarak helyett, amelyek ostoba módon összetörnek, anélkül, hogy bármiféle vérontás hiedelmét keltenék bennünk, a vásári képzelet annak rendje-módja szerint gondosan kifaragott és felöltöztetett férfi, női és gyermeki alakokat formált... Aztán gesztikuláltatják és járatják ezeket az alakokat... amelyek zseniális készülék segítségével boldogan sétálnak vagy rémülten szaladnak. Látni lehet, amint egyedül, avagy csoportokban mezőkön járva, falakon mászva, toronyajtókon belépve, ablakokon kiugorva, csapóajtókon előtűnve jelennek meg... Karjuk, lábaik és fejük mozdulatával valóságos lényeknek látszanak. Van közöttük, amelyik olyan, mintha sirna... Van közöttük olyan, mintha szegény lenne... Olyan, mintha beteges lenne... Van közöttük aranyba öltöztetett, mint a mesék hercegnője. Az ember igazán azt képzelhetné, hogy gondolkodni tudnak, hogy akaratuk, lelkük van... hogy élnek!... Sőt némelyik meghatóan könyörgő mozdulatot tesz... Az ember hallani véli, amint mondja: „Irgalom!... Ne ölj meg!...” Nagyszerű is az az érzés, az a gondolat, hogy valakit megölnék, ami mozog, ami jár, ami szenved, ami könyörög!... Az emberek, amint rájuk fogják a puskát vagy a pisztolyt, mintha egy vér csöpp ízét éreznék a szájukban... Micsoda öröm, amikor a golyó ezeket az emberhez hasonló alakokat kivégzi!... Micsoda gyönyörűség, amint az ellőtt nyíl a papirkéregből való melleket átdöfi és a kicsi élettelen alakok, mintha holttestek lennének, úgy terülnek el a földön!... Az embereken izgalom, vérengző düh vesz erőt és bátorítják egymást... Már csak a rombolás és halál szavait hallja az ember: „Öld meg... Célozz a szemére!... Célozz a szívére... Ez aztán megkapta!” Amilyen közömbösek ezek a derék emberek a céltáblák és a pipák előtt, olyan lelkesek, ha a célt emberi alak jelképezi. Akik ügyetlenek voltak, dühbe jönnek, de nem a saját ügyetlenségük ellen, hanem a bábú ellen, amelyet elhibáztak... Gyávanak szidják, ocsmány szidalmakkal halmozzák el, amikor ez sértetlenül eltűnik a toronyajtó mögött... Megfenyegetik: „Gyere csak elő nyomorult” és tovább lónek rá, amíg csak meg nem ölték... Figyeljék csak meg ezeket a derék embereket... Ezekben a pillanatokban egészen gyilkosok, lények, akiket egyedül az ölés vágya tölt el. Az embergyilkos bestiát, amely mind mostanáig szunnyadt bennük, felköltötte annak az illúziója, hogy valami élő lényt semmisítenek meg. Mert a kicsi papirkéregből vagy fából való emberke, aki a kulisszák előtt megjelenik vagy amögött eltűnik, számukra már nem játék, nem élettelen anyagból való darab... Amikor látják, hogy előtűnik vagy eltűnik, öntudatlanul vérkeringést, érzékeny idegeket, gondolkodóképességet, szóval minden olyat tulajdonítanak neki, amit olyan szívesen semmisítenek meg, amit

olyan vad gyönyörrel látnak elvérezni a sebekben, amelyet nekik okoztak... Sőt annyira mennek, hogy velük ellentétes politikai és vallási véleménnyel ruházzák föl a bábukat, zsidónak, angolnak vagy németnek mondják őket, különleges gyűlölettel jelölik meg azt az általános gyűlöletet, amely kivétel nélkül minden élővel szemben elfogja őket, hogy ilyen módon különös, jóleső bosszúállással tetőzzék meg az ölés ösztönszerű örömét.

Itt aztán közbelépett a házigazda, aki vendégei iránt való udvariasságból és attól a jótévő vágytól vezéreltetve, hogy filozófusunkat és minket kissé lélegzethez juttasson, csöndesen megjegyezte:

- Ön csak vadakról, parasztokról beszél, akiket illetően abban egyetérték önnel, hogy állandóan a gyilkos lelki állapotában vannak... De nem lehet, hogy ön ugyanazt figyelte meg „kulturált szellemeken” vagy „törvénytiszteletben iskolázott természeteken”, például a nagyvilági szereplő egyéneken, akiknek egész életük minden órája abban telik el, hogy győzelmet arassanak eredeti ösztöneiken és az atavizmus vad kedvteléseiben.

Amire filozófusunk élénken felelt:

- De bocsásson meg... Tulajdonképpen, melyek azok a szokások, azok az örömök, amelyeket különösképpen azok az emberek kedvelnek, akiket ön „kulturált lényeknek és törvénytiszteletben iskolázott természeteknek” nevez. A vívás, a párbaj, a vad sportok, a borzalmas galamblövészet, a bikaviadal, a hazafias játékok különböző nemei, a vadászat... Csupa olyan dolog, amely a valóságban nem egyéb, mint visszatérés a régi barbarizmushoz, amikor az ember - ha lehet ezt a kifejezést használni - az erkölcsi műveltségnek azon a fokán állt, mint a nagy állatok, amelyeknek a nyomába jött. Különbözik pedig, nem kell sajnálni, hogy a vadászat túlélt a régi, teljesen rosszul átformált erkölcsöket. Jelentőségteljes levezetőcsatorna ez, amelyen „a kulturált lények és törvénytiszteletben iskolázott természetek” minden különösebb károsodásuk nélkül levezetik mindazt, ami romboló energiájukból és vérengző kedvteléseikből megmaradt bennük. Enélkül, ahelyett, hogy a szarvast üldöznék, hogy a vadakat elfognák, hogy a lucernásokból ártatlan szárnyasokat fölkoncolnának, legyen nyugodt, ezek a „kulturált szellemek” a mi nyomainkba kergetnék farkaikat, ezek a „törvénytiszteletben iskolázott lények” gyönyörteljesen sütnék miránk a puskáikat, amit soha nem is mulasztanak el megtenni, amikor ilyen vagy olyan formában módjuk van rá és amit nagyobb határozottsággal - valljuk meg nyíltan - kevesebb képmutatással cselekszenek meg, mint a vadak... Ah, reméljük, hogy berkeinkből és erdeinkből soha ki nem fogy a vad... Ez a mi mentsvárunk és bizonyos tekintetben a mi váltságdíjunk... Azon a napon, amikor eltünnének, egyszerre nekünk kellene ezeket helyettesíteniük a „kulturált szellemek” nagy gyönyörüségére. A Dreyfus-ügy csodálatos példája ennek és azt hiszem, soha olyan tökéletesen és cinikus nyíltsággal nem jelentkezett a gyilkosság szenvedélye és az emberre való vadászat gyönyöre, mint ebben az ügyben... A rendkívüli esetek és a förtelmes büntettek között, amelyek egy év óta naponta végbemennek, Grimaux-nak Nantes utcáin való végighajszolása, az, ahogy gyalázatos szidalmakkal és halálos fenyegetésekkel halmozták el ezt a nagy tudóst, akinek a legszebb sikereket köszönhetjük a vegyészet terén, a legjellemzőbb és „a kulturált szellemek és a törvénytiszteletben iskolázott lények” nagy dicsőségére szolgáló példái ennek... Örökké emlékezetes lesz, hogy Clisson polgármestere, szintén „kulturált szellem”, nyílt levelében megtiltotta Grimaux-nak, hogy városába lépjen és kifejezte afölött való sajnálkozását, hogy a modern törvények nem teszik neki lehetővé, hogy „rövid uton fölakasztassa”, ahogy ez a régi jó időkben, a monarchia alatt olyan gyakran megesett tudósokkal... Akik pedig ezt a kitünő polgármestert támogatták, azok voltak, akiket Franciaország ama nagyszerű „nagyvilági személyiségek” közé számít és akik, ahogy ezt házigazdánk mondja, életük minden napján nagyszerű győzelmeket aratnak eredendő ösztöneiken és az atavizmus vad kedvteléseiben. Figyeljék meg különben, hogy szinte kizárólagosan e kulturált szellemek és a törvénytiszteletben iskolázott lények közül kerülnek ki

a tiszték, a tiszték, azaz olyan emberek, akik egyáltalában nem jobbak és nem rosszabbak, nem okosabbak és nem ostobábbak, mint a többiek, akik szabad akaratukból olyan - utóvégre is - egészen tisztelt mesterséget választottak, amelyben minden szellemi megerőltetés odairányul, hogy miképpen lehet a legkülönfélébb erőszakosságot emberek ellen elkövetni, miképpen lehet kifejleszteni, sokszorosítani a legtökéletesebb, a legkimerítőbb és legbiztosabb eszközeit a pusztításnak, rombolásnak és halálnak... Hát nincsenek hadihajók, amelyeknek nem a legteljesebb igazmondással és nyíltsággal a „Pusztító”... - „Dühöngő”... - „Erőszak”... - neveket adták? És jó magam?...

Ime, nézzék, egészen biztos, hogy nem vagyok valami szörnyeteg... Azt hiszem, normális ember vagyok, gyöngédségekkel, élénk érzésvilággal, magasabb kulturával, a civilizáció és társadalmi élet raffináltságával... És mégis, hányszor hallottam magamban megmordulni a gyilkos parancsoló szavát!... Hányszor éreztem, amint lényem belsejéből vérhullám szállt az agyamba, a vágy, a vad, heves, szinte legyőzhetetlen vágya az ölésnek!... Ne higgyék, hogy ez a vágy a szenvedély válságában jelentkezett, amely hirtelen és megfékezhetetlen harag vagy a pénz után való alantas vágy kíséretében keletkezett... Ó, szó sincs róla!... Ez a vágy hirtelen, hatalmasan, indokolatlanul, megmagyarázhatatlanul lép föl bennem, minden cél és minden ok nélkül, például az utcán, valamely ismeretlen sétáló háta mögött... Igen, vannak háta az utcán, amelyek kés után kiáltanak... Miért?...

Erre a váratlan vallomásra a filozófus elhallgatott egy pillanatra és ijedt tekintettel nézett valamennyiünkre... Aztán ismét megszólalt:

- Nem, lássák a moralisták beszélhetnek, amit akarnak... Az ölés szükséglete az embernél az evés szükségletével egyszerre született meg és ezzel egyesül... Ez ösztönös vágy, amely minden élő szervezetnek a hajtóereje. A nevelés fejleszti, ahelyett, hogy elfojtaná, a vallás magasztalja, ahelyett, hogy megátkozná, minden egyesül, hogy tengellyé tegye, amely körül egész csodálatraméltó társadalmunk forog. Amióta az ember öntudatra ébredt, folyton-folyvást a gyilkolás eszményét fejlesztik agyában. A gyilkolás kötelességgé válik, hősiességgé magasztosul, az ember létének minden fokán figyelemmel követik. Furcsa isteneket imádnak a kedvéért, vadul tomboló isteneket, akik csak özönvizekben lelik örömeiket, akik a vadság tébolyodottságában emberi életeket nyelnek el és népeket, mint gabonátáblákat kaszálnak le. Arra készítetik az embert, hogy csak a hősokeket tisztelje, ezeket az izléstelen vadakat, akik bűnökkel teltek és egészen vörösek az emberi vértől. Az erény, amely által a többi ember fölé kerekedik és amely neki dicsőséget, vagyont, szerelmet juttat, egyesegyedül a gyilkoláson épül föl... Az ember a háboruban találja a gyilkolás örökkévaló és mindenható örületének legmagasabb tételét, a szabályozott, ezredekre osztott, kötelezővé vált gyilkolást, amely nemzeti tényé lesz. Akárhová megy, akármit cselekszik, mindenütt ott találja az emberiségnek nevezett épület homlokzatán a halhatatlan fölirást: „Gyilkosság”. Miért kívánják tehát, hogy ez az ember, akibe gyermekora óta belenevelik az emberi élet megvetését, akit ránevelnek a törvényes gyilkolásra, visszariadjon a gyilkosságtól, amikor a saját érdekének és kedvtelésének kielégítését találja benne? Vajjon melyik társadalmi törvény nevében ítélhetik el a gyilkost, aki a valóságban nem tett egyebet, mint követte a beléje nevelt emberölő törvényeket és követte azokat a véres példákat, amelyeket elébe tártak... „Hogyan, - mondhatják egy napon a gyilkosok - arra kötelezték bennünket, hogy rakásszámra öljünk meg embereket, akiket nem gyűlölünk, akiket nem is ismerünk és minél többet öltünk meg közülük, annál több elismeréssel és kitüntetéssel halmoztak el. Máskor pedig a ti eszmemenetekben bizva, megsemmisítünk lényeket, akik utunkban vannak és akiket utálunk, mert megkivántuk a pénzüket, a feleségüket, a helyüket, vagy mert egyszerűen a megsemmisítésük örömet szerez nekünk, amely okok épp olyan pontos, nyilvánvaló és emberies okok... És ime, jön a csendőr, a biró, a hóhér!... Ez fölháborító igazságtalanság és nem egyeztethető össze a józan ésszel!” Vajjon mit felelhetne erre a társadalom, ha a legkisebb érzéke is volna a logika iránt?...

Egy fiatalember, aki eddig egy szót sem szólt még, a következőket mondta:

- Vajjon ez-e a magyarázata a gyilkolás e különös rögeszméjének, amelyről ön azt állítja, hogy eredendően vagy a nevelésünkénél fogva mindnyájunkban benne él... Nem tudom és nem is akarom tudni, jobban szeretem azt hinni, hogy minden titokzatos bennünk. Ez inkább megfelel gondolkozásom hanyagságának, amely irtózik azoknak a társadalmi és emberi problémáknak a megfejtésétől, amelyeket különben sem tudnak megfejtteni és amely megerősít költői gondolkodásomban és okoskodásomban, amelyekkel megkísérlem a megfejtését, avagy éppen meg nem fejtését kísérelem mindennek, amit nem értek... Ön, kedves mester, éppen most eléggé rettenetes vallomást tett és olyan érzéseket irt le, amelyek, ha tényleges formát öltének, önt és jómagamat is messze sodorhatnának, mert ezeket az érzéseket én is gyakran észleltem, még pedig a legutóbb meglehetősen köznap körülmények között... De mindenekelőtt engedjék meg közbevetnem, hogy ezt az abnormis lelkiállapotot a környezetnek tulajdoníthatom, amelyben fölneveltek és a mindennapos benyomásoknak, amelyek legbensőmet áthatották... Önök ismerik atyámat, Trepan doktort. Önök tudják, hogy nincs ember, aki nálánál jobban szeretné a társaséletet és kedvesebb volna, mint ő. De nincs is ember, akiből a mestersége kiméletlenebb gyilkost csinált volna... Jó sokszor jelen voltam azoknál a csodálatos műtétéknél, amelyek az egész világon ismeretessé tették... Az a megvetés, amellyel az életet megveti, valósággal csodaszzerű. Egyszer éppen előttem végzett egy igen súlyos hasüregoperációt, amikor a beteget, aki kloroformos álomban feküdt, megvizsgálta, egyszerre így szólt magában: „Ennek az asszonynak a gyomorszájában valami bántalma lehet, hátha a gyomrát is kinyitnám?... Hiszen ráérek.” Amit meg is tett. A nőnek semmi baja nem volt a gyomrában. Atyám erre visszavarrta a fölösleges vágást, mondván: „Igy legalább biztos vagyok benne.” Ez a megállapítás annyival is inkább értékes volt, mert a beteg még az este meghalt... Máskor meg Olaszországban, ahová egy műtét végett hívták, egy muzeumot látogattunk meg... El voltam ragadtatva... „Ó, te költő, költő! - kiáltotta atyám, akit egy pillanatig sem érdekelt az a mesterművek, amelyek engem föllelkesítettek - ...Művészet! Művészet!... Szépség!... Tudod, hogy mi a szép? Nos, hát fiacskám, szép egy nyitott véres női has, benne a csipesszel!...” De nem filozofálok, hanem elmondok önöknek valamit... Önök valamennyien az emberi természetrajznak azt a tanulságát vonhatják le belőle, ami belőle levonható, ha ugyan van benne ilyen tanulság.

A fiatalember modorában volt valami biztosság, hangjában valami metsző, ami egy kissé megborzongatott minket.

- Lyonból jöttem haza - folytatta - és egyedül voltam egy elsőosztályú fülkében. Az egyik közbeeső állomáson, nem tudom már melyiken, egy utas szállt föl. Meglehet, hogy a kényelmetlenség érzése, amely a magányosságban megzavart embert elfogja, magyarázatát adhatná a heves haragnak, amely hajlamossá tesz rettenetes cselekedetekre... De én semmi ilyet nem éreztem... Egyedüllétemben olyannyira unatkoztam, hogy egy utitársnak a belépése még öröömre is szolgált. Az utas velem szemben ült le, amiután kis csomagját óvatosan elhelyezte a hálóban... Közönséges modoru, vastag ember volt, akit zsirosan fénylő csunyasága csakhamar ellenszenvessé tett előttem... Néhány perc múlva, amint néztem, éreztem, hogy valami legyőzhetetlen utálat fog el iránta... Nehézkesen terpeszkedett el a vánkoson, kinyújtott lábakkal és óriási hasával, amely a vonat minden rázására úgy reszketett és hullámzott, mint valami csunya zselatintömeg. Minthogy nyilvánvalóan melege volt, levette a kalapját és piszkos kendővel törölte meg a homlokát, alacsony, ráncos, horpadásos homlokát, amelyet ritka, ragadós haja, mintha fekély volna, úgy takart el. Arca nem volt egyéb, mint zsirtömeg halmaza, háromszoros álla, ez a puha, husból való laza gallér lelogott a mellére. Hogy elkerüljem ezt a kellemetlen látványt, a vidéket néztem és azon voltam, hogy teljesen elvonjam magam e kiállhatatlan utitárs jelenlétének hatása alól. Így telt el egy óra... És amikor a kíváncsiság, amely erősebb volt, mint az akaratom, tekintetemet rája vonta, láttam, hogy

csunya, mély álomba merült, önmagába roskadva, lelógó és vállain ide-odadülöngő fejjel aludt és nagy, duzzadt kezeit teljesen nyitva tartotta combjának lejtőjén. Észrevettem, hogy kerek szeme megrezzent lezárt szempillája alatt, amelynek közepén, a hasadásban, a kékes pupilla egy kis sarka úgy tünt elő, mint valami genyrcsomó egy nagy daganaton. Micsoda hirtelen örület villant át az agyamon?... Igazán, magam sem tudom... Mert, ha gyakran is éreztem a gyilkolás vágyát, ez mindig a vágy legkezdetlegesebb formájában jelentkezett és még sohasem vette föl a mozdulat és cselekedet biztos formáját... Vajjon hihetem-e, hogy egyedül ennek az embernek az ocsmány rutsága volt az, ami ezt a mozdulatot és cselekedetet kiváltotta belőlem?... Nem, ennek mélyebb oka volt, amelyről nem tudok számot adni... Halkan fölemelkedtem és kinyújtott, görcsösen nyitott, támadásra kész kezekkel mentem feléje, mintha meg akarnám fojtani.

E szavaknál, mint olyan elbeszélő, aki jól ki tudja számítani a hatást, szünetet tartott. Aztán nyilvánvaló megalégedettséggel folytatta:

- Jelentéktelen külső ellenére nem mindennapi erő van bennem, izmaimnak ritka az ügyessége, rendkívüli a feszereje és ebben a pillanatban valami különös meleg megkettőztette testi erőmet... Kezem szinte egészen magától ment ennek az embernek a nyaka felé, mondom önöknek, egészen magától, hevesen és rettenetesen ment feléje... Valami könnyű ruganyos-ságot, ideges hullámokat, a nemi gyönyörűség mámorának egy nemét éreztem. Igen, semmivel sem tudom összehasonlítani azt, amit ekkor éreztem. Abban a pillanatban, amikor a két kezem, mint valami leküzdhetetlen harapófogó, össze akarta szorítani ezt a zsiros nyakat, az ember fölébredt... Rémmel a szemében riadt föl és hebegte: „Mi... mi... mi az?...” S ez volt minden!... Láttam, hogy még mondani akart valamit, de nem tudott szólni. Merev szemének tekintete megrezzent, mint valami széltől meglobogtatott kicsiny láng. Azután a rémmel mozdulatlanul meredt rám. Anélkül, hogy egy szót is szóltam volna és mentegetődni vagy magyarázni igyekeztem volna viselkedésemet, hogy ezzel megnyugtassam utitársamat, vele szemben visszaültem a helyemre és olyan hanyag, fesztelen mozdulattal, hogy ez még most is bámulatba ejt, kinyitottam egy ujságot, de nem olvastam... A férfi tekintetében percről-percre nőtt az irtózat, szeme lassanként kifordult és láttam, amint kékes arcán vörös, majd kékes foltok ütnek ki, aztán amint az arc megmerevedik... Egészen Párisig megőrizte a férfi tekintete rémült merevségét. Amikor a vonat megállt, a férfi nem szállt ki belőle...

Az elbeszélő az egyik gyertya lángjánál cigarettára gyujtott és a füstöt szájából kifújva, közbömbös hangon szólt:

- Igen, azt hiszem, jól sejtem... Meghalt!... Agyszélhűdéssel öltem meg...

Ez az elbeszélés nagy zavart keltett közöttünk... Bámészan néztünk egymásra... Vajjon komolyan beszélt-e ez a különös fiatalember?... Avagy csak föl akar minket ültetni?... Valami magyarázatot, kommentárt, fordulatot vártunk... De ő hallgatott... Komolyan elgondolkozva füstölt és most úgy látszott, mintha valami másra gondolt volna. A beszélgetés ettől a perctől kezdve zavaros, hangulat nélkül való lett és nagyunalmasan ezernyi haszontalan tárgy körül terjengett...

Ekkor történt, hogy egy férfi, akinek az arca földult, háta meggörnyedt, tekintete fénytelen, a haja és szakállja időelőtt egészen ősz volt, erőlködve állt föl és remegő hangon így szólt:

- Önök mindenről beszélnek, csak a nőkről nem, amit valóban lehetetlennek tartok olyan kérdés megvitásánál, amelyben a nőknek főszerepük van.

- Csakugyan! Beszéljünk most róluk - hagyta helyben a neves író, aki ezzel kedvenc elemébe jött, mert az irodalomban annak az érdekes tökféjűnek nézték, akit az emberek a nők ismerőjének mondanak... Valóban itt az ideje, hogy valami öröm oszlassa szét ezeket a véres lidérce-

ket... Beszéljünk a nőkről, mert bennük és általuk felejtjük el vad ösztöneinket és tanulunk meg szeretni, ami az eszmény és könnyörület legmagasabb fokára emel bennünket.

A dultképü ember fölkacagott és kacagásából úgy csikorgott ki a gúny, mintha ajtó nyílna ki, amelynek sarka berozsdásodott.

- Könyörületességre nevelő nő! - kiáltotta. - Igen, ismerem ezt a régi dalt... Igen sokszor alkalmazzák bizonyos irodalomban és a szalonfilozófia előadásában... De a női nemnek egész története és nemcsak a története, hanem a természetben és életben való szerepe meghazudtolja ezt a tisztán romantikus föltevést... Mert hát miért tódulnak a nők a véres látványosságokhoz olyan elragadtatással, mint ahogy a gyönyörűségek felé törekednek... Miért van az, hogy az utcán, a színházban, a bírósági tárgyalótermekben, a nyaktiló előtt láthatók, amint nyakukat kinyújtják, mohón nyitják ki a szemeiket a kín jeleneteire és az ájulásig átérzik a halál látványának borzalmas örömeit?... Miért van az, hogy bármilyen gyilkosságnak egyedül az említése is egész testükben a gyönyör borzalmának egy nemével hatja át őket?... Valamennyien, majdnem valamennyien rajonganak Pranziniért!... Miért?...

- Ugyan, mit!... - kiáltotta a neves író - a prostituáltak...

- De nem - felelte a földult arcú férfi -, a nagyvilág és a burzsoázia női... Ami egyre megy... A nőkre nézve nem állnak fönn az erkölcsi kategóriák. Valamennyien nők... A nép női, a magas és kicsiny burzsoázia női és a társadalom legfelsőbb fokán álló nők is rávetik magukat a borzalmas halottkamrákra, azokra a bünmuzeumokra, amelyek a „Petit Journal” tárcáiban vannak benne... Miért?... Azért, mert a nagy gyilkosok mindig rettenetes szeretők voltak... Nemi erejük megfelelt bünöző erejüknek... Ugy szeretnek, ahogy ölnek!... A gyilkos a szerelemből születik és nála a szerelem bensősége a legnagyobb fokát a gyilkolásban éri el... Ez ugyanaz a testi izgatottság... Ugyanazok a fojtogató mozdulatok, gyakran ugyanazok a harapások és gyakran ugyanazok a szavak esnek ugyanazon vonaglásban...

Megerőltetéssel, szenvedő arccal beszélt... És minél tovább beszélt, annál borultabb lett szemeinek tekintete, annál mélyebbek lettek arcán a redők...

- A nő, mint az eszmény és a könnyörület adományozója!... - folytatta. - De a legrettenetesebb bünök szinte mindig a nők művei... A nő az, aki őket kigondolja, kitervezi, előkészíti, irányítja... Ha ezeket a bünöket nem is a saját, gyakran tulságosan gyöngéd kezeivel hajtja végre, ott lelhető föl a vadság, a kegyetlenség a jellemében, az erkölcsében, a gondolataiban, a nemiségében... „Keressd a nőt” - mondja a bölcs kriminalista...

- Ön rágalmazza a nőt! - tiltakozott a híres író, aki nem tudta elnyomni a méltatlankodás egy gesztusát. - Amit ön itt általánosságban elmond, nem egyéb, mint ritka kivétel... Degeneráltság, betegség, idegesség... Az ördögbe is!... A nő éppen olyannyira nem biztos lelki bajokkal szemben, mint a férfi..., bár náluk ezek a betegségek kedves és megható formát öltenek, amely még inkább megérteti velünk a nő érzékeny lelkivilágát. Nem, uram, ön siralmasan, sőt mondhatnám, bünyösen téved... És amit a nőben csodálni kell, az ellenkezően: a nagy érzés, az élet nagy szeretete, ahogy azt az imént mondtam; a könnyörületesség végső kifejezése...

- Irodalom, uram, ez irodalom!... És valamennyi között a legrosszabb irodalom.

- Pesszimizmus, uram... Istenkáromlás... Órültség!

- Azt hiszem, önök mind a ketten tévednek, - vetette közbe egy orvos. - A nők sokkal raffináltabbak és bonyolultabbak, mint önök hiszik... Összehasonlíthatatlan virtuózok, elsőrangú művészek a fájdalomban, a szenvedés színjátékát elébe helyezik a halál színjátékának, a könnyeket elébe helyezik a vérnek. És ez csodálatosan kétoldalú tulajdonság, amelyben mindenki megtalálja a maga számadását, mert mindenki teljesen ellentétes következtetéseket vonhat le belőle, tulozhatja a nők könnyörületességét vagy átkozhatja a kegyetlenségüket és

ugyanazokra a megfoghatatlan indokokra támaszkodva, aszerint, hogy milyen hangulatban van az ember akkor, elismeréssel vagy gyűlölettel adózhatik nekik... Aztán meg mire való ez a meddő vita?... Hiszen a nemek örökös harcában mindig mi vagyunk a legyőzöttek és mitsem tehetünk ez ellen..., aztán meg mindannyian, akár nőgyűlölők, akár nőimádók vagyunk, a gyönyör és fajföntartás számára nem találunk tökéletesebb eszközt, mint a nőt...

De a dultképü férfiu hevesen tagadó kézmozdulatot tett.

- Hallgassanak meg engem - mondta - az élet viszontagságai - micsoda élet volt az enyém! - nem egy nővel, hanem a nővel állítottak szembe. Láttam őt menten minden művészkedéstől és álszenteskedéstől, amelyek a civilizáció minden hazugságának a fényűzésével eltakarták való lelkét... Láttam, amint egyedül szeszélyeire hallgatott, vagy ha úgy tetszik, amint egyedül ösztönei uralkodtak rajta, olyan környezetben, ahol semmi sem fékezte és ahol ellenkezően: minden összeesküdött az izgatására... Semmi sem rejtette el őt előttem. Sem törvény, sem erkölcs, sem vallási előítélet, sem társadalmi elfogultság... Való mivoltában, eredeti meztelenségében, a kinok kertjében, vér és virágok között láttam őt!... Amint megjelent előttem, az emberi romlottság legalsó fokára süllyedtem volt, legalább így gondoltam én. Szerelmes szemeit, könnyöreltes ajkát látva, a remény fölkiáltása hagyott el és azt hittem... igen, azt hittem akkor, hogy általa megmenekülök. Noshát, valami rettenetes dolog következett be!... A nő megismertetett olyan bűnökkel, amilyenekről nem is tudtam, sötét árnyékokkal, amelyekbe még soha bele nem tekintettem... Nézzék elhamvadt szememet, számat, amely már nem tud beszélni, reszkető kezemet, mindez azért ilyen, mert láttam őt! De nem tudom őt megátkozni, éppen úgy, amint nem tudom megátkozni a tüzet, amely falvakat és erdőket emészt föl, a vizet, amely hajókat süllyeszt el, a tigrist, amely a dzsungel mélyén szájában fogva hurcolja el vérző áldozatát... A nőben benne van a világegyetemet átfogó erő, a rombolás ereje, amely olyan legyőzhetetlen, mint maga a természet. Ő maga tulajdonképpen az egész természet! Minthogy ő az élet szülője, ő a halál szülője is... mert a halál az, amely az életet állandóan megújítja... És a halál legyőzése egyet jelentene azzal, hogy megsemmisítjük az életnek egyedül termékenyítő forrását...

- És mit bizonyít ez? - jegyezte meg az orvos vállat vonva.

A férfi pedig egyszerűen így felelt:

- Ez semmit sem bizonyít... De vajjon bizonyítékra szorulnak-e dolgok ahhoz, hogy a fájdalom vagy az öröm részesei legyünk általuk... Érezni kell őket...

A dultképü férfiu ezután félénken és - óh, mindenható hiuság! - szemmel látható önmegelégedéssel papirtekercset vett elő a zsebéből és gondosan kiterítette maga előtt.

- Életemnek ezt a szakát megírtam... Sokáig haboztam, hogy közlétegyem-e és most is habozom. Szívesen fölolvassám önöknek, mert hiszen önök férfiak, akik nem rettennek meg attól, hogy a legsötétebb emberi titokzatosságba behatoljanak... Mégis kívánom, hogy legyen erejük arra, hogy végighallgassák azokat a véres borzalmakat, amelyek ebben az írásban vannak!... Az írás címe: Kinok kertje...

Vendéglátó gazdám ismét szivart és italt hozatott...

ELSŐ RÉSZ. Küldetésben.

Mielőtt elmondanám a szélső keleten tett utazásomnak legrettenetesebb részleteit, talán érdekes lesz, hogy röviden elmondjam azokat a körülményeket, amelyek erre az utra készítettek. Kortörténeti adatok ezek.

Ha lennének olyanok, akiket meglep, hogy elvből elhallgatom mindenkinek nevét, aki ebben a féltékenyen őrzött, igazmondással megirt fájdalmas történetben szerepel, azoknak azt felelném: „Mit határoz itt a nevem! Ez olyan embernek a neve, aki sok bajt okozott önmagának és másoknak, sőt talán többet saját magának, mint másoknak és aki sok megrázkódtatás után az emberi bűn legalsóbb fokára jutott és most megkísérel, hogy az egyedülletben és homályban lélekben újra szülessen. Béke bűnének hamvaira.”

I.

Tizenkét évvel ezelőtt, amikor már nem tudtam mit tenni és amikor a csapások sora már arra kényszerített, hogy vagy fölakasszam magam, vagy hogy beleugorjam a Szajnába, végső kísérletképpen jelöltséget vállaltam a törvényhozó testületi választásokon egy kerületben, ahol senkit sem ismertem és ahová még lábamat soha be nem tettem.

Az igaz, hogy jelöltségemet hivatalosan támogatta a kormány, amely nem tudva már, hogy mit tegyen velem, ebben nagyszerű és finom módját találta annak, hogy egyszer és mindenkorra megszabaduljon mindennapi zaklató kéréseimtől.

Ez alkalommal ünnepélyes és bizalmas négy szemközt való beszélgetésem volt a miniszterrel, aki régi barátom és iskolatársam volt.

- Láthatod, milyen gavallérosak vagyunk veled szemben - mondta nekem ez a hatalmas, bőkezű barátom. - Alig hogy kiszabadítottunk az igazságszolgáltatás karmai közül - ami pedig nem volt könnyű dolog -, ime, képviselőt csinálunk belőled.

- Még nem választottak meg - mondtam zsémbes hangon.

- Az igaz, de minden reményed megvan rá... Intelligens, elragadó modoru ember vagy, jó fiu is vagy, amikor akarod, pazar tehetséged van arra, hogy tessél a nőknek, már pedig férfiak, akik nőknek tetszenek, fiam, mindig tetszenek a tömegnek is... Jótállok érted... Most csak arról van szó, hogy a körülményeket kiismerjük... Ami különben igen egyszerű dolog...

Azzal a következőket ajánlotta nekem:

- Mindenekelőtt semmi politika!... Semmire se kötelezd magad. Ne ragadd el magad!... A kerületben, amelyet számodra kiválasztottam, minden más kérdés fölött egy kérdés áll: a cukorrépa... A többi nem számít és egyedül a megyefőnök dolga... Te tisztán földmivesjelölt vagy, azaz jobban mondva kizárólagosan cukorrépa jelölt... Ne feledkezz meg erről, akármi is történik a választás folyamán... rendületlenül maradj meg ezen a nagyszerű alapon... Tudsz valamit a cukorréparól?...

- Nem én, egy szót sem - feleltem. - Legföljebb annyit, hogy belőle csinálják a cukrot... és az alkoholt.

- Nagyszerű, ez elég is - helyeselt a miniszter megnyugtató szívélyes fensőbbiséggel. - Egyenesen haladj ezen az alapon, ígérj nekik mesés hozadékot..., nagyszerű műtrágyát

ingyen... Vasutakat, csatornákat, utakat, ennek az érdekes és hazafias főzeléknek számára. Hirdesd az adók leszállítását, prémiumot a termelőknek, kegyetlen megbüntetését a cukorréppal versenyző más anyagok termelőinek és minden egyebet, amit akarsz!... Ebben a tekintetben fehér lapot adok neked és a segítségedre leszek. De ne engedd, hogy személyes vagy általános természetű vitába rántsanak bele, mert ez veszedelmessé válhatik számodra és ugyanakkor megválasztásoddal együtt a köztársaság tekintélyét is veszélyeztetheti... Mert köztünk szólva, öregem - nem teszek szemrehányást, csak épp megállapítom - meglehetősen kényes multad van!...

Egyáltalában nem volt nevetni való kedvem... Ez a megjegyzés... Ez a megjegyzés, amelyet haszontalannak és sértőnek találtam, bosszantott és barátomnak keményen az arcába nézve, hogy szememben láthatta azt az éles és hideg fenyegetést, ami összegyűlt benne, élénken feleltem:

- Azaz helyesen így mondhatnád, hogy „a mi multunk”. Azt hiszem, barátocskám, hogy a tied semmiben sem áll az enyém mögött...

- Ó, ami engem illet - mondta a miniszter felsőbbbséges és nyugodt gondtalansággal -, az egész más dolog... Én, barátom, én Franciaország vagyok!

És visszatérve a választásra, hozzátette:

- Tehát összegezem... Cukorrépa, ismét cukorrépa, mindig csak cukorrépa!... Ez a te egész programod... Attól el ne térj.

Azután diszkrét módon némi pénzalapot nyújtott át és jó szerencsét kívánt nekem.

A programot, amelyet hatalmas barátom számomra kijelölt, hiven követtem, amit rosszul tettem... Nem választottak meg. A tulnyomó többség ellenfelemhez szegődött és ezt jól tette, mert eltekintve néhány tisztességtelen manővertől, az az ördögös fickó még tudatlanabb és még közönségesebb fráter volt, mint én. Futólagosan meg kell jegyezni, hogy jól alkalmazott becstelenség ebben a mi korunkban minden tulajdonságot helyettesít és minél aljasabb valaki, annál inkább hajlandók az emberek benne értelmi erőt és erkölcsi értéket fölfedezni.

Ellenfelem, aki most kétségtelen disze a politikának, életének több szakában lopott. De felsőbbbsége abban volt, hogy távol állott tőle ennek eltitkolása, sőt ellenkezően, a legfőháborítóbb cinizmussal eldicsekedett vele.

- Loptam... Loptam... - kiáltotta a falu utcáin végig és városok nyilvános terein, az országutak hosszában és a mezőkön...

- Loptam... Loptam... - hirdette programbeszédeiben, falragaszain és bizalmas körleveleiben... És kortesei a korcsmákban, a hordókon borosan, alkoholtól kivörösödve kiáltották utána ezeket a csodatevő szavakat.

- Lopott... lopott... - A városok dolgos népe, nem kevésbé pedig a vidék derék lakossága, elragadtatva tapsolt ennek a vakmerő férfiúnak, aki önvallomásainak arányában napról-napra nőtt a szemükben.

Miképpen mérközhettem volna ezzel a vetélytárssal, aki ilyen előnnyel rendelkezett, én, akinek ugyyszólván semmi sem nyomta a lelkiismeretét és aki szégyenszemre csak ifjúkori bűnöket hozhattam föl, legfőljebb házi tolvajlásokat, szeretőktől való pénzelést, apró játékbeli csalásokat, zsarolásokat, névtelen leveleket, rágalmazásokat és hamis esküket mutathattam föl? Ó, micsoda szende ifju, érintetlen ártatlanság voltam! Sőt megtörtént, hogy egy este egy nyilvános összejövetelem majd hogy agyon nem ütöttek a választók afölött való dühükben,

hogy ellenfelemnek botrányos kijelentései hallatára a cukorrépa fontossága mellett az erény és erkölcs jogát is hangoztattam és hirdetem, annak a szükségességét, hogy a köztársaságot meg kell tisztítani a szennyesmultu egyénektől, akik szégyent hoznak rá. Rámrohantak, fojtogattak, mint valami labdát dobáltak egyiktől a másikhoz... Szerencsém volt, hogy ennek a tisztaságrohamnak következményeképpen csak földagadt arcot, három sértett bordát és négy kiütött fogat köszönhettem...

Ez volt minden, amit hazahoztam ebből a szerencsétlen kalandból, amelybe annak a miniszternek a pártfogása sodort, aki barátomnak mondta magát.

Fölháborodtam.

A fölháborodásra annyival is inkább volt okom, mert a küzdelem javában egyszerre csak a kormány is cserbenhagyott és támaszképpen csupán a cukorrépát hagyta nálam, amelyet mint amulettet bizott rám, amiközben ellenfelemmel paktált és végül meg is állapodott velem.

A megyefőnök, aki eleinte igen alázatos volt, minden átmenet nélkül igen szemtelen lett velem szemben, majd megtagadott minden a választáshoz szükséges fölvilágosítást, végül pedig rövidesen becsapta az ajtót előttem, sőt maga a miniszter sem felelt többet leveleimre és semmit sem tett meg abból, amit tőle kértem. Megfizetett lapjai, udvarias és virágos szövegeik között súlyos támadásokat és kínos célzásokat rejtettek el ellenem. Nem mentek annyira, hogy hivatalosan foglaljanak velem szemben állást, de mindenki tisztában volt azzal, hogy felsőbb helyen elejtettek... Azt hiszem, hogy soha annyi epe nem gyült egybe ember lelkében.

Amint Párisba visszatértem, erősen elhatároztam, hogy botrányt csapok és megkockáztatva, hogy mindent elvesztek, fölvilágosítást követeltem a minisztertől, akit indulatos föllépésem csakhamar zavarba hozott és engedékennyé tett...

- Kedvesem - mondta - nagyon sajnálom, ami veled történt... Becsületesemre, láthatod, hogy ez mennyire kétségbeejt engem. De mit tehettem... Nem én vagyok egyedül a kormányban...

- De én csak téged ismerlek, - szakítottam félbe hevesen... amiközben egy iratcsomót, amely íróasztalán feküdt, földhöz vágtam... - A többiekhez semmi közöm... A többivel semmi dolgom, csak terád számíthattam... Te pedig elárultál engem, ez alávalóság!

- De az ördögbe is!... Hallgass meg kissé - könyörgött a miniszter - és ne indulj föl ennyire, mielőtt mindent megtudnál...

- Én csak egyet tudok és ez elég nekem. Lóvá tettél... Nos, hát csalódól! Ez nem megy úgy, amint te gondolod, most rajtam a sor.

Föl és alá jártam a szobájában, fenyegetődzttem és székeket borítottam föl.

- Ó, hogy lóvá tettél! Most azután mulatunk egyet... Az ország végre meg fogja tudni, hogy mi egy miniszter... Megkockáztatom, hogy az egész ország rosszul legyen tőle, megmutatom neki, kitárom előtte egy miniszter egész lelkét... Ostoba!... Hát nem tudod, hogy a kezemben tartlak téged, a szerencsédet, a titkaidat, a miniszteri tárcádat!... Ah, hát a multam feszélyez?... Feszélyezi a te szemérmedet és Marianne¹ szemérmét... Nos, hát várj!... Holnap, igenis, holnap mindent tudni fognak.

Elfultam a dühtől. A miniszter megkísérelte, hogy lecsillapítson és gyöngéden levont egy karosszékebe, amelyből folyton föl-fölpattantam...

- De hallgass hát, - mondta nekem könyörgőre vált hangon -, hallgass meg, kérlek... Ül le hát!... Ördögös egy ember, semmit sem akar megérteni. Ide hallgass, elmondom, ami történt...

¹ A köztársaság neve párisi argotnyelven.

Igen gyorsan, rövid, szaggatott mondatokban, remegve beszélt.

- Nem ismertük ellenfeledet... Mint igen erős férfi... mint valóságos államférfi bontakozott ki a küzdelemből!... Te tudod, hogy milyen korlátozott a kormányképes emberek száma... Bár mindig ugyanazok jönnek vissza, szükséges, hogy időről-időre egy-egy új arcot mutassunk a Háznak és az országnak... De hát tudod, nincs sok ebből a fajtából való... Ismersz te tán valakit?... Noshát, eszünkbe jutott, hogy ellenfeled lehet ilyen új arc... Minden kelléke megvan, hogy átmeneti miniszter, válságminiszter legyen belőle. Tudod, utóvégre is megvehető és megvesztegethető embernek bizonyult... Ez kellemetlen számodra, elismerem... De az ország érdeke az első...

- Ne mókázz itt nekem... Nem vagyunk a képviselőházban... Nem arról van szó, hogy mi az ország érdeke, amelyre te fütyülsz és fütyülök én is. Rólam van itt szó... Ime, miattad az utcára kerültem... Tegnap este a játékbarlang pénztárnoka nagy szemtelenül öt franknyi kölcsönt tagadott meg tőlem... Hitelezőim, akik sikerre számítottak, kudarcomon földühödve, úgy üznek, mint valami nyulat... El akarnak árverezni... Ma már nincs miből megebédelnem. És te nagy botorul azt hiszed, hogy ez csak úgy megy. Meghülyültél... meghülyültél, akárcsak a többi...

A miniszter mosolygott, bizalmasan megveregette a térdem és így szólt:

- Hiszen hajlandó vagyok - de nem hagysz beszélni - hajlandó vagyok rá, hogy valami elégtételt nyujtsak neked.

- Kár-tér-i-tést!

- Hát legyen: kártérítést.

- Teljes kártérítést?

- Teljeset!... Gyere el néhány nap múlva, akkor majd kétségtelenül abban a helyzetben leszek, hogy illet fölajánlhassak neked, addig is itt van kétezer frank... Ez az egész, ami a titkos alapból megmaradt nekem.

Aztán vigan, bizalmas vidámsággal tette hozzá:

- Egy fél tucat ilyen fickó, mint te... És oda a büdzsé!...

Ennek a bőkezűségnek, amelyet nem reméltem ilyen nagyméretűnek, megvolt az a képessége, hogy rögtönösen lecsillapítson...

Még mindig duzzogva, mert sem legyőzöttnek, sem kielégítettnek nem akartam előtte mutatkozni, zsebrevágtam a két bankót, amelyet barátom mosolyogva nyújtott át nekem és méltóságteljesen visszavonultam.

A három következő napot a legaljasabb kicsapongások között töltöttem el.

II.

Engedjék meg, hogy még egy visszapillantást vessek multamra. Talán nem érdektelen, hogy tulajdonképpen ki vagyok és honnan jövök... Ez még jobban megvilágítja sorsom iróniáját.

A vidékről, kispolgári családból származom, amolyan takarékos és erényes kispolgári családból, amelyenkről hivatalos beszédekben azt tanítják, hogy ők az igazi Franciaország. Nos hát, egyáltalában nem vagyok erre büszke. Apám gabonakereskedő, igen nyers, nagyon durva ember volt és csodálatosan jól értett az üzlethez. Nagy hire volt, hogy igen ügyes és nagy

ügyessége abban merült ki, hogy mint mondani szokta, „minél jobban befonja az embereket.” Csalni az áruk minőségében és súlyában, két frankot fizettetni azért, ami neki két garasba került és ha tulságosan nagy botrány nélkül lehetséges, ezt is kétszer megfizettetni: ezek voltak az irányelvei. Így például sohasem szállított zabot anélkül, hogy előzően vízbe ne áztatta volna. Az ilyképpen megduzzadt szemek úgy literben, mint kilóban a dupláját adták, különösen ha finom homokot kevert hozzá, amely műtétet apám mindig lelkiismeretesen végrehajtotta. Aztán igen jól értett ahhoz is, hogy a zsákba konkolyt és, egyéb mérges szemeket keverjen bele, amelyek a gabona tisztítása közben ki szoktak hullani és senki nálánál jobban nem értett hozzá, hogy miképpen kell romlott lisztet jóba belekeverni. Mert az üzletben semminek sem szabad veszendőbe menni és mindennek megvan a maga súlya. Anyám, akinek a lelkiismerete még rosszabb volt, támogatta őt zseniális csalásaiban és mindig konok gyanakodással, mint ahogy az őrszem áll az ellenség előtt, kezelte a pénztárt.

Atyám, aki lelkes republikánus, tüzes hazafi volt - a hadseregnek is szállított -, hajlíthatatlan erkölcsprédikátor, föltétlenül becsületes férfit számba ment, a szó közönséges értelmében könyörtelen, kérlelhetetlen ellensége volt minden becstelenséggel szemben, amit mások követek el, különösen ha ez a becstelenség őt károsította meg. Ilyenkor aztán nem tudott eltelni annak a hangoztatásával, hogy mennyire szükség van a becsületre és erényre. Nagy eszménye volt, hogy jól értelmezett népuralomban ezeket a tulajdonságokat épp olyan kötelezővé kell tenni, mint a tanítást, az adót és a sorozást.

Egyszer észrevette, hogy egyik fuvarosa, aki tizenöt éve állt a szolgálatában, meglopta. Azonnal elfogatta. A tárgyaláson a fuvaros tőle telhetően védekezett.

- De hiszen az urnál mindig csak arról folyt a szó, miképpen lehet az embereket minél jobban „befonni”. Ha az urnak sikerült valamelyik vevőjét alaposan becsapni, úgy eldicsekedett vele, mint valami jócselekedettel. „A fő, hogy az emberek zsebéből kiszedjük a pénzt - mondta -, nem határoz, hogy milyen, uton és miképpen huzzuk ki onnan. A kereskedésnek minden titka abban áll, hogy az ember vén nyulat szép tehénként adjon el.” Nos, hát úgy tettem, ahogy az ur tett a vevőivel... Én is befontam...

A bírák igen kedvezőtlenül fogadták ezt a cinizmust. Két évi fogságra ítélték a fuvarost, nemcsak azért, mert néhány kiló gabonát lopott, de főképpen azért, mert megrágalmazta a környék egyik legrégebb kereskedőházát... Egyik kereskedőházát, amelyet 1794-ben alapítottak és amelynek régi mivolta, szilárd és közmondásos tisztessége apáról fiura szállt és dicsőségére vált a városnak.

Ennek a nagyszerű ítéletmondásnak az estéjén, jól emlékszem rá, atyám asztalánál egybegyűjtötte néhány barátját, hasonszőrű kereskedőket, akiket szintén az az alapvető elv hatott át, hogy „az embereket minél inkább be kell fonni”, mert ez a kereskedelem lényege. Képzeltetik, hogy mennyire fölháborodtak a fuvaros kihívó viselkedése miatt. Erről beszéltek egészen éjfélig. És a fölkiáltások, megjegyzések, megvitatás és törkölypálinka közepett, amelylyel ezen az emlékezetes estén ünnepelték, eszembe véstem azt az alapelvet, amely ugyszólván ennek az esetnek a morálja, egyszersmind pedig nevelésem vezérfonala is volt és amely így szólt:

- Ha valakitől valamit elveszünk és magunknak megtartunk, az lopás... Ha valakitől valamit elveszünk és ezt másnak úgy adjuk oda, hogy ezt minél több pénzre fölcseréljük, az kereskedelem. A lopás tehát annyival is ostobább dolog, mert csak egyszeri haszonnal és gyakran veszedelmes következményekkel jár, míg a kereskedelem ezt a hasznot legalább is megkészszerzi és nélkülözi a kockázatot.

Ebben az erkölcsi légkörben nőttem föl és bizonyos tekintetben magamra hagyatva fejlődtem ki, mert szüleim mindennapos példáján kívül egyéb nem vezette nevelésemet. A kis üzletem-

berek általában saját magukra hagyják a gyermekeket. Nem érnek rá a nevelésükkel vesződni. Ezek felnőnek, ahogy tudnak, természetük szerint és ennek az általában nyomasztó és elbutult környezetnek romlasztó hatása alatt. Önmagamtól, anélkül, hogy erre kényszerítettek volna, az utánczás ösztönétől, vagy a képzelettől hajtva részt vettem ezekben a családi csínytevésekben. Tíz éves koromban nem volt más fogalmam az életről, mint a lopás és ez ugyancsak ki-fejlődött bennem, mondhatom önöknek. Meggyőződésemmé vált, hogy „az embereket minél jobban be kell fonni” és szememben ez lett a társadalmi viszonyok egyetlen alapja.

Az iskola kínos és ferde irányt adott életemnek, mert itt ismerkedtem meg azzal, aki később barátom lett, a híres Eugène Mortain-nal, a miniszterrel.

Az apja, aki borkereskedő, a környéknek főkortese, a Gambetta-párt vezetőségének alelnöke, különböző ligák, védőszövetségek és ipari szövetkezetek alapítója volt, egyenesen a politikára nevelte és Eugène gyermekkorában kapta meg tőle „az igazi államférfiu” lelki kellékeit.

Bár ösztöndíjas tanuló volt, szemtelensége és szemérmertlensége révén, valamint formás és üres beszélőképessége révén a legnagyobb fokra hevitette lelkesedésünket. A szervezés jövedelmező és hatalmat adó szenvedélyét az apjától örökölte. Alig néhány hét alatt gyorsan egymás után mindenféle társulatokra és altársulatokra, bizottságokra és albizottságokra osztotta az iskolát és egyszerre valamennyinek az elnökévé, titkárává és pénztárnokává választotta meg saját magát. Volt itt labdázók, karikázók, bakugrók és gyaloglók társasága, korlátugró bizottság, trapézliga, zsákfutóverseny-szindikátus és a többi... Ezeknek az egyesületeknek minden egyes tagja köteles volt a központi pénztárba, azaz barátunk zsebébe havonként öt garast befizetni, amelynek ellenértékében egyéb előnyökön kívül benne volt az előfizetési ára egy három hónaponként megjelenő újságnak, amely Eugène Mortain számos „önkormányzati és szövetségi” csoportjainak érdekeit szolgálta.

Közös rossz ösztöneink, valamint mohóságunk hasonlatossága csakhamar összehozott bennünket és szoros egyetértésünkből osztálytársaink aljas és folytonos kizsákmányolása fakadt, ezek pedig büszkék voltak arra, hogy egyesületi tagok lehettek... Tisztában voltam azzal, hogy nem én voltam a jelentősebbik kettőnk bünszövetségében, de épp ezért, mert ezt megállapítottam, görcsösen belékapaszkodtam nagyravágyó barátom szerencséjébe. Bár nem osztozkodtunk egyenlően, mindenkor biztos voltam benne, hogy némi morzsák jutnak nekem is... Akkor ez kielégített engem. Sajnos, nekem mindig csak a morzsák jutottak abból a kalácsból, amelyet barátom elnyelt.

Később életemnek nehéz és fájdalmas szakában láttam viszont Eugène-t. Atyám, azon elvének erejénél fogva, hogy „az embereket minél jobban be kell fonni”, úgy végzett, hogy végül is ő maga csapódott be, de nem olyan képletesen, ahogy ezt üzletfeleire vonatkoztatta. Egy szerencsétlen szállítás, amely egy egész kaszárnyát megmérgezett, volt az előidézője annak a siralmas esetnek, amely 1794-ben alapított kereskedőházunk teljes tönkrejutását megkoronázta. Atyám, meglehet, túlélte volna becsületének elvesztését, mert jól ismerte korának végtelen elnézését, de tönkrejutását nem tudta túlélni. Egy szép este szélhűdés ragadta el. Meghalt, anyámat és engem minden segélyforrás nélkül hagyva maga után.

Minthogy immár nem számíthattam rá, kénytelen voltam a magam erejéből keresztül vergődni és az anyai panaszoktól elszakadva, Párisba siettem, ahol Eugène Mortain a lehető legszívélyesebben fogadott.

Ez az ember fokról-fokra ugyancsak magasra emelkedett. Képviselőházi protekcióját ügyesen kihasználva, természetének simulékonyságával, teljes lelkiismeretlenségével már azt is elérte, hogy úgy a sajtó, mint a politikai és pénzvilágban kedvező hangon emlegették. Azonnal alkalmazott engem szennyes üzleteinél és én, minthogy mint az árnyék követtem, csakhamar

részese lettem hírnevének és nem haboztam, hogy valamelyest hasznát vegyem ennek a hírnevnek, amit azonban mégsem tudtam úgy kiaknázni, ahogy kellett volna. A gonoszban való kitartás volt az, ami a leginkább hiányzott belőlem. Nem mintha a lelkiismeret elkésett furdalásai, a becsületesség után való vágy sarkalna, de valami ördögös szeszélyiség lakozik bennem, kiszámíthatatlan és megmagyarázhatatlan perverzitás minduntalan arra kényszerít, hogy a legjobban haladó ügyleteket félbenhagyjam és újjaim közül kibocsássam emberek torkát, amelyet pedig már javában szorongattam. Elsőrangú gyakorlati tehetség, az élet iránt való élénk érzék, a leghihetlenebb eshetőségben való hit és amellet a kivételes képesség mellett, hogy ezeket megvalósítsam, nem volt meg bennem a szükséges szívósság arra, hogy a tett embere legyek. Talán csak nem valami pályatévészett költő lakoznék abban a gazemberben, aki vagyok?... Vagy talán valami csaló, aki örömét leli abban, hogy önmagát is megcsalja?

Mindazonáltal előrelátva a jövőbe és megérezve, hogy végzetszerű bizonyossággal bekövetkezik a nap, amikor Eugène barátom szabadulni akar tőlem, aki minduntalan feszélyező multját jelentetem a számára, nagy ügyességet fejttem ki abban, hogy őt a legnagyobb botrányokba belekeverjem és ezekről való tagadhatatlan bizonyítékokat szerezzek be magamnak. Eugène a bukás terhe mellett volt kénytelen engem állandóan, mint valami láncot, maga után vonszolni.

Amiközben a legmagasabb tisztségekre várt, amelyeket a politikának szennyes hullámai sodortak feléje, egyéb jeles cselekedetei között intrikákat és válogatott mesterkedéseket követett el, amelyek jellemzésére szolgáljanak a következő példák:

Eugène-nek volt egy hivatalos szeretője. A nő Borska grófnőnek nevezte magát. Nem nagyon fiatal, de még csinos és kívánatos asszony volt; hol lengyelnek, hol oroszoknak, gyakran osztráknak mondta magát és természetesen mindenütt német kémiszámba ment. A szalonját tehát legnevesebb államférfiaink látogatták. Itt csinálták a politikát és a sok flirt közepette itt sarjadt ki sok jelentős és piszkos üzlet. A szalon legbuzgóbb vendégei között szerepelt báró K... levantei bankár. Hallgatag ember volt, ezüsthálvány arccal, halott szemekkel, óriási operációival forradalmi lázba hozta a tőzsdét. Ugy tudták, vagy legalább is úgy hitték, hogy e mögött az áthatlan és néma álarc mögött Európa leghatalmasabb császársága működik. Kétségtelen, hogy ez csak regényes föltevés volt, mert ebben a romlott környezetben sohasem lehetett tudni, hogy mi csodálatraméltóbb, az emberek romlottsága-e, avagy „pali” mivoltuk. Akármint is állt a dolog, Borska grófnőnek és Eugène Mortain barátomnak hű kívánsága volt, hogy a báró titokzatos játékainak részesei legyenek és ez a kívánságuk abban az arányban nőtt, amely arányban a báró az ő diszkrét, de határozott közeledésüknek nem kevésbé diszkrét módon és határozott ridegséggel ellentállt. Azt hiszem, hogy ez a ridegség sugallta neki azt a maliciózus tanácsot, amelyet barátainknak adott és amelynek révén ugyancsak póruljártak. Kigondolták tehát, hogy a makacs bankárnak nekieresztenek egy igen csinos fiatal asszonyt, aki a ház benső barátja volt és hogy ugyanakkor engem nekieresztenek ennek az igen csinos fiatal nőnek, aki, miután alaposan megdolgozták, hajlandó is volt arra, hogy mindkettőnk, a bankárt komoly számításból, engem pedig kellemes időtöltésképpen kegyeibe fogadjon. Számításuk egyszerű volt és rögtön átláttam rajta: oda akartak helyezni a nő mellé, hogy én a nő által, ők pedig én általam jussanak a báró titkaihoz, amelyeket ennek a gyöngéd magafeledtség pillanataiban kellett volna elejtenie. Bátran koncentrációs politikának lehetett volna ezt nevezni.

De jaj, a rombolás démonja, amely mindig abban az elhatározó pillanatban szokott megjelenni, amikor cselekednem kell, úgy akarta, hogy a dolog másképpen üssön ki és hogy ez a szép terv csunya kudarcot valljon. Az ebéden, amelyen ezt a hamisítatlan párisias frigyét meg kellett volna pecsételni, otrombán, faragatlanul viselkedtem a fiatal nő irányában, úgy hogy

ez, az egész társaság megbotránkozása közben, könnybe borult szemmel, megszégyenülve és haraggal telten mi nélkülünk, a két szerelmes nélkül ment haza.

A kisdéd ünnepély ugyancsak kurtán ért véget... Eugène a kocsiján vitt el onnan. Tragikus csöndben hajtottunk át a Champs-Elyseén.

- Hol tegyelek le? - kérdezte a nagy férfit, amikor a Royale-utca sarkán befordultunk.

- A játékbárlang előtt... a köruton... - feleltem nevetve. - Vágyva vágyom egy kis tiszta levegő után, amit becsületes emberek társaságában szívhatok...

A barátom pedig hirtelen, kétségbeesett kézmozdulattal megveregette a térdem - oh, soha, amíg élek, el nem felejttem ajkának sötét kifejezését s gyűlölettel teli tekintetét - és fölsóhajtott:

- Gyerünk!... Gyerünk!... Soha nem lesz belőled semmi!

Igaza volt... És ez egyszer azt sem mondhattam, hogy ő tehet róla...

Eugène Mortain a politikusok amaz iskolájához tartozott, amelyet Gambetta az opportunisták gyűlöletes elnevezése alatt mint éhes martalócok bandáját szabadította rá Franciaországra. Csak anyagi gyönyöreik kedvéért vágyódott a hatalom után és a pénz kedvéért, amelyet az őfajta emberek a szennyes forrásokból meríteni tudnak. Nem is tudom különben, miért juttatom éppen Gambettának azt a történelmi megiszteltetést, hogy ő találta ki és ő eresztette szabadjára azt a sötét áradatot, amely minden panamabotrány ellenére most is tart. Annyi bizonyos, hogy Gambetta szerette a korrupciót, ebben a nagyszáju demokratában gyönyörhajhászó, vagy pedig inkább a gyönyörhajhászás dilettánsa lakozott, aki kedvét lelte az emberi rothadás szagában. De az ő mentségére és barátainak dicsőségére, akik őt körülvették és akiket a véletlen, vagy még inkább tudatos kiválasztás gyűjtött rövidéletű szerencséje köré, meg kell neki adni, hogy ezek saját ösztönüknél fogva is rá tudták volna vetni magukat a mindenkorin zsákmányra, amelyben annyi sok állkapocs hagyja benne dühös harapásának a nyomát.

Eugène Mortain, mielőtt bekerült volna a képviselőházba, az alacsony foglalkozások egész során, még a legalacsonyabbakon is, sőt a legsötétebben, az újságíráson is keresztül ment. Utóvégre is az ember nem választhatja meg mindig kísérleteinek helyét, hanem ott ragadja meg az alkalmat, ahol éppen találja. Merész és gyors és mindezek mellett óvatos volt és így hamarosan beavatott lett a párisi életben, azt a párisi életet értem ez alatt, amely a szerkesztőségekből a rendőrfőnökség mellett elhaladva a parlamentbe vezet. Derék Eugène barátunk, minthogy állandóan pénzinség és költséges étvágy marta, nem maradt ki semmiféle valamirevaló zsarolási vagy egyéb piszkos históriából, valamilyen formában valamennyinek ő volt a titokzatos hajtó ereje. Az övé volt az a zseniális, gaz fogás, hogy a sajtó nagy részét egy szindikátusban egyesítse, hogy így üzze sikeresen nagyszabású operációit. Mindezekben a fogásokban valóságos mesterműveket láttam tőle, amelyek ezt a kis vidéki, de nagyjában hamarosan kicsiszolódott alakot, mint a becsület utjáról lesiklott emberek rossz ösztönének bámulatos pszichológusát és csodálatraméltó megszervezőjét mutatták be. De meg volt benne az a szerénység, hogy egyáltalában ne dicsekedjék fogásainak szépségeivel és azzal a nagyszerű művészettel, amellyel másokat használt föl arra, hogy az ő személye mindig kivonassék a veszedelem óráiban. Sohasem csökkenő ügyességével és működése terének pontos ismerete révén mindig ki tudta kerülni a büntetőtörvény iszapos és sáros pocsolyáit, amelyekbe mások olyan ügyetlenül pottyannak bele. Az is igaz, hogy a segítségem - minden öndicséret nélkül legyen mondva - nem egy esetben hasznára vált neki.

Egyébként kedves fiú volt, igen, valóban kedves fiú. Attól eltekintve, hogy nem tudta levetni modora szögletességét, vidéki nevelésének állandó jelenségét és tulságosan ujkeletű elegán-

ciájának közönséges jelenségeit, amely elegánca kissé tolakodóan nyomult előtérbe, tökéletes ember volt. Mindez azonban csak külsőség volt, amely a fölületes szemlélő előtt eltakarta szellemének képességeit, mindenén átható szaglálóképességét és csodálatos hajlékonyságát, valamint azt a vad, félelmetes szívósságot, amely lelkében lakozott. Hogy valaki belepillant-hasson a lelkébe, annak meg kellett volna látnia - ahányszor, sajnos, én megláttam - ajka szögletének azt a két ráncát, amelyek bizonyos pillanatokban rettenetes kifejezést adtak szájának... Ó, igen, kedves fiu volt!

Néhány ügyesen rendezett párbaj révén elhallgattatta a rosszakaratot, amely az ujonnan föltü-nő emberek körül suttog, és természetes vidámsága, kedélyes cinizmusa, amelyet szívesen néznek szeretetreméltó furcsaságnak, nem kevésbé pedig jövedelmező és föltünést keltő szerelmei, kétséges, de ahhoz elegendő tekintélyt kölcsönöztek neki, hogy a jövendő állam-férfiát lássák meg benne. Aztán az a csodálatos képesség is megvolt benne, hogy öt óra hosszat is elbeszéljen akármilyen tárgyról, anélkül, hogy egyetlen gondolatot is kifejezésre juttatott volna a beszédével. Kimerithetetlen bőséggel, szünet, fáradság nélkül ömlött belőle a beszéd, ugyanazzal a lassu, egyhangu, öngyilkosságra készítő politikai szókinccsel, akár tengerészeti vagy tanügyi, akár pénzügyi vagy művészeti, akár földmivelésügyi vagy vallási reformokról volt szó. A parlamenti újságírók fölismerték benne saját általános illetéktelen-ségüket és az általuk leirt szólamokat csodálták meg az ő beszédeinek badarságaiban. Szolgálatkész volt, amikor az semmibe sem került neki, bőkezű, sőt tékozló volt, amikor ez sokkal többet jövedelmezhetett neki, a körülményeknek és embereknek megfelelően arcátlan vagy szolgálaias volt, hitetlen izlés nélkül, romlott furfangosság nélkül, rajongó minden találé-konyság nélkül, szellemes minden ötlet hijján és így mindenki rokonszenvesnek találta. Még gyors előmenetele sem lepett meg és nem háborított föl senkit. Sőt ellenkezően, a különböző pártállású politikusok kedvezően fogadták, mert hiszen Eugène nem bizonyult vad eretnek-nek, nem rontotta el senkinek a reményét, nem szegte senkinek a nagyravágyását és jól tudták, hogy vele meg tudnak majd egyezni. Minden csak az árán mulott.

Ilyen volt tehát az az ember, az a „kedves fiu”, akibe utolsó reményemet vetettem és aki csakugyan a kezében tartotta életem és halálom sorsát.

Észrevehették, hogy barátomnak ebben a hevenyében odavetett rajzában jó magam szerényen a háttérbe szorultam, bár nagy mértékben hozzájárultam a szerencséjének a megalapozásához, még pedig gyakran igen furcsa eszközökkel. Sok részletet mondhatnék el, amelyek, elhihetik, nem a legépületesebbek. Minek is tennék teljes vallomást, amikor ugyanis kitalálják minden turpisságot, anélkül, hogy még jobban kidomborítanám azokat? És egyébként is, az én szerepem e mellett a vakmerő, ravasz gazfickó mellett mindig - nem mondom, hogy jelenték-telen volt, ó, nem! azt sem mondom, hogy érdemduus volt, hiszen az arcomba nevetnének - de némileg titokban maradt. Engedjék meg, hogy továbbra is megmaradjak ebben a kissé diszkrét homályban, amelybe hajlandó voltam burkolni ezeket a komor küzdelmekkel és sötét üzemekkel teli esztendőket. Eugène nem „árult el”, magam pedig valamely eléggé bizarr szeméremérzet maradványa következtében néha legyőzhetetlen undort éreztem arra a gondo-latra, hogy valaha is a „strohmann”-jának tarthassanak.

Egyébként gyakran megtörtént, hogy hónapokon keresztül szem elől tévesztettem, hogy „cserbenhagytam”, amint mondják és játéklarangokban, a tőzsdén, a félvilági hölgyek öltö-zőjében jutottam megfelelő jövedelmi forráshoz, valahányszor meguntam, hogy a politikában keressenem azt, annál inkább, mert ez jobban megfelelt a lustálkodásra és a véletlenségekben bizakodó izlésemnek. Néha hirtelen poézis szállt meg és elrejtöztem valamely vidéki zugban és a nagy természet ölen vágyakoztam a lelki tisztaság, a csönd, az erkölcsi megújulás után, ami, sajnos, egyáltalában sohasem tartott sokáig... És ilyenkor, a súlyos válságok nehéz órái-

ban, visszatértem Eugène-hez. Nem fogadott mindig azzal a szivességgel, amelyet megkövettem tőle. Nyilvánvaló volt, hogy szeretett volna lerázni a nyakáról. De egy nyers és kemény gyepplórántással kényszerítettem, hogy közös helyzetünk valóságára eszméljen.

Egyszer világosan láttam szemében a gyilkos lángot. Nem nyugtalanított és nehéz mozdulattal vállára téve kezemet, ahogy a rendőr teszi a tolvajjal, gunyosan azt mondtam neki:

- És azután?... Mennyivel jutnál előbbre vele?... Maga a holttestem vádolna... Ne légy hát tökfilkó... Engedtem, hogy oda jussál, ahová el akartál jutni. Sohasem kereszteztem törekvéseidet... Ellenkezően, dolgoztam érted... ahogyan birtam... lojálisan... nem igaz? Azt hiszed hát, hogy olyan nagyon tetszik nekem, amikor téged magasan látlak a fényben sütkérezni, én pedig idelent taposom bután a sarat?... Pedig csak egy fuvallat kell hozzá és ez a csodálatos pályafutás, amelyet olyan fáradtságosan alapoztunk meg ketten...

- Ó, ketten, - sziszegte Eugène.

- Igen, ketten, gazfickó! - ismétlem, földühödve ettől az alkalmatlan helyreigazitástól. - Igen, egy fuvallattal, egy lehellettel... tudod... lerombolhatnám ezt a csodás karriért... Csak egy szót kellene szólanom, hitvány fráter, hogy a hatalomból a börtönbe zuhanjál... hogy a miniszterből, aki vagy, az a gályarab legyél, akinek lenned kellene, ha volna még igazság és ha nem volnék a gyávák gyávája... Nos, ezt a mozdulatot nem teszem meg, ezt a szót nem mondom ki... Engedem, hogy továbbra is bámuljanak az emberek és becsüljenek a külföldi udvarok, mert ezt, látod, végtelenül kómikusnak tartom. De... A részemet akarom... Érted! A részemet! És mit kérek tőled? Hiszen hülyeség, amit tőled kívánok... semmit... morzsákat... amikor követelhetnék mindent, mindent... mindent...! Arra kérlek, ne izgass még jobban... ne üzz a végletekig... ne kényszeríts arra, hogy nevetséges drámákat csináljak... Mert azon a napon, amelyen megelégettem a sarat, ezt a sarat, a te piszkodat, amelynek türhetetlen büzeit mindig magamon érzem, ezen a napon Eugène Mortain ökegyelmessége nem fog nevetni, öregem. Erre esküszöm neked!

És ekkor Eugène zavart mosolygással, miközben lecsüngő ajka egész arcának a gyáva rettegés és a tehetetlen gabszág kettős kifejezését adta, így szólt:

- De hiszen megőrültél, hogy mindezt elmondod nekem... És miért!... Megtagadtam tőled valamit, te tejfölösszáju?

És vidáman, szédítő mozdulatokkal és arcfintorgatással kómikusan tette hozzá:

- Hát kell a becsületrend?

Igen, valóban, bájos egy fickó volt.

III.

Eugène-nel néhány nappal a sajnálatos kudarcomat követő erőteljes jelenet után találkoztam egy közös barátnőnkénél, a jóságos G. asszonynál, aki mindkettőnkét ebédre hítt meg. Barátságosan szorítottunk kezét. Azt hihették volna, hogy semmi bántó nem történt köztünk.

- Olyan ritkán látlak, - mondta szemrehányóan, a közönyös barátságának azon a hangján, amely nála csak a gyűlölet udvariassága volt. - Beteg voltál talán?

- Dehogy. Egyszerűen a feledés irányában utazgattam.

- Éppen jókor. Megokosodtál? Szeretnék veled beszélgetni. Öt percet. Ebéd után. Jó?

- Valami mondani valód van talán? - kérdeztem epés mosolygással, amelyből láthatta, hogy nem „intézhet el”, mint valami lényegtelen ügyet.

- Nekem? - mondta. - Nem. Semmi... Valami készülő tervezet... Majd meglátjuk.

Valami szemtelenség tólult az ajkamra, amikor G. asszony, a gördülő virágok, lebegő tollak és lengő csipkék halmaza, megszakította társalgásunk kezdetét. És sóhajtozva mondta:

- Ó, kedves miniszter, mikor rázza már le magáról ezeket a szörnyű szocialistákat? - Ezzel Eugènet a fiatalasszonyok egy csoportja felé vonszolta. Amint ezek a szalon egyik szögletében sorakoztak, úgy hatottak rám, mint a mulatóhelyeken azok az éjszakai lények, akik kölcsönvett, mélységesen kivágott toalettjükben fokozzák a csalóka diszletet.

G. asszony arról volt nevezetes, hogy fontos szerepet játszott a társaságban és az államban. A párisi élet számtalan komédiája között nem a legkevésbé kómikus volt az a befolyás, amelyet neki tulajdonítottak. Eme korszak apró-cseprő dolgainak a kicsi történetirói, fényes párhuzamot vonva a multtal, komolyan elmondják, hogy szalonja a kiinduló pontja és végcélja volt a politikai pályafutásnak és az irodalmi hírnévnek és ennek következtében minden ifju és hasonlóképpen minden öreg törekvésnek a találkozóhelye volt. Ha igaz, itt gyártották a történelmet, itt döntöttek kormányok megalakulása és bukása fölött, zseniális intrikák és kedves csevegés között - mert olyan szalon volt ez, ahol csevegnek - itt tárgyalták meg a külső szövetségeket, valamint az akadémiai választásokat. Maga Sadi Carnot, aki akkor a francia sziveken uralkodott, amint mesélték, kénytelen volt ügyes figyelmességgel viselkedni ezzel a félelmetes hatalommal szemben és hogy kegyeiben maradhasson, mosolya hijján az Elysée kertjeinek és a városi melegházaknak a legszebb virágait küldte neki gavallérosan. Mivel fiatal korában, vagy azok fiatal korában - G. asszony nem igen volt határozott ebben a kronologikus megállapításban - Thierst és Guizot-t, Cavourt és az öreg Metternichet, ezt az antik személyt, olyan presztizzsel övezte, amellyel a köztársaság szerette magát cicomázni, mint valami hagyományos eleganciával és szalonja ezeknek a minden alkalommal emlegetett és a jelen eltörpült valóságaira emlékeztető híres neveknek a fényében tündökölt.

Egyébként úgy ment az ember ebbe a választékos szalonba, akár a vásárra, és én - aki pedig annyit láttam - sohasem láttam furcsább társaságbeli vegyüléket és nevetségesebb világias maskarádét. A politika, az újságírás, a klubok, a társaság, a színházi élet hajótöröttjeit, kozmopolitákat, valamint ezekhez illő asszonyokat fogadtak itt és becsültek. Senki sem engedte magát becsapni ezzel a megtévesztéssel, de mindenkit érdekelt az a gondolat, hogy önmagát fölizgassa, hogy fölizgasson egy hirhedt, szégyenletes környezetet, - amelyben közülünk sokan nemcsak nehezen bevallható jövedelmüket, hanem kizárólagos létjogosultságukat is nyerték. Egyébként véleményem szerint a régebbi idők szalonjainak a legtöbbje meglehetősen hiven hasonlított ehhez, ahol a politikára való tévelygő törekvés és vágyakozás különböző formái, valamint a kielégítetlen irodalmi hiúság garázdálkodott. De különben azt sem bizonyították be, hogy ez a szalon lényegében különbözött másoktól, amelyek bájos erkölcsi viselkedését és a bejuthatás nehézségeit minden alkalommal lírai elragadtatással dicsérik.

A valóság az, hogy G. asszony, ha lehámozzuk róla a reklámot és a mesék poétikus cicomáját, megismerjük világias egyéniségének pontos jellemét és látjuk, hogy nem egyéb egy hétköznapi szellemmel és elhanyagolt neveléssel bíró nagyon öreg hölgnél; azonkívül pedig még rendkívül gonosz is és aki, miután már nem tudja a saját kertjében tenyészteni a bünt, a másokéban teszi, azzal a nyugodt szemérmelenséggel, amelyről nem tudja az ember, hogy inkább a vakmerőségét, avagy az öntudatlanságát bámulja-e meg. A professzionátus szerelme, amelyről le kellett mondania, házasságon kívüli viszonyok és szakítások létrehozásával pótolta. Öröme és büne volt, hogy ezeket figyelje, irányítsa, megvédje, takargassa és így melegítse föl a saját kivénhedt szívét amazok tiltott buzgalmának a lángjánál. Az ember bizonyos lehetett abban, hogy ennél a nagy politikusnál Thiers és Guizot, Cavour és a vén

Metternich áldásán kívül mindig talál nővéri lelkeket, teljesen kész házasságtöréseket, a vágyak készenálló fogatát, mindenfajta szerelmet, frissen fölszerelve az utazásra, órára, vagy hónapszámra; értékes forrás az érzelgős szakítások, vagy tétlen esték alkalmára.

Miért jutott éppen ezen az estén az eszembe, hogy G. asszonyhoz menjek? Nem tudom, mert erősen levert voltam és egyáltalán nem szórakozásra vágyó hangulatban. Eugène iránt való haragom, legalább pillanatnyira, eléggé lecsillapodott. Végtelen fáradtság, végtelen undor magam iránt, az egész világ iránt, fogott el helyette. Reggel óta komolyan átgondoltam a helyzetemet és a miniszter ígérete ellenére - amelyet egyébként elhatároztam, hogy nem egykönnyen nyugtázok neki - egyáltalán nem találtam kielégítő megoldást. Megértettem, hogy barátom nem egykönnyen szerezhethet hivatalos állást, valami tiszteletreméltóan élősdi, közgazdaságilag jövedelmezőt, amelynek révén becsületreméltó aggastyán módjára szinekurista hivatalnokként fejezhetném be napjaimat. Különben is valószínű, hogy ezt az állást is hamarosan elpocsékolnám; azonkívül a versenytársak a közerkölcsök és a köztársaság becsülete nevében tiltakozást emeltek volna, amelyekre a miniszter, ha meginterpellálják, nem tudna felelni. Amit följánlhatott, nem lehetett egyéb, mint átmeneti nyomoruságos segítség, szegényes pénzügyi szemfényvesztés, amellyel kihuzza elkerülhetetlen bukásomat. Azonkívül magam sem számíthattam állandóan a kedvezésnek és támogatásnak erre a minimumára, mert maga Eugène sem számíthatott a közönség örökké tartó butaságára. Számos veszedelem fenyegette akkoriban a kormányt és meglehetősen sok botrány, amelyekre némely, a titkos alaptól való részesevével elégedetlen újság hébekorba egyre világosabb célzásokat tett, megmérgezve jótevőnek egyéni biztonságát. Eugène csak azzal tudta uralmát megtartani, hogy a népszerűtlen, vagy a legyőzött pártok ellen intézett támadásaival más irányba terelte a figyelmet, azonkívül pedig a kiosztott pénz erejével, amelyet, amint akkor gyanítottam, és később be is bizonyult, a külföldről kapott, mindig cserébe a haza testéből kiszakított egy-egy font husért!

Gondoltam ugyan arra, hogy elősegítem bajtársam bukását. Ügyesen valamely miniszterjelölt mellé szegődöm és ennek az új munkatársnak a közelében visszanyerek valamilyen társadalmi szüzességet. Minden erre buzdított; természetem, érdekem és a bosszuállás annyira izletes gyönyörűsége. De ennek a mostani kombinációnak a bizonytalansága és véletlensége mellett nem éreztem magamban elég bátorságot újabb kísérletre, sőt arra, hogy megint hasonló dolgokkal kezdjem. A fiatalságomat már tönkretettem. És beleuntam a veszedelmes, nyomoruságos kalandokba, amelyek hová vezettek? Agyam fáradt volt, tetterőm, izmaim megbénultak, minden képességem lecsökkent, a neuraszténia teljesen elgyöngített. Óh, mennyire fájlaltam, hogy nem követtem az élet egyenes útjait! Ebben az órában őszintén nem kívántam egyebet a rendes nyárspolgári, közepes élet örömeinél; és nem kívántam többé, nem tudtam elviselni többé a szerencsének ezeket az ugrásait, a nyomoruság váltakozását, amely nem engedett pillanatig sem nyugton és életemet örökös és kínzó aggodalmakká tette. Mi lesz hát belőlem? A jövő szomorubbnak és kétségbejítőbbnek mutatkozott, mint a betegszobára eső téli alkonyat. És most, ebéd után, micsoda gyalázatosságot fog javasolni ez a gyalázatos miniszter? Milyen mélységes sárba iparkodik beletaszítani és mindörökre eltüntetni?

Tekintetemmel kerestem őt a zürzavaros tömegben. Az asszonyok körül legyeskedett. Sem a koponyáján, sem a vállán nem látszott meg, hogy gáztetteinek milyen terhét cipeli. Gondtalan és vidám volt. És amikor így láttam őt, ellene irányuló dühömet még növelte a kettős tehetetlenség érzése, amelyben mind a ketten voltunk. Ő arra igyekezett, hogy kimeneküljön a becstelenségből, én pedig arra, hogy beletaszítsam, igen, beletaszítsam a gyalázatba!

Nem csoda, ha ezeknek a kínos gondolatoknak a sokaságától elveszítettem a rugalmasságomat és nem hatottak rám azok a szép teremtések, akiket G. asszony válogatott össze és

állított ki vendégei gyönyörűségére. Ebéd alatt teljesen kiállhatatlannak mutatkoztam. És alig szóltam szomszédnöimhez, akiknek szép keble drágakövek és virágok között pompázott. Azt hitték, hogy választási kudarcom okozta egyébként vidám és gavalléros hangulatomnak ezt a komorságát.

- Csak kitartás! - mondták. - Az ördögbe is, hiszen ön még fiatal. A politikai karriérhez gyomor kell... No, majd a legközelebbi alkalommal!

A banális vigasztalásnak ezeknek a szavaira, a csábító mosolygásra, a fölkinált keblekre csökönyszerűen ezt feleltem:

- Nem és nem. Ne beszéljenek a politikáról. Becstelen dolog ez! Ne beszéljenek az általános szavazójogról! Hülyeség! Elég volt belőle. Hallani sem akarok felőle többé.

És G. asszony virágai, tollai és csipkéi hirtelen körém tolultak tarka és illatos hullámokban és a mesterkéltségek elragadtatás kokettériájával a vén kerítő ezt sugta a fülembe:

- Csak a szerelem ér valamit, lássa. Csak a szerelem. Próbálkozzék meg a szerelemmel! Nézze, éppen ma este itt van egy fiatal román nő... Szenvedélyes, ó, és költő, drágám, és grófnő! Bizonyos vagyok benne, bolondul magáért. Mint ahogyan minden asszony bolondul érte. Bemutatom...

Elutasítottam ezt a brutálisan előidézett alkalmat és mogorva, ideges hallgatással igyekeztem bevárni ennek a végtelen estélynek a befejezését.

Minden oldalról körülfogva, Eugène csak nagyon későn csatlakozhatott hozzám. Fölhasználtuk az alkalmat, amikor egy hirneves énekesnő magára terelte a közfigyelmet és egy kis dohányzófélebe menekültünk, amelyet egy magas állványra helyezett rózsaszínű kreppel bevont lámpa világított diszkrét fényével. A miniszter a diványra ült, cigarettára gyujtott, én pedig vele szemben fesztelenül, egy hátával odafordított széken keresztbe ülve, karomat a szék támláján összefontam. Eugène komolyan mondta:

- Sokat gondoltam rád a napokban.

Kétségtelenül azt várta, hogy hálás köszönetet rebegek neki, barátságos mozdulatot, érdeklődésem, vagy kíváncsiságom megnyilvánulását. Fagyos maradtam, magamra erőltettem azt a fölényes, szinte sértő közömbösséget, amellyel előre elhatároztam, hogy fogadni fogom barátom szemtelen ajánlatait, mert az estély kezdete óta előre is arra a meggyőződésre kényszerítettem magamat, hogy ezeknek szemtelenségnek kell lenniük. Bántó módon Thiers arcképének a szemléletébe merültem, amely Eugène mögött elfoglalta a falburkolat magasságát, a sötétebb helyek nem voltak rajta kivehetők, mert nem tudtak érvényesülni a tulságosan fényezett fölületen, csak a fehér fejebubja látszott, amelynek körtealakja volt az eltüntetett arcvonás egyetlen tökéletes kifejezője. A vastag függönyön keresztül az ünnepély zaja csak tompa, távoli morajként hangzott el hozzánk. A miniszter fejét csóválva kezdte megint:

- Igen, sokat gondoltam rád. Nos, hát nehéz, nagyon nehezen megy!

Megint elhallgatott és mintha mélységes gondolkodásba merült volna.

Gyönyörűséget találtam abban, hogy meghosszabbítsam a csöndet és élvezem a zavart, amelybe barátomat kényszeríti ez a hallgatagon gunyolódó viselkedés. Megint itt látom majd ezt a drágálatos pártfogót magam előtt, nevetségessé téve és leálcázva, talán könyörögve! De barátom nyugodt maradt, mintha egy parányit sem aggasztotta volna tulságosan is megnyilvánuló ellenséges magatartásom.

- Hát nem hiszed? - kérdezte határozott, nyugodt hangon. - Igen, érzem, hogy nem hiszel nekem. Azt képzeled, hogy csak arra gondolok, hogy becsapjalak, mint a többit, ugye? Pedig nincsen igazad, kedvesem. Egyébként is, ha unod ezt a társalgást, mi sem könnyebb a világon, mint hogy félbeszakítsuk.

Föl akart kelni.

- Ezt nem mondtam, - tiltakoztam, miközben tekintetemet Thiers fényképéről Eugène hideg arcára irányítottam. - Semmit sem mondtam.

- Hát akkor hallgass meg. Akarod, hogy egyszer már egész őszintén beszéljünk egymáshoz való viszonyunkról?

- Jól van, figyelek.

Biztonsága mellett lassankint elveszítettem a magam határozottságát. Tulságosan hiu számításommal szemben Eugène visszanyerte fölöttem való teljes uralmát. Éreztem, hogy megint kisiklott a kezem közül. Ezt éreztem mozdulatainak a könnyedségéből, viselkedésének csaknem elegánciájából, szavainak határozottságából, teljes önuralmából, amelyet valóban csak akkor tanusított, amikor a legsötétebb szándékokkal foglalkozott. Ilyenkor bizonyos lenyűgöző vonzó erővel bírt, amellyel nagyon nehéz volt szembeállni még akkor is, ha az ember előre készült rá. Hiszen ismertem és szerencsétlenségemre már elszenvedtem ennek a gonosz varázsnak a hatását, amely nem lehetett már meglepetés a számomra. Nos, és minden harci készségem cserben hagyott. Gyűlöletem elült és akaratom ellenére kénytelen voltam újra bizni benne, annyira elfelejteni a multat, hogy megint hajlandó voltam nagylelkű barátomnak, a jóság hőségének, megváltónak tekinteni azt az embert, akinek gyalázatos, undok lelkét a legsötétebb mélységig kiismertem.

És ime, úgy szeretném visszaadni erejének, gazságainak, lelkiismeretlenségének és kecsességének azt a hangsúlyát, amely beszédében megnyilatkozott, amikor ezt mondta:

- Elég közlőrl láttad a politikai életet és tudhatod, hogy van a hatalomnak egy olyan foka, amelyben a leghitványabb embert is a saját hitványságai védelmeznék meg önmagával szemben és annál inkább megvédelmezi másokkal szemben a mások hitványsága. Egy államférfi számára csak egyetlen helyrehozhatatlan bün létezik; a becsületesség. A becsületesség lomha és terméketlen, nem tudja értékesíteni a mohóságot és a törekvéseket, az egyetlen energiát, amelynek alapján tartósat lehet építeni. Ennek példája ez a hülye Favrot, a kormány egyetlen becsületes tagja, aki egyuttal az egyetlen abban is, hogy általános meggyőződés szerint teljesen és mindörökre elpocsékolta politikai pályafutását! Azt mondom ezzel, barátom, hogy az ellenem indított hadjárat teljesen közömbösen érint.

Hirtelen mozdulatot akartam tenni, mire folytatta:

- Igen, igen. Tudom, arról beszélnek, hogy kivégeznek, közeli bukásomról, csendőrökről, a Mazasról. „Halál a tolvajokra!” Tökéletesen így van. De miről nem beszélnek az emberek? És azután? Nevetek rajta. Ennyi az egész. És magad is azzal az ürüggyel, hogy azt hiszed, bele voltál keveredve egyik-másik ügyembe, amelyeknek, mellesleg legyen mondva, éppen csak a fonákját ismered, azzal az ürüggyel, hogy kezed között, legalább mindenütt ezt kiabálsz, holmi papirok vannak, amelyekkel annyit törődöm, drágám, mint ezzel...

És anélkül, hogy beszédét félbeszakította volna, kialudt cigarettájára mutatott és a közelében levő kis lakkozott asztalon fekvő hamutartóba morzsolta.

- Te magad azt hiszed, hogy rémitéssel tudsz velem rendelkezni, hogy megszarolhatsz, mint valami csaló bankárt! Gyerek vagy! Okosodj meg egy kissé. A bukásom? Nem mondanád meg, hogy ki merné magára vállalni a felelősséget ebben a pillanatban egy ilyen örülségért?

Ki nem tudja, hogy ez tulságosan sok dolognak az összeomlását vonná maga után, sok olyan embernek a bukását, akihez épp úgy nem lehet hozzányulni, mint hozzám, lemondás, halálos ítélet nélkül? Mert nemcsak magam buknék, nemcsak engemet öltöztetnének rabruhába... Az egész kormányt. Az egész parlamentet, az egész köztársaságot, akik bármit tegyenek is, részesek abban, amit az én megvesztegethetőségemnek, az én megvesztegetéseimnek és gáztetteimnek mondanak. Azt hiszik, hogy a kezükben tartanak és én fogom őket! Légy nyugodt, erősen tartom őket!

Kézmozdulatával mintha képzeletben valakinek a torkát ragadta volna meg.

Ajkát lebiggyesztette és ez visszataszítóvá tette szájának kifejezését. Szemgolyóján apró, vörös erek duzzadtak ki és határozottan gyilkos kifejezést adtak neki. De csakhamar megnyugodott, cigarettára gyújtott és folytatta:

- Hát buktassák meg a kormányt. Jól van. Én magam is segítek nekik. A valóság az, hogy ezzel a jámbor Favrot-val együtt egész sereg kibogozhatatlan kérdésbe keveredtünk, amelyek logikus megoldása éppen az, hogy nem találunk megoldást. Kormányválság keletkezik, egészen új programmal. Vedd tudomásul, kérlek, hogy semmi közöm, vagy legalább is úgy látszik, mintha semmi közöm sem lenne ezekhez a nehézségekhez. Felelőségem nem egyéb parlamenti fikciónál. A Ház folyosóin és a sajtó egy részében ügyesen elválasztanak a társaimtól. Így az egyéni helyzetem tiszta marad, politikailag természetesen. De még jobbat mondok. Azok a csoportok támogatnak, amelyeket bele tudtam kapcsolni az érdekkörömbé a nagybankok és a nagyvállalatok támogatásával. Az új kombináció nélkülözhetetlen emberévé válok. Én vagyok a holnapi kormány miniszterelnökjelöltje. És ez történik abban a pillanatban, amikor minden oldalról a bukásomat hirdetik, hogy elérkeztem pályafutásom csúcspontjára! Valid be, kedvesem, hogy kómikus ez a dolog és még hiába isznak a bőrömről.

Eugène fölvidult, az a gondolat, hogy nincsen közbeneső helye a két szélsőség, a miniszterelnökség és a Mazas között, földérintette a lendületét. Hozzám lépett, a térdemet veregette, mint ahogyan ezt enyhe és vidám pillanataiban tenni szokta.

- Hát valld be, mégis csak kómikus! - ismételte.

- Nagyon kómikus! - hagytam jóvá - és én, milyen szerepem lesz neked mindebben?

- Te? Nos, hát éppen ez az! Neked, kicsikém, el kellene menned, eltűnnöd egy évre, kettőre. Mi az? El kell felejtetned magadat.

És amikor tiltakozni készültem, reám kiáltott:

- De a fenébe is! Hát én vagyok az oka, hogy olyan bután elpocsékoljál minden pompás állást, amit a kezébe raktam? Egy év, két év, hamar elmúlik. Új szüzességgel térsz vissza és megadok mindent, amit csak kívánsz. De mostantól kezdve nem tehetek semmit. Szavamra, nem tehetek semmit.

A düh maradványa mormogott bennem, de mégis lágyan kiáltottam:

- Eh, mit! Mit! Mit beszélsz!

Eugène mosolygott. Megértette, hogy ellentállásom ebben az utolsó csuklásban végződik.

- Jól van no, - mondta jóindulatúan - ne nyakaskodj. Hallgass meg! Sokat tépelődtem rajta. El kell menned. A magad érdekében. A jövődért. Nem találtam egyéb megoldást. Nézd csak! Nem vagy te, hogy is mondjam, embriológus?

Feleletemet kiolvasta megrémült tekintetemből.

- Nem! Nem vagy embriológus. Bosszantó, nagyon bosszantó!

- Miért kérdezed ezt tőlem? Mire való megint ez a tréfa?

- Azért, mert ebben a pillanatban, ó, csak viszonylag jelentős hitelt kaphatnék, de mégis derekas hitelt egy tudományos expedícióra, amelyet szívesen biznának rád.

És mielőtt feleltem volna, pattogó, kómikus mondatokban, bohócos gesztusokkal elmagyarázta a tervet.

- Arról van szó, hogy Indiába kell menned, Ceylonba, kikutatni a tengert, az öblöket, hogy ott tanulmányozd azt, amit a tudósok ösnyálgának neveznek, érted? És a gasteropódák, korállók, a lapátlábu csigák, a madrepórák, a hólyagos medúzák, a tengeri ugorkák és a radiolárok, tudom is én, miegyebek között, meg kell találnod az összejtet. Jól figyelj, a szerves élet protoplazmikus eredetét, vagy legalább is ilyesvalamit. Egészen bájos dolog és amint látod, igen egyszerű.

- Valóban, igen egyszerű! - mormogtam gépiesen.

- Igen, de hát látod, - fejezte be előadását ez az igazi államférfiu - nem vagy embriológus.

És jóakaratu szomorusággal tette hozzá:

- Bosszantó!

Pártfogóm egy pillanatig gondolkodott. Én hallgattam, még nem birtam magamhoz térni abból a kábultságból, amelybe ez a váratlan ajánlat ejtett.

- Hát istenem! - kezdte újra - lenne egy más megbízatás. Mert most sok a megbízatásunk és az ember azt sem tudja, hova költse el az adózók pénzét. Ha jól értettem, arról van szó, hogy a Fidsi-szigetekre és Tasmániába menjenek ki tanulmányozni az ott működő büntető adminisztrációk módszereit és azoknak a mi társadalmi állapotainkhoz való alkalmazását. Csakhogy ez kevésbé barátságos foglalkozás. Tudatnom kell veled, hogy az erre megszabott költségek nem tulságosan nagyok. És odalent még emberevők is vannak! Azt hiszed, ugye, hogy tréfálok? És hogy meséket mondok? Nem, barátocskám. Minden megbízatás ilyenfajta.

Eugène maliciózan diszkrét nevetésre fakadt.

- Itt lenne még a titkosrendőrség. Ejnye, ejnye! Talán ott lehetne még valami jó helyet találni. Mit szólsz hozzá?

Nehéz körülmények között szellemi képességeim megelevenednek, fölbuzdulnak, energiám megtízszereződik, hirtelen átgondolom a dolgokat és olyan gyorsan el tudom magamat határozni, ami mindig meglep és gyakran nagy szolgálatokat tesz.

- Ej! - kiáltottam. - Hát miért ne lehetnék egyszer életemben én is embriológus? Mit kockáztatok vele? A tudomány se hal bele. Hiszen egyebet is kibirt már. Rendben van. Elfogadom a ceyloni megbízatást!

- És igazad van. Bravó! - kiáltotta a miniszter. - Az embriológia, kicsikém, Darwin, Haeckel, Carl Vogt, alapjában véve, ugy is bizonyosan hatalmas tréfa az egész. Óh, barátocskám, nem fogsz unatkozni odalent. Ceylon csodás ország. Azt mondják, rendkívüli asszonyok vannak odalent, szép kis csipkeverő nők, olyan vérmérsékletűek, hogy no. Ez a földi paradicsom. Gyere holnap a minisztériumba, elintézzük az ügyet, hivatalosan. Közben nem kell vele telekürtölnöd a világot, mert tudod, nagyon veszedelmes játékot játszom ebben az ügyben és nagyon ráfizethetek. Hát gyerünk!

Fölkeltünk és amikor a minisztert karonfogva, a szalonba léptem, bájos gunyolódással még ezt mondta:

- No, ugye? A sejtet, hátha megtalálod? Ki tudja? Képzeld csak, Berthelot hogy lelógatná az orrát?

Ez a terv egy kicsit fölbátorított és fölvidított. Nem mintha nagyon tetszett volna. A hirneves embriológus oklevelénél szivesebben fogadtam volna valami jó adóhivatal, vagy például egy jól fizetett helyet az államtanácsban. De hát az embernek méltányosnak kell lennie; egyébként is a kaland mulatságosnak ígérkezett. Abból az egyszerű politikai csavargóból, aki még egy perccel előbb is voltam, nem válhatik az ember egy miniszteri varázsgyűrű érintésétől tekintélyes tudóssá, aki magánál az élet forrásánál csikarja ki annak titkait, anélkül, hogy az ámitás büszkeségét és bizonyos kómikus gögöt ne érezzen.

A buskomoran kezdődött estély vidáman végződik.

G. asszonyhoz közeledtem, aki igen fölhevülten szervezte a szerelmet és csoportról-csoportra, pároktól-párokhoz sétáltatta a házasságtörést.

- És az az imádatraméltó román grófnő még mindig bolondul értem? - kérdeztem tőle.

- Még mindig, kedvesem.

Karonfogott. Tollai kuszáltak, virágai hervadtak, csipkái gyűröttek voltak.

- Jöjjön hát - mondta -, ott kacérkodik a kis Guizot-szalomban, Onane hercegnővel.

- Micsoda? Hát ő is?

- De hát, kedvesem, - felelte ez a nagy politikus - az ő korában és poétikus hajlamaival... Igazán sajnós lenne, ha nem igyekezne mindent megismerni!

IV.

Hamarosan megtettem előkészületeimet. Az volt a szerencsém, hogy a fiatal román grófnő, aki nagyon belémszeretett, szívesen támogató tanácsaival, és szavamra, nem mondom szégyenkezés nélkül, az erszényével is.

Különben is mindenben szerencsém volt.

Az expedíció jól indult. A bürokratikus szokásoktól való kivételes eltérés következtében nyolc nappal a G. asszony szalonjában folytatott beszélgetésünk után minden akadály, minden késlekedés nélkül kézhez kaptam az engedélyezett összeget. Bőkezűen számították ki a költségeket. Sokkal bőkezűbben, mint sem remélni mertem volna, mert ismertem a kormánynak az ilyen dolgokban való fukarkodását és azokat a szegényes összegeket, amelyekkel olyan nyomoruságosan intézik el a tanulmányutra kiküldött tudósokat, az igaziakat. Ezt a szokatlan bőkezűséget kétségtelenül annak a körülménynek köszönhettem, hogy egyáltalán nem lévén tudós, jobban rászorultam a bővebb jövedelemre, mint bárki más, hogy legalább a szerepét eljátszhassam.

Számításba vették, hogy két titkárt és két szolgát kell tartanom, nagyon drága anatómiai eszközöket beszereznem, mikroszkópokat, fényképezőkészülékeket, összehajtható csónakokat, buvárharangokat, a tudományos gyűjtéshez szükséges üvegburákat, vadászfegyvereket, a fogott állatoknak elevenen való hazaszállítására szükséges ketreceket. A kormány valóban fényűző módon intézte ezeket a dolgokat, amiért csak dicsérhetem. Magától értődik, hogy egyáltalán nem vásároltam meg ezeket a terheket és elhatároztam, hogy senkit sem viszek magammal, számítva a magam zsenialitására, amelynek a segítségével eligazodom India és a tudomány ismeretlen rengetegeiben.

Szabadidőmet arra használtam föl, hogy tájékozódjam Ceylon szokásai és tájéka felől és hogy fogalmat szerezzek arról az életmódról, amelyet odalent a szörnyen tropikus vidéken folytatni fogok. Még ha leszámítottam is mindazt, amit utleírásokban tulzásnak, dicsekvésnek, vagy hazugságnak minősítettem, nagyon megörültem annak a részletnek, amelyben egy komoly német tudós elmondja, hogy Colombo külvárosában tündéries kertek között a tenger partján van egy csodás villa, *bungalow*, amint ott nevezik, amelyben egy gazdag és képzeletdus angol valami háremfélét tart, amelyben képviselve van India minden népfajának egy-egy tökéletes női példánya, a fekete tamulitól a kigyótestü lahorei bajadérig és a benáresi démoni bacchánsnöig. Elhatároztam, hogy módot találok arra, hogy bemutatkozzam ennek az amatőr poligamistának és az ő intézetére korlátozzam összehasonlító embriológiai tanulmányaimat.

A miniszter, akihez elbucszuzni mentem és ismertettem vele terveimet, jóváhagyta intézkedéseimet és jókedvüen dicsérte takarékoskodó erényeimet. Amikor eltávozott tőlem, megindult ékesszólással mondta, mialatt magam, szavainak hatása alatt teljesen elérzékenyültem, a becsületes ember tiszta, üdítő és magasztos gyöngédsége vett rajtam erőt:

- Utazz el, barátom, és megerősödvé térj vissza. Mint új ember és dicsőséges tudós gyere haza. Nem kételkedem abban, hogy nagy dolgokra fogod fölhasználni számüzetésedet, meg-edzed energiádat a jövő küzdelmekre. Számüzetésed meg fog edzeni magánál az élet forrásánál, az emberiség bölcsőjénél. Annak az emberiségnek a bölcsőjénél, amely... Utazz el... És ha visszatérésedkor újra itt találsz, amit nem hihetek el, ha újra itt találnád, mondom, a csökönyös rossz emlékeket, a nehézségeket, az ellenségeskedést, igaz törekvéseid akadályait, nyugodj meg abban, hogy a kormányzat embereire vonatkozó elegendő papirocskák vannak a kezeid között, hogy azokkal győzedelmeskedhess. Egyébként számíts rám. Amig odalent leszel, mint a haladás bátor uttörője, a tudomány katonája, mialatt a tengeröblök mélyét kutatod és derítgeted az élet titkait, Franciaország, a mi drága Franciaországunk számára, nem felejtkezem meg rólad, hidd el nekem. Ügyesen és fokozatosan az *Havas-ügynökség* útján és lapjaimban nagyszerü agitációt tudok majd szervezni ifju embriológista neved érdekében. Bámulatos, megható reklámokat fogok kitalálni. „Nagy embriológusunk” „ifju és kiváló tudósunktól, akinek nagyszerü embriológiai fölfedezései, satöbbi”. „Mialatt husz méternyire a tenger alatt egy, még eddig ismeretlen hólyagos meduzát tanulmányozott, fáradhatatlan embriológistánk majdnem áldozatul esett egy cethalnak. Rettenetes küzdelem, satöbbi”. Menj, menj, barátom. Dolgozz félelem nélkül hazánk nagyságán. Ma a népek nemcsak fegyvereik révén nagyok, de nagyok főként a művészetük, a tudományuk révén... A tudomány békés hódításai sokkal jobban szolgálják a civilizációt, mint a fegyveres hódítások, satöbbi... A tudomány előtt le kell rakni a fegyvert.

Sirtam örömben, büszkeségemben, gögömben, fölhevültségemben, abban a fölhevültségemben, amely egész lényemet valami nagyszerü és nagyszabásu szépséggel töltötte el. Magamon kívül, nem tudom honnét, ebben a pillanatban egy második lelkem volt, csaknem isteni lelkem, a teremtés és az áldozat lelke, a hős magasztos lelke, amelyben a haza fenséges bizalma nyugszik, az emberiség minden döntő reménysége.

Ami a miniszttert, ezt a bandita Eugène-t illeti, hát ő maga is alig tudta türtöztetni meghatottságát. Tekintetében igaz lelkesedés lángolt, szavai őszintén megremegtek. Két könnycsepp gördült le a szeméből. Csaknem összeroppantotta a kezemet bucsuzáskor.

Néhány percig mind a ketten a saját magunk ámitásának az öntudatlan és kómiikus játékszerei voltunk...

Ó, ha rágondolok!

V.

A ceyloni „hatóságokhoz” szóló ajánlólevelekkel fölszerelve, egy verőfényes délután végre utrakeltem Marseilleből a *Saghalien* gőzösön.

Attól kezdve, hogy lábamat a gőzsre tettem, nyomban tapasztalhattam a hivatalos titulus hatásosságát és azt, hogyan növekszik meg az ilyen magamfajta bukott ember tekintélye az ismeretlenek és a járókelők között és ennek következtében önmaga előtt is a hivatalos presztizs nyomán. A kapitány, aki „ismerte csodálatos műveimet”, előzékenységgel, csaknem hódolattal halmozott el. A legkényelmesebb fülkét tartották fenn a számomra és a legjobb helyet az asztalnál. Amint az utasok között hamarosan elterjedt a híre annak, hogy egy hírneves tudós van a hajón, mindegyik a legnagyobb igyekezettel iparkodott tiszteletét nyilvánítani. Az arcokon csak a bámulat ragyogását láttam. Az asszonyok egy része kíváncsiságot és jóindulatot, a másika bátrabb érzelmeket tanusított. Az egyik különösen magára vonta a figyelmemet. Csodás teremtés volt, dus, vörös haja, ragadozó állatéhoz hasonló aranszinű zöld szeme. Három szobalánnyal utazott. Ezek egyike kínai volt. A kapitánynál érdeklődtem iránta.

- Angol, - mondta - Miss Clara-nak hívják. A legrendkívülibb nő, akit el lehet képzelni. Alig huszonnyolc éves és ismeri már az egész világot. Ezidőszerint Kinában lakik. Már negyedszer utazik a hajómon.

- Gazdag?

- Ó, nagyon gazdag. Azt mondják, hogy az apja, aki már régen meghalt, ópiumkereskedő volt Cantonban. Ő maga is ott született. Azt hiszem, egy kicsit bolondos, de bájos.

- Férjes?

- Nem.

- És?

Az intim, sőt pajzán kérdések egész sorozatát szoritottam bele ebbe a kötőszóba.

A kapitány mosolygott.

- Hát ezt nem tudom. Nem hiszem. Soha semmit sem vettem észre... Itten.

Ezt felelte a derék tengerész, aki pedig ellenkezően, úgy láttam, sokkal többet tud, mint amennyit el akar mondani. Nem kíváncsiskodtam tovább, de magamban azt mondtam, szaktagottnak és bizalmasan: „Te... Kicsikém... Nohát... Persze!”

Az első utasok, akikkel megismerkedtem, két kínai volt a londoni követségről és egy Tonkingba utazó normand nemes. Ez nyomban a bizalmába fogadott. Szenvedélyes vadász volt.

- Menekülök Franciaországból, menekülök onnét, amikor csak tehetem. Amióta köztársaság vagyunk, Franciaország elveszett. Tulsok benne a vadorzó és ezek az urak. Képzelve el, hogy odahaza nem találom vadat! A vadorzók megölik és a bíróságok nekik adnak igazat. Ez mégis csak sok! Nem is számítva, hogy az a kevés, amit meghagynak, valamilyen járványba döglik bele. Tehát Tonkingba megyek! Micsoda pompás ország a vadászatra, kedves uram! Negyedszer megyek Tonkingba.

- Csakugyan?

- Igen! Tonkingban bőségben van mindenfajta vad, de főként sok a páva. Micsoda célpont ez, uram! Ez például nagyon veszedelmes vadászat. Jó szemének kell lennie az embernek.

- Ezek kétségtelenül vad és ragadozó pávák.

- Dehogyan is, istenem. De a helyzet a következő. Ott, ahol szarvas van, ott van tigris és ott, ahol tigris van, ott van páva is!

- Aforizma akar ez lenni?

- Majd mindjárt megérti. Figyeljen jól. A tigris megeszi a szarvast és...

- A páva megeszi a tigrist - fogtam rá komolyan.

- Ugy van... vagyis... így áll a dolog: Amikor a tigris jóllakott a szarvassal, elalszik, azután fölébred, megkönnyíti magát és elmegy. Most aztán mit csinál a páva? A szomszéd fára terpeszkedve, bölcsen megvárja a távozását, leszáll a földre és megeszi a tigris ürülékét. És pont ebben a pillanatban kell meglepni.

És karját puskavonalba kinyújtva, mintha egy képzelte pávára célozna, folytatta:

- Ó, micsoda pávák. Önnek sejtelmé sincsen róla. Mert amit nálunk a baromfiudvarban és kertben pávának tartanak, az ott még pulyka se lehetne. Azok semmik. Kedves uram, én öltem már mindent, még embert is. De soha puska lövés olyan élénk izgalmat nem okoz, mint amikor pávára lövök. A pávát, mit mondjak, uram, gyönyörűség lepuffantani!

Majd némi szünet után hozzátette:

- Az utazás minden! Utazás közben az ember rendkívüli dolgokat lát, amik gondolkodásra kényszerítik.

- Kétségtelenül, - hagytam helyben. - De olyannak kell lenni, mint ön, nagy megfigyelőnek.

- Ez igaz! Sokat figyeltem meg - pöffeszkedett a derék ember. - Hát sok országot jártam be, Japánt, Kínát, Madagaszkárt, Haitit és Ausztrália egy részét. De egyik sem olyan mulatságos, mint Tonking. Így például ön azt hiszi, hogy látott már tyukot.

- Igen, azt hiszem.

- Tévedés, drága jó uram. Nem látott még tyukot. Ezért Tonkingba kell mennie és még ott sem látja. Az erdőségekben tanyáznak és a fák között rejtőznek. Sohasem látni őket. Csak hogy nekem volt egy fogásom. Kínai vitorlás csónakon föleveztem a folyón, ketrechen egy kakast vittem magammal. Az erdő szélén kikötöttem, a ketrecet egy ágra erősítettem. A kakas kukorékolt. És erre az erdő sűrűjéből megindultak a tyukok és jöttek. Megszámlálhatatlan csapatokban jöttek. És megölték őket! Egy nap alatt ezerkétszázat is megöltem.

- Hát ez bámulatos, - jelentettem ki lelkesülten.

- Igen, igen. Bár nem annyira, mint a pávák. Óh, a pávák!

De ez a nemes nemcsak vadász volt. Kártyázott is. És még alig közeledtünk Nápolyhoz, a két kinaival és a pávaölővel erőteljes pókerpartiba kezdtünk. Mivel ezt a játékot különösen jól ismerem, mire Port-Saidba értünk, ezt a három összehasonlíthatatlan személyiséget megkönnyítettem a pénzüktől és megháromszoroztam a tropikus égélj örömei és a mesés embriológia ismeretlen területe felé magammal vitt tőkém.

VI.

Ez időtájt képtelen lettem volna a legparányibb költői leírásra is, mert a lírai ihlet csak azután szállt meg a szerelemmel. Természetes, hogy mint mindenki, én is élveztem a természet szépségeit, de nem örjítettek meg az ájulásig, élveztem a magam módja szerint, mint egy mérsékelt republikánus és azt gondoltam:

- A természet, a vasuti kocsi ajtajából, vagy a hajófülke ablakából nézve, mindig és mindenütt önmagára hasonlít. Főjellegzetessége, hogy hiányzik belőle a rögtönzés. Állandóan önmagát ismétli meg, mert csak kevés formája van, egymással találkozó kombinációi és külső megjelenése itt is, amott is csaknem egyforma. Nagykiterjedésű és súlyos egyhangúságában csak árnyalatbeli különbségek vannak, alig észrevehetőek és nem érdekesek, hacsak nem az apróbb állatok szelidítőinek, ami nem vagyok, bár embriológus lennék, és a szőrszálhasogatóknak. Röviden, ha az ember beutazott száz négyszög mérföldet akármelyik országban, akkor már mindent látott. És ez a gazfickó Eugène azt kiabálta a fülembe: „Látni fogod ezt a természetet, ezeket a fákat, ezeket a virágokat!” Nekem a fák az idegeimre hatnak és a virágot csak a masamódnál és a kalapon türom. Ami pedig a tropikus természetet illeti, Montecarlo teljesen elegendő lett volna a remek tájakra vágyó szépérzékemnek, messze utazásokról való álmaimnak. Nem értek a pálmákhoz, a kókuszfához, a banánához, a narancsfához és a pandanuszhoz, csak ha árnyékukban csipkedhetem a gyümölcsüket és a csinos asszonyokat, akik egyebet is majszolnak az ajkuk között bételnél. Kókuszfa az, amelyiken a kokott terem. A fákat csak ebben az igazi párisi osztályozásban szeretem.

Ó, micsoda vak és süket állat voltam akkor! És hogyan káromolhattam ezzel a kétségbeejtő cinizmussal a forma végtelen szépségét, amely az emberről az állatra, az állatról a növényre, a növényről a hegyre, a hegyről a felhőre és a felhőről a kavicsra száll, amely sugárzásában visszatükrözi az élet minden pompáját!

Habár októberben voltunk, a Vörös-tengeren való átkelés valami szörnyen meggyötört. A hőség olyan perzselő, a levegő olyan nehéz volt a mi európai tüdőnknek, hogy gyakran azt hittem, megfulladok. Nappal alig hagytuk el a szalont, ahol a szakadatlanul működő nagy, indiai szellőzőkészülék azt a gyorsan eloszló illúziót keltette, hogy frissebb levegő ért bennünket; az éjszakát pedig a fedélzeten töltöttük, ahol egyébként épp úgy nem tudtunk volna aludni, mint a kabinunkban. A normand nemes úgy szuszogott, mint egy beteg ökor és eszébe sem jutott tonkingi vadászkalandokat mesélni. Az utasok között a legdicsekvőbbek, a legrettenthetetlenebbek teljesen leroskadtak. Tagjaik kimerültek, torkuk sipolt, mint az elcsigázott baromé. Mi sem volt neveltségesebb, mint ezeknek az embereknek a megjelenése, amint tarka piyamájukba burkolódtak. Csak a kínaiak voltak érzéketlenek ezzel az izzó hőséggel szemben. Szokásuk semmit sem változott, sem a ruházatuk és idejüket a fedélzeten való hallgatag sétával, vagy kabinjukban kártyázással vagy kockavetéssel töltötték.

Bennünket semmi sem érdekelt. Különbösen is semmi sem szórakoztathatott kinjainkban, amikor úgy éreztük, hogy szabályszerű lassúsággal fővünk meg, mint tüzhelyen álló fazékban. A gőzös a tengerből közepén haladt, fölöttünk, körülöttünk csak a kék eget, a kék tengert láttuk, a forró fémnek a sötét kékségét, amelynek a fölületén itt-ott megmaradt a kohóban nyert izzása: alig hogy kivehettük a szomáli partokat, a messze vörös tömegeket, ezeket az izzó homokhegyeket, ahol egy fa, egy fűszál nem terem és amelyek állandóan izzó katlanként fogják körül ezt a forralt vízzel telt, mérhetetlen medencéhez hasonló félelmetes tengert.

Meg kell mondanom, hogy az átkelés alatt nagy bátorságról tettem tanúságot és sikerült semmit el nem árulnom igazán nagy szenvedésemről. Ezt önhiittségemnek és a szerelemnek köszönhettem.

A véletlen, nem tudom bizonyosan, a véletlen avagy a kapitány, Clara kisasszonyt jelölte ki szomszédomul az asztalnál. A kiszolgálásnál történt valami apró baleset következtében csaknem nyomban ismeretséget kötöttünk. Egyébként is a tudományban elfoglalt helyzetem és a kíváncsiság, amellyel körülfogtak, megengedett némi eltérést az udvariasság megszokott formáitól.

Amint a kapitánytól megtudtam, miss Clara Kinába utazik vissza, miután a nyarat megosztotta: Angliában üzleti ügyekben, Németországban egészségi okokból, Franciaországban

pedig szórakozás céljából tartózkodott. Bevallotta, hogy egyre jobban megutálja Európát. Nem bírja elviselni a rideg, kimért erkölcsöket, a nevetséges divatot, a fagyos tájakat. Csak Kinában szabad és boldog. Igen határozott viselkedésében, rendkívül kivételes életmódjában, amint néha össze-vissza beszélt, néha pedig a dolgok élénk megértésével, érzelgős és filozófus, tudatlan és művelt, tisztátalan és nyíltszívű, titokzatos, idegenszerű, lázas vidámságában hiányosságai voltak, érthetetlen szeszélyei, szörnyű vágyai. Nagyon érdekelt, bár egy angol hölgnél természetesnek találja az ember mindezt az excentritást. És ami az asszonyokat illeti, én, aki csak párisi kokottokkal és ami még rosszabb, politikus és irodalmár nőkkel találkoztam, kezdettől fogva egy pillanatig sem kételkedtem benne, hogy könnyen megbarátkozom vele és elhatároztam, hogy véletlen és kellemes módon kedvessé teszem vele az utazásomat. Vöröses hajával, ragyogó bőrével, mindig nevetésre álló, buja és piros ajkával valóban az utasok öröme volt. Az izzó, tropikus éghajlat, a szűz földek örült kalandjai és édeni szabadsága felé törekvő hajó lelke, a csodás paradicsom Évája, maga is virág, a részegség virága és az örökös vágyak izletes gyümölcse. Ott láttam ögyelegni és ugrándozni az őskori gyümölcsös-kert virágai és aranygyümölcsei között, de nem ebben a modern fehér piké kosztümjében, amely hajlékony termetét körülövezi és hatalmas étellel duzzasztja meg keblét, hanem bibliai meztelenségének természetfölöttivé eszményesült pompájában.

Csakhamar rájöttem azonban, hogy tévedtem gavalléros megállapításomban és hogy miss Clara éppen ellentétben azzal, amit tulságosan hiu reménységemmel hittem, megközelíthetetlen tisztességű volt. Ez a megállapítás azonban éppen nem okozott csalódást, sőt még gyönyörűbbnek láttam és valóságos kevélység fogott el arra a gondolatra, hogy ez a tiszta és erényes teremtés olyan egyszerű és kecses bizalommal fogad engem, aljas és kicsapongó mivoltomban. Nem akartam meghallani benső szózatomat, amely ezt kiáltotta: „Ez a nő hazudik, ez a nő gunyt üz belőled. Nézd csak, te bárgyu, ezt a szemet, amely mindent látott, ezt az ajkat, amely mindent csókolt, ezt a kezét, amely mindent cirógatott, ezt a testet, amely annyiszor megremegett annyi kéj és annyi ölelés nyomán! Tiszta! Ó, ó, ó! És ezek a mindentudó mozdulatok és ez a látóság és hajlékonyság, testének ez a mozgékonyasága, amely megőrizte az ölelések nyomát, ez a himportól ittas, virághüvelyhez hasonló telt kebel!” Nem, valóban nem hallgattam rá. És az elérzékenyültségből, hálából, büszkeségből, az erkölcsi megújulás érzéséből származó erényesség gyönyöre volt számomra, hogy napról-napra jobban megnyerjem ennek a szép és tiszta teremtésnek a bizalmát, akiről előre tudtam, hogy semmi egyéb sem lesz a számomra, mint egy szép lélek! Ez a gondolat fölemelt magam előtt, rehabilitált. Ennek a mindennapos ideális érintkezésnek a nyomán becsülni kezdtem, igen, becsülni önmagamat. Multamnak minden sara ragyogó azurrá változott és nyugodt, kristálytiszta smaragdján keresztül láttam a jövő szabályszerű boldogságát. Ó, milyen távol esett tőle Eugène Mortain, G. asszony és a hozzájuk tartozó társaság! Hogyan olvadt el ezeknek a vigyorgó árnyképeknek az alakja percről percre, egyre jobban ennek az engesztelő teremtésnek a mennyei tekintete alatt, akinek a révén magam előtt is új emberként jelentem meg, nemes érzésekkel, gyöngédséggel telten, eddig soha sem ismert hevüléssel.

Ó, milyen a szerelmi elérzékenyülés ironiája! Ó, milyen az ember lelkében lakozó fölbuzdulás komédiája! Clara közelében gyakran már hittem küldetésem valódiságában, nagyságában, elhittem, hogy zsenialitással forradalmasítani tudom a világegyetem minden planétájának az embriológiáját.

Hamarosan eljutottunk a bizalmas vallomásokhoz. Az ügyesen kimért hazugságok sorozatával részben hiúságból, részben pedig abban a nagyon természetes vágyakozásban, hogy barátnőm előtt ne csökkentssem az értékemet, igyekeztem magamat minél előnyösebben föltüntetni tudós szerepemben. Biológiai fölfedezéseimről, akadémiai sikereimről meséltem, mindarról a reménységről, amelyet a tudomány legkiválóbb emberei fűznek kutatásaim módszeréhez és utazásomhoz. Majd elhagyva ezeket a kissé meredek magaslatoikat, irodalmi és művészi

méltatásokkal vegyítetten félig egészséges, félig perverz, világias adomákat, amelyek eléggé érdekelni tudják a női lelket, anélkül, hogy bántók lennének. És ezek a könnyed és frivol beszélgetések, amelyeknek szellemes színezetet igyekeztem adni, komoly, tudós egyéniségemet különös, talán a maga nemében páratlan jellegűvé tették. A Vörös-tengeren való átkelésünk alatt sikerült meghódítanom miss Clarat. A magam rosszsullétét türtőztetve, zseniális gondoskodással és gyöngéd figyelmességgel csillapítani tudtam szenvedését. Amikor a *Saghalien* Adenben horgonyt vetett, hogy szentet vegyen föl, már tökéletes barátságban voltunk, olyan csodás barátságban, amelyet egyetlen kétértelmű mozdulat nem zavar, amelyet semmilyen vétkes szándék nem érint, hogy megfossa ragyogó tisztaságától. Pedig egy benső hang folyton ezt ismételte: „De nézd csak ezeket az orrlyukakat, amelyek szörnyű kéjvágyban lélezkik be az egész életet. Nézd ezeket a fogakat, amelyek annyiszor haraptak bele a vétkezés véres gyümölcsébe!” Hősiesen csöndre intettem ezt a hangot.

Végtelen öröm fogott el bennünket, amikor az indiai Óceán vizeire értünk. A Vörös-tengeren eltöltött gyilkos, kinteljes napok után mintha maga a föltámadás lett volna. Új élet, a vidámság, a tevékenység új élete támadt a hajón. Bár a hőmérséklet még nagyon meleg maradt, gyönyörűség volt a levegőt belelélegzeni. Mint a szörmének az illata, amelyet az asszony éppen levet magáról. A tropikus flóra minden parfümjével áthatott, enyhe szellő fölűdítette a testet és a lelket. És körülöttünk káprázatos volt minden. Az ég rózsaszín lángokkal beszórt, zöldes aranyszínű volt, a tündérbarlang átlátszóságában, a tenger nyugodt, a monszun hatása alatt hatalmas ritmusban himbálództak hullámai, rendkívüli kékségükben terpeszkedtek, itt-ott nagy, smaragdszínű dudorodásokkal diszitve. Fizikailag valósággal szerelmes simogatásnak éreztük a magikus kontinens, a világosság országának a közeledését, ahol a titokzatosság egy napján az élet első nyöszörgése elhangzott. És mindenkinek, még a normandiai nemesnek az arcán is, fölcillant valami ebből az égből, ebből a tengerből, ebből a fényből.

Miss Clara, magától értetődik, sok embert vonzott magához, hozott izgalomba. Mindig a szenvedélyes imádók udvara fogta körül. Nem voltam féltékeny. Igaz, hogy nevetségesnek minősítettem őket, előnyben részesítettem mindenkivel, még a két kinaival szemben is, akikkel gyakran társalgott, de nem nézte őket azzal a sajtós tekintettel, mint engem, amelyben minden tartózkodás ellenére is gyakran valami erkölcsi bűnrészességet és magam sem tudom, micsoda titkos beleegyezést véltem látni. A leglázásabbak közül való volt egy francia kutató, aki a Maláji félszigetre utazott, hogy ott a rézbányákat tanulmányozza és egy angol tiszt, aki Adenben szállt hajóra és Bombayba igyekezett a helyőrségére. Mind a kettő faragatlan, nyers, de igen mulatságos fickó volt a maga nemében, akikkel Clara szeretett csufolódni. A kutató nem győzött eleget beszélni legutóbbi, Középfrikán keresztül tett utazásáról. Ami az angol tisztet, egy tüzérkapitányt illeti, igyekezett bennünket elkápráztatni ballisztikai fölfedezéseivel.

Egyik este, vacsora után valamennyien Clara köré gyülekeztünk, aki kecsesen nyújtzkodott végig egy hintaszéken. Némelyek cigarettáztak, mások álmodoztak. Valamennyiünk szívében ott égett a Clara iránt való vágyakozás, valamennyien ugyanennek az izzó vágynak a gondolatában követtük tekintetünkkel szoknyájának parfümös virágkelyhéből porzószál gyanánt kinyuló, rózsaszín papucsba dugott apró lábának járását, amint a széket himbálta. Az éjszaka tündériesen kellemes volt, a hajó kéjesen siklott tova a vizen, mint valami selymes fölületen. Clara a kutatóhoz fordult:

- Nos? - szólt incselkedve - Nem tréfál? Hát csakugyan evett emberhust?

- Egész bizonyosan! - felelte ez büszkén, olyan hangon, amely rajtunk való elvitázhatatlan fölényét állapította meg. - Muszáj volt. Azt eszik az ember, ami van.

- Milyen az ize? - kérdezte Clara kissé megundorodva.

Egy pillanatig gondolkodott, majd határozatlan legyintéssel mondta:

- Istenem! Hogyan magyarázam meg? Képzelden el, imádatra méltó miss, képzeljen el disznóhust, kissé dióolajba pácolt disznóhust.

Hanyagul és lemondóan tette hozzá:

- Nem valami jó. Egyébként sem ingyencsészből eszik. Sokkal jobban szeretem a birkacombót, vagy a bifszteket.

- Bizonyára - hagyta jóvá Clara.

És mintha udvariasságból enyhíteni kívánná ennek az emberevésnek a borzalmát, szakszerű akart lenni.

- Mert kétségtelenül csak szerecsenhust evett?

- Szerecsenhust! - kiáltotta riadtan. - Fúj! Szerencsére, kedves miss, ilyen nagy szükségbe mégse jutottam! Hála istennek, mindig volt elég fehér emberünk. Nagy kíséretünk volt, nagyrészt európaiakból, marseilleiek, németek, olaszok, néhányan minden nemzetből. Amikor megéheztünk, levágtunk egyet a kíséretből. Legszivesebben németet. A német, isteni miss, a legkövérebb minden fajta között és a legsaporább. És azután számunkra, franciáknak, egy némettel kevesebb! Az olasz kemény és száraz. Tele van izommal...

- És a marseillei? - szóltam közbe.

- Ej, a marseilleit tulbecsülik - mondta az utazó, fejét csóválva. - Fokhagymaszagu. Azonkívül nem tudom miért, izzadságszagu. Azt mondjam, élvezetes? Nem, legföljebb meglehető.

Tiltakozó kézmozdulattal Clara felé fordulva szabadkozott:

- De szerecsent soha! Azt hiszem, kihánytam volna. Ismertem olyanokat is, akik ettek szerecsent. Belebetegedtek. A szerecsen emészthetetlen. Sőt olyanok is akadnak köztük, biztosítom róla, akinek a hasa mérges.

Majd gondosan helyreigazította:

- Különben is meg kell őket ismerni, mint a gombát. Talán az indiai négerek ehetőek?

- Nem! - vágott közbe röviden és kategórikusan az angol tiszt és ezzel általános nevetés közben befejeződött ez a kulináris vita, amelytől már a gyomrom kezdett lázadni.

A kutató kissé a sodrából kihozva, megint megszólalt:

- De nem baj. Az ilyen apró kellemetlenségek ellenére is örülök, hogy megint utrakeltem. Európában beteg vagyok, nem élek, nem tudom hova menjek. Ugy érzem, hogy elgyöngülök és fogoly vagyok, mint az állat a ketrecben. Az ember nem mozgathatja a könyökét, nem nyújthatja ki a karját, nem nyithatja ki a száját, anélkül, hogy megsértse az ostoba előítéleteket, a bárgyu törvényeket, az igazságtalan erkölcsöket. Tavalý, bájos miss, a buza földön sétáltam. Botommal leütöttem a körülöttem lévő kalászokat. Ez mulattató. És csak jogom van azt tenni, ami tetszik, ugy-e? Egy paraszt rohant felém, kiabált, sértegetett és rámparancsolt, hogy menjek el a földjéről. Elképzелhetetlen! Mit tett volna a helyemben? Botommal háromszor erőteljesen fejbevágtam. Behasított koponyával esett össze. Nos, és találja ki, mi történt velem?

- Megette a parasztot! - fogta rá Clara nevetve.

- Dehogy! Valami bíróság elé hurcoltak, amely kéthónapi börtönre és tizezer frank kártérítésre ítelt. Egy büdös parasztért! És ezt civilizációnak nevezik!? Hát nem hihetetlen? No, hiszen, köszönöm szépen, ha ez történt volna velem, hogy így elítéljenek Afrikában, ahányszor csak egy szerecsnet, vagy egy fehérembert megöltem!

- Hát szerecsneteket is ölt? - kérdezte Clara.

- Természetesen, imádatraméltó miss!

- Minek, ha egyszer nem ette meg a husukat?

- Hát hogy civilizáljuk őket, vagyis, hogy elvegyük az elefántcsont és gumikészletüket. És mit gondol, mit szólnának a kormányok és a kereskedők, akik a civilizáló munkát ránkbizták, ha megtudnák, hogy senkit sem öltünk meg?

- Helyes is, - hagyta helyben a normand nemes - különben is a szerecsnetek ragadozó vad-állatok, orvvadászok, tigrisek!

- A szerecsnetek? Micsoda tévedés, drága jó uram! Szelidek és vidámak, mint a gyerekek. Látott már este nyulakat játszadozni a réten, az erdő szélén?

- Hogyne!

- Pompás mozdulataik vannak. Bolond jókedvük, talpukkal simítják a szőrüket, ugrándoznak és hemperegnek a fűben. Nos, a szerecsnetek olyanok, mint ezek a fiatal nyulak. Igen kedvesek.

- Pedig bizonyos, hogy emberevők! - ragaszkodott állításához a nemes.

- A szerecsnetek? - tiltakozott a kutató. - Egyáltalán nem. A fekete országokban csak a fehérek emberevők... A szerecsnetek banánát esznek és virágos füvet legelnek. Ismerek egy tudóst, aki egyenesen azt állítja, hogy a szerecsnetek kérődzőek. Hogyan képzeled el, hogy ezek hust egyenek, még hozzá emberhust?

- Hát akkor mért ölik meg őket? - kérdeztem, mert már kezdtem magamat jónak és könyörületesnek érezni.

- Amint már mondtam, hogy civilizáljuk őket. És ez nagyon mulatságos volt. Amikor hosszabb menetelés és menetelés után egy szerecsnet faluba értünk, a lakosok szörnyen megrémültek! Kétségbeesetten jajgattak, nem is próbáltak menekülni, annyira féltek és arccal a földre borulva sirtak. Pálinkát osztottunk ki köztük, mert mindig nagy készlet alkoholt vittünk magunkkal és amikor lerészegedtek, lelőttük őket.

- Csunya vadászat! - foglalta össze véleményét a normand nemes, nem mindem undor nélkül. Ebben a pillanatban bizonyára maga elé képzelte a tonkingi erdőben a pávák csodás röpködését.

Az éjszaka továbbra is káprázatos maradt, az ég vérvörös volt; körülöttünk az Óceán viztükrén csillogó fényfölkövek himbálódtak. És én szomorú voltam, szomorkodtam Clara miatt, ezek miatt a nyers emberek miatt, magam miatt, beszédünk miatt, amely sértette a csöndet és a Szépséget!

- Ismeri Stanleyt? - kérdezte Clara hirtelen a kutatótól.

- Természetesen. Igen, ismerem, - felelte.

- És mit tart felőle?

- Hát... ő... - mondta fejét csóválva.

És mintha komor emlékek rohanták volna meg, komolyan mondta:

- Kissé mégis tulságba viszi!

Éreztem, hogy néhány perc óta a kapitány szeretett volna beszélni. Fölhasználta ezt a kijelentést követő szünetet:

- Én, én ennél sokkal jobban csináltam. És az ön apró mézárzásai kismiskák azokhoz képest, amelyeket nekem fognak köszönni. Egy golyót találtam föl. Csodás egy golyó. Dum-dumnak neveztem el, arról a kis hindu faluról, amelyben volt szerencsém fölhalálni.

- Sokat öl meg? Többet, mint a másik? - kérdezte Clara.

- Ó, drága miss, ne is beszéljünk róla! - mondta nevetve. - Kiszámíthatatlanul többet!

És szerényen tette hozzá:

- Pedig semmiség az egész, egészen apró. Képzelden el valami kicsiny, hogy is hívják, mondjuk egy kis mogyorót. Ez az. Képzelden el egy egészen kis mogyorót! Bájos.

- És milyen csinos nevet adott neki, kapitány! - dicsérte Clara.

- Valóban csinos! - hagyta helyben a kapitány, akinek láthatóan hízelt a dicséret. - Nagyon költőies.

- Azt hinné az ember, ugy-e, valami tündérnek a neve Shakespeare egyik vígjátékában. Dum-dum tündér! Egészen elbájol. Kacagó, könnyed tündér, amint a napsugárban és a párázatban szökdécsel, táncol, ugránczik. És csak rajta, dum-dum!

- És csak rajta! - ismételte meg a tiszt. - Ugy van! Különbben is pompásan röpül, imádatra-méltó miss. És ami páratlan benne, azt hiszem az, hogy vele nincsen többé, hogy úgy mondjam, sebesült.

- Hogyan?

- Csak halottak vannak! Lássá, ezért olyan kiváló!

Felém fordult és sajnálkozó hangon, amelyben mindkettőnk hazafiassága egybeolvadt, sóhajtva mondta:

- Ó, ha Franciaországban meg lett volna ez a golyójuk ennek a szörnyű Kommünnek az idején! Micsoda győzelem lett volna!

Majd hirtelen más gondolat fogta el:

- Néha arra gondolok, hogy nem Poe Edgar meséje-e ez, vagy a mi Thomas de Quinceynnek az álma. De nem, mert hiszen magam kísérleteztem ezzel a bámulatos dum-dummal. Így történt a dolog. Tizenkét hindut állítottam...

- Elevenet?

- Hát természetesen. A német császár hullákon végzi ballisztikai kísérleteit. Ismerje be, hogy ez képtelenség és teljesen tökéletlen. Én, én személyekkel kísérletezek, nemcsak hogy élőkkel, hanem erőteljes természetű és tökéletesen egészséges emberekkel. Legalább látja az ember, hogy mit csinál és milyen eredménnyel. Nem vagyok álmodozó, én tudós vagyok!

- Ezer bocsánat, kapitány. Folytassa hát!

- Tehát tizenkét hindut állítottam föl egymás háta mögé, mértanilag egyenes vonalban. És lőttem...

- Nos, és? - szakította félbe Clara.

- Nos, és, bájos barátnőm, ez a kis dum-dum csodát művelt. A tizenkét hindu közül egy sem maradt talpon. A golyó átfurta mindnek a testét és a lövés után a testük nem volt egyéb tizenkét véres hustömegnél és porrázuzott csontnál. Valóban varázslatos! Soha sem hittem volna ilyen bámulatos sikerben!

- Valóban bámulatos. Csodával vetekszik.

- Ugy-e?

És néhány pillanatnyi meghatódott szünet után elgondolkodva mondta bizalmasan:

- Keresek, keresek valami jobbat, valami még határozottabbat... Egy kicsi golyót, amely nem hagy meg semmit abból, akit eltalál... semmit, de semmit! Érti?

- Hogyan? Hogyan semmit?

- Vagy legalább is olyan keveset - magyarázta a tiszt - alig egy maroknyi hamvat. Vagy talán csak könnyed, vöröses füstöt, amely nyomban szétfoszlik. Ezt lehet.

- Tehát valami automatikus hamvasztást!

- Ugy van! Gondolt már az ilyen fölfedezés rengeteg előnyére? Ennek a segítségével megszüntetem a katonai sebészetet, a kórházakat, a sebesültek nyugdíját, satöbbit. Kiszámíthatatlan takarékossgot érünk el. Megkönnyítenénk az államháztartás költségvetését, nem is szólva a közegészségügyről! Micsoda hatalmas közegészségügyi siker lenne ez!

- És ezt a golyót Nib-nib golyónak nevezhetné el! - szóltam.

- Nagyon csinos, pompás név - örvendezett a tüzér, aki bár nem értette ezt a párisi kifejezést², erőteljes kacagásban tört ki, abban az őszinte, derék kacagásban, amely minden ország minden rangú katonájánál egyforma. Majd, miután lecsöndesedett, folytatta:

- Előre látom, hogy Franciaország, amikor megismeri ezt a pompás gépezetet, ujságjaiban megint sértegetni fog bennünket. És éppen a legvéresebbszáju patrióták lesznek megint azok, akik a civilizált emberiség átkát kérik Angliára, akik folyton azt kiabálják, hogy nem költenek elég milliárdokat a háborúra, akik csak ölésről és bombázásról beszélnek. De, a teremtésit neki, mi következetesek vagyunk általános barbár viszonyainkhoz! Hát azt megengedik, hogy az ágyulövedék robbanjon, de nem szabad, hogy a puskagolyó ugyanezt tegye? Miért? A háboru törvényei alatt élünk. És miből áll a háboru? Abból, hogy lehetőleg minél több embert öljünk meg a legrövidebb idő alatt. Hogy a háborut minél gyilkosabbá és szaporábbá tegyük, a pusztításnak egyre hatalmasabb eszközeit kell kitalálnunk. Ez az emberiség és egyuttal a modern haladás érdeke.

- De kapitány - vettem közbe - és a népjog, mi lesz azzal?

A tiszt kacagott és karját fölemelve felelte:

- A népjog? Hiszen ez a jog az, amelynek alapján kell lemészárolnunk a népeket, tömegben vagy részletekben. Ágyulövedékekkel, vagy puskagolyóval. Mindegy, a fontos az, hogy a népeket szabályszerűen mészároljuk le!

Az egyik kínai közbeszólt:

- Pedig nem is vagyunk vadak!

- Nem vagyunk vadak? Hát mi egyebek vagyunk, ha szabad kérdezni? Rosszabbak vagyunk, mint az ausztráliai vadak, mert vadságunk tudatában mégis ragaszkodunk hozzá. És

² Nib-nib, párisiasan = semmi.

mivel a háboru, vagyis a lopás, a fosztogatás és a mészárlás segítségével akarunk kormányozni, kereskedni, elintézni a fölmerült ellentéteket, megbosszulni nemzeti becsületünket, hát nem tehetünk egyebet, minthogy támogassuk a brutalitásnak ezt a kényelmetlen állapotát, amelyet mégis fönn akarunk tartani. Vadállatok vagyunk, tehát cselekedjünk vadállat módjára!

Clara szelid és mélységes hangon szólt közbe:

- És azonkívül istenkáromlás lenne a halál ellen küzdeni. A halál olyan szép!

Fölkelt, a fődélzet villanyfényében egészen fehér és titokzatos volt. A finom és hosszú selyemsál, amelybe burkolódzott, sápadt és változó visszfényel vonta be.

- A viszontlátásra! - mondta.

Valamennyien körülötte álltunk szolgálatkészen.

A tiszt megfogta a kezét és megcsókolta. És én gyűlöltem férfias alakját, hajlékony derekát, ideges mozdulatait, egész erőteljes magatartását.

- Bocsásson meg, - mentegetődzött - hogy annyira elragadtattam magamat és ilyen témáról beszéltem és elfelejtettem, hogy egy önhöz hasonló nő előtt csak szerelemről szabad beszélni.

- De, kapitány, - felelte Clara - aki a halálról beszél, az egyuttal a szerelemről is beszél!

Karonfogott és a kabinjáig kísértem, ahol szobalányai várták éjszakai toalettjének az elkészítésére.

Egész éjjel a mészárlás és a pusztítás kísértett. A vörös párázat között, a véres nap sugarai között láttam szökdécselni a kis szöke Dum-dum tündért, a kis Dum-dum tündért, akinek szeme, szája, egész ismeretlen, leplezetlen teste a Claraé volt.

VII.

Egyszer barátnőmmel együtt közel egymáshoz, a korláthoz támaszkodtunk és a tengert és az eget bámultuk. A nap már nyugovóra járt. Fölöttünk nagy, kék buvármadarak követték a hajót táncosnők bájos mozdulatával lebegve, a tengeren a röplőhalak sokasága emelkedett föl a közeledtünkre és a napfényben csillogva röpült tova. Távolságban letelepedtek, hogy megint föl-emelkedjenek az élénk türkizszinű habokat szelve. Majd vörös, zöld, biborszínű, rózsaszínű, mályvaszínű meduzák, mint elszórt virágszirmok uszkáltak csapatostul a lágy vizen, olyan pompás színekben, hogy Clara minduntalan az elragadtatás hangján mutatott rájuk. Majd hirtelen azt kérdezte:

- Mondja, hogy hívják ezeket a gyönyörű állatokat?

Furcsa neveket, tudományos elnevezéseket találhattam volna ki. De nem is kíséreltem meg. Az őszinteség hirtelen, közvetlen, erőteljes vágya fogott el:

- Nem tudom! - feleltem határozottan.

Éreztem, hogy veszve vagyok, hogy visszavonhatatlanul eljátszottam mindazt a határozatlan és elbájoló álmodást, amelyekkel nyugtalanságomat csillapítani igyekeztem, hogy még mélyebbre zuhanok, visszaesem páriasorsom elkerülhetetlen piszkába. Mindezt átéreztem. De volt bennem valami, nálamnál erősebb, ami arra kényszerített, hogy lemossam magamról az álnokságot, hazugságaimat, ezt a bizalommal való valóságos visszaélést, amelynek segítségével gonoszul, alattomosan kicsaltam egy lénynek a barátságát, aki hitt a szavaimnak.

- Nem. Valóban nem tudom! - ismételt meg olyan drámai hangsúllyal bizonyítva ezt az egyszerű tagadó mondatot, hogy egyáltalán nem értette meg.

- Hogyan mondja ezt? Megbolondult? Mi baja hát? - kérdezte Clara, akit meglepett szavam hangsúlyozása és kézmozdulataim sajátságos összefüggéstelensége.

- Nem tudom, nem tudom, nem tudom!

És hogy még erőteljesebbé tegyem ennek a hármaskörnek a meggyőző erejét, háromszor erőteljesen a korlátra koppantottam.

- Hogyan, ön nem tudja? Egy tudós? Egy természettudós!

- Nem vagyok tudós, miss Clara. Nem vagyok természettudós. Semmi sem vagyok - kiáltottam. - Nyomorult vagyok, igen, nyomorult! Hazudtam önnek! Gyalázatosan hazudtam! Meg kell, hogy ismerjen, micsoda ember vagyok. Hallgasson meg.

Lihegve, szagatottan elmondtam életem történetét. Megismerttettem Eugène Mortaint, G. asszonyt, küldetésem csalárdságát, minden tisztátalanságomat, minden piszkomat. Igazán vad gyönyörűséggel vádoltam magamat, hogy még gonoszabbnak lásson, még aljasabbnak, még feketébbnek, mint vagyok. Amikor befejeztem ezt a keserű vallomást, könnyek záporát hullatva, azt mondtam barátnőmnek:

- És most mindennek vége! Meg fog vetni, utálni, mint a többieket. Undorral fordul el tőlem. És igaza van. És nem fogok panaszkodni. Szörnyűség! De nem tudtam tovább így élni. Nem akartam többé ezt a hazugságot kettőnk között.

Kétségbeesetten sirtam. És gyerek módjára zokogva böktém ki a szavakat:

- Borzasztó, borzasztó! És én, aki végre is, igaz, esküszöm önnek, én, aki, megérti... Az óraszerkezet, a kerekek egybekapcsolódása, igen az volt, a kerekek egymásbakapaszkodása. Én nem tudtam. És az ön lelke, óh, a lelke, a maga drága lelke és a tiszta tekintete és a kedves, igen... végre is, ön is jól érzi, az ön kedves viselkedése velem szemben. Ez volt az üdvösségem, a megváltásom, a, a... borzasztó, borzasztó! És mindezt elveszitem. Borzasztó!

Mialatt beszéltem és siránkoztam, Clara mereven nézett rám. Ó, ezt a tekintetet! Soha, de soha sem felejtettem el ezt a tekintetet, amelyet az az imádnivaló nő rámvetett. Olyan különös tekintetet, amelybe egybevegyült a meglepetés, az öröm, a szánakozás, a szerelem, igen, a szerelem és a pajkosság, a guny és minden. Olyan tekintetet, amely belémfuródott, áthatolt rajtam, kikémlt és fölforgatta testemet, lelkemet.

- Nos! - mondta egyszerűen - ez nem lep meg valami nagyon. És azt hiszem, valóban minden tudós olyan, mint maga.

És anélkül, hogy tekintetét levette volna rólam, tiszta és csengő, madáracsicsérgéshez hasonló kacagással mondta:

- Ismertem egyet. Természettudós volt. A maga fajtájából. Az angol kormány küldte ki, hogy a ceyloni ültetvényeken tanulmányozza a kávéfa parazitáit. Nos, három hónap alatt ki sem mozdult Colomboból. Idejét pokerjátékkal és pezsgófogyasztással töltötte.

És sajátságos, mélységes és buja tekintetét még mindig rámszegezve, néhány pillanatnyi csönd után, hozzátette a könnyörület hangján, amelyből kiértettem a megbocsátás minden ujjongásának énekét:

- Ó, a kis gazember!

Nem tudtam, mit mondjak, nevessek, vagy sirjak-e, vagy pedig a lábához térdeljek. Bátortalanul hebegtem:

- Tehát nem haragszik rám, nem vet meg? Megbocsát?

- Buta - mondta. - Ó, a butácska!

- Clara! Clara! Hát lehetséges? - kiáltottam, majdnem elalélva a boldogságtól.

Mivel a vacsorára szóló harangjelzés már régen elhangzott és a fődélzetnek ezen a részén már senki sem tartózkodott, egészen közel hajoltam Clarához, annyira közel, hogy csipője hozzám-simult és éreztem keblének hullámvázát. És megragadva kezét, miközben szívem lázasan viharzott keblemben, kiáltottam:

- Clara! Clara! Szeret? Ó, könyörgöm, szeret?

Halkan felelte:

- Majd megmondom az éjszaka a kabinomban!

Szemében zöldes, szörnyű láng villant föl, amelytől megijedtem. Kivonta kezét a kezemből. Homlokát keményen összeráncolta, nyakát megfeszítve elhallgatott és a tengerre bámult.

Mire gondolt? Nem tudom. És a tengerre nézve, én is elgondolkoztam:

- Amíg rendes ember voltam a szemében, addig nem szeretett, addig nem vágyott rám. De abban a pillanatban, hogy megismert, amikor belélegzette lelkem igazi tisztátalanságát, elfogta a szerelem. Mert szeret! Nos, tehát mégis csak a rossz az igaz.

Beesteledett, majd alkonyat után leszállt az éj. Kimondhatatlan enyheség terjengett a levegőben. A hajó csillogó, tajtékzó hullámokon siklott végig. Ragyogó fény áradt szét a tengeren. Azt hitte volna az ember, hogy tündérek emelkedtek ki a habokból, tüzköpenyt borítanak a tengerre és telemarokkal aranygyöngyöt szórnak a hullámok közé.

VIII.

Egy reggel, amint a fődélzetre mentem, az átlátszóan tiszta levegőben olyan világosan, mintha csak lábammal a földjét érintettem volna, kivehettem Ceylon bűvös szigetét, ezt a zöld és vörös sziget, amelyet a tündériesen rózsaszínű és fehér Ádám-csucs övez körül. Már előző este jelezték közeledését a tenger újabb illatai és a pillangók titokzatos inváziója. A pillangók, miután néhány óráig kísérték a hajót, hirtelen eltávolodtak. És anélkül, hogy tovább törődtünk volna vele, Clarával együtt pompásnak találtuk azt a gondolatot, hogy a sziget ezeknek a költőies és ragyogó küldöncöknek a közvetítésével küldi elénk üdvözlését. Ekkorra már annyira érzélgős hangulatba jutottam, hogy egy pillangó látása is megremegtette bennem a gyöngédség és a lelkesedés hurjait.

De ezen a reggelen Ceylon közeledése aggodalommal, sőt mi több, rettegéssel töltött el. Odaát a most nefelettszínű hullámokon túl nem a szárazföldet, nem a kikötőt vettem észre, nem az a hő kíváncsiság fogott el, amely föléled az emberben, amikor végre az ismeretlenről lehull a lepel. A gonosz élet újramezősítését, aljas ösztöneimhez való visszatérést, mindannak a zord és kétségbeejtő ébredését jelentette ez, amely bennem szunnyadt az utazás alatt és amelyekről azt hittem, meghaltak! Sokkal fájdalmasabb volt, mint amit valaha elképzeltem volna, és amelyet nemhogy nem tudtam megérteni, de még csak el sem tudtam képzelni a lehetetlen valóságát; annak a bűvös álomnak a végét, amelyet Clara iránt való szerelmem jelentett. Először életemben ragadott magához egy nő; rabszolgája voltam, csak őt kívántam, csak érte vágyakoztam. Semmi sem létezett rajta kívül, rajta túl. És ahelyett, hogy kioltsa a szerelemnek ezt a tüzeit, a bírása napról-napra inkább növelte a lángját. Minden alkalommal egyre jobban hatoltam bele vágyainak lángoló örvényébe, és napról-napra jobban éreztem,

hogy egész életem abban fog kimerülni, hogy kutassam, elérjem a mélyét. Hogyan nyugodhassam bele, hogy miután ezzel a visszavonhatatlan, föloldhatatlan és kinzó szerelemmel meghódítottam a lelkét, a testét, az agyát, hogy most hamarosan el kell hagynom őt! Örület! Ez a szerelem bennem élt, a testemmé vált; vérem, velőm helyét foglalta el, egész mivoltomat a hatalmába kerítette, saját magammá lett. Hogy elváljak tőle? Hiszen ez annyit jelentene, hogy önmagamtól váljak el, hogy megöljön. Sőt még rosszabb. Az az eszeveszett álmokép gyötört, hogy fejem Ceylonban maradt, lábam pedig Kinában volt, a két tenger örvényétől elválasztva és én továbbra is ebben a két csonkban éltem, amelyek soha többé nem egyesülnek! Hogy másnap már ne legyen többé az enyém elbájoló szeme, buja ajka, ennek az isteni testnek minden éjszaka megnyilatkozó váratlan csodái, a vad ölelések, bűnhöz hasonlóan hatalmas, halálhoz hasonlóan mélységes szerelmi mámor, ezek a gyerekes dadogások, ezek az apró panaszok, kacagások, ezek az apró könnyek, fáradt, gyerekes éneklés, vagy madár-csicsergés, valóban lehetséges ez? És elveszitem mindazt, amire nagyobb szükségem van, mint a tudórnak a lélekzéshez, mint agyamra a gondolkodáshoz, mint a szívemre, hogy meleg vérrel táplálja ereimet? Ugyan! Ugy hozzátartoztam Clarához, mint a szén hozzátartozik a lánghoz, amely fölfalja és elemészt. Annyira elképzelhetetlenek, annyira örületes ábrándképnek, annyira az élet és a természet törvényei ellen valónak képzeltük el mind a ketten a válást, hogy soha nem is beszélgettünk róla. Még előző este is egybeforrott lelkünk szavak nélkül. Csak az utazás örökkévalóságáról ábrándozott, mintha a bennünket szállító hajónak így kellene mennie mindig, mindig és soha, sehova meg nem érkeznie. Mert megérkezni valahová, annyit jelent, mint meghalni!

Pedig mégis, ott le fogok szállni, belemerülni ebbe a zöld és vörös területbe, eltűnni ebben az ismeretlenben, még szörnyűbb elhagyatottságban, mint valaha. És ime, Clara nemsokára nem lesz egyéb árnyképnél, majd egy kis szürke pont, alig látható a mindenségben, végül pedig semmivé válik, semmivé, semmivé. Ó, mindent inkább, mint ezt! Ó, hogy inkább a tenger nyelne el mindkettőnket!

A tenger kellemes volt, nyugodt és sugárzó. A boldog tengerpart a virágzó gyümölcsös, a nászágy illatát lehelte, amivel könnyekre fakasztott.

A földézet megélenkült; csak a várakozástól és a kíváncsiságtól feszült, sugárzó arcokat lehetett látni.

- Az öbölbe érünk... Az öbölben vagyunk!

- Látom a partokat.

- Látom a fákat.

- Látom a világítótornyot.

- Megérkeztünk... Megérkeztünk!

Minden ilyen fölkiáltás törsszurás volt a szívembe. Nem akartam magam előtt látni ennek a még távoli, de kegyetlen szigetnek a képét, amelyhez a hajócsavar minden fordulatával közelebb jutottunk és elfordulva tőle, az ég végtelenségének a szemléletébe merültem, ahol magam is elveszni szerettem volna, mint a madarak amott, amint egy pillanatra föltűnnek a látóhatáron és olyan gyöngéden olvadnak el benne.

Clara csakhamar csatlakozott hozzám. Azért, mert nagyon szeretett, vagy azért, mert nagyon sokat sirt, a szemhéja beesett volt és kékkarikás szeme nagy szomorúságot fejezett ki. De még szomorúságnál is több volt a tekintetében; valóságban bensőséges, harcias és egyuttal könnyörületes szájalom. Aranybarna hajzata alatt homloka ráncbahuzódott, abba a ráncba, amely megjelent kéjelgésében épp úgy, mint fájdalomában. A hajából különösen részegítő parfüm áradt, egyszerűen ezt az egyetlen szót mondta:

- Már?

- Sajnos - sóhajtottam.

Megigazitotta a kalapját, kis matrózkalapot és egy hosszú arany gombostűvel megtűzte. Amint karját fölemelte, keble kifeszült a fehér blúza alól és meglátszottak annak szobrászművészi vonalai. Kissé remegő hangon kérdezte:

- Gondolt már erre?

- Nem!

Clara az ajkába harapott, úgy, hogy az vérvörös lett:

- Nos, tehát? - kérdezte.

Nem feleltem. Nem voltam elég erős arra, hogy feleljek. Üres fejjel, széttépett szívvvel, a megsemmisülésbe szerettem volna siklani. Megindult volt, nagyon sápadt, a száját kivéve, amely mintha vörösebb és duzzadtabb lett volna a sok csóktól. Súlyos merevséggel, hosszasan tekintett rám.

- A hajó két napig horgonyoz Colombóban. Azután elmegy. Tudja?

- Igen.

- És azután?

- És azután? Mindennek vége!

- Tehetek valamit érte?

- Semmit. Köszönöm, mivel úgy is mindennek vége!

És zokogásomat türtöztetve, hebegtem:

- Maga minden volt a számomra. Maga a mindennél is több volt nekem! Ne szóljon, könyörgöm! Tulságosan fájdalmas, fölösleges módon fájdalmas. Ne szóljon többet... Mivel... Most már, mindennek vége...

- Soha semminek sincs vége, - jelentette ki Clara - még a halálnak sem.

Harangszó hallatszott. Ó, ez a harangszó! Hogyan szólt a szívemben! Hogyan szólt a lélekharang a szívemben!

Az utasok a földélzetre siettek, lármáztak, kiáltoztak, kérdezősködtek, lornyettet, látcsövet, fényképezőkészüléket irányítottak a közeli sziget felé. A normand nemes a zöldelő tömegekre mutatva, a posványt magyarázta, amelybe a vadász nem tud behatolni. És a zürzavaros tolongásban a két kínai karját a széles kabátujjban összefonva, közönyösen, elmélyedve folytatta lassu, mindennapos komoly sétáját, mint két breviáriumot olvasó plébános.

- Megérkeztünk!

- Hurrá! Hurrá! Megérkeztünk!

- Látom a várost!

- Ez a város?

- Nem. Korállszikla.

- Látom a hajógyár körvonalait.

- Dehogy, dehogy!

- Mi az, odalent a tengeren?

Messziről rózsaszínű vitorlás bárkák egész raja közeledett a gőzöshöz. A két kémény a fekete füst áradatát okádva, gyászárnnyékba borította a tengert és a hajó szirénája hosszasan bugott, sokáig.

Senki sem figyelt ránk. Clara parancsoló gyöngédséggel kérdezte:

- Mondja hát, mi lesz magával?

- Nem tudom. Nem is fontos! El voltam veszve. Magával találkoztam. Maga néhány napig visszatartott az örvény szélén. Most beleesem. Ez volt a végzet!

- Miért a végzet? Maga nem gyerek! És nem bizik bennem. Hát azt hiszi, hogy véletlenségből találkoztunk?

Majd némi szünet után hozzátette:

- Olyan egyszerű a dolog. Hatalmas barátaim vannak Kinában. Ezek kétségtelenül sokat tehetnének az érdekében. Akarja, hogy...

Nem engedtem befejezni a mondatot:

- Nem, nem, - könyörögtem, egyébként erőtlően védekezve. - Főként ezt ne tegye. Értem. Ne szóljon többet.

- Maga gyerek - ismételte meg Clara - és úgy beszél, mintha Európában lenne, drága kis szívem. Olyan ostoba lelkifurdalásai vannak, mint Európában. Kinában az élet szabad, boldog, teljes, minden konvenció, előítélet és törvények nélkül... Legalább a mi számunkra. A szabadságnak csak az ember maga a korlátja, a szerelemnek pedig vágyainak győzedelmes változata. Európa és civilizációja kétszínű, barbár, maga a hazugság. Mit csinálnak ott egyebet, mint hazudnak, hazudnak önmaguknak és másoknak és meghazudtolják mindazt, amit szívük mélyén igaznak tartanak. Kénytelenek külső tiszteletet színlelni olyan emberekkel, olyan intézményekkel szemben, akiket és amelyeket képtelenségnek tartanak. Gyáván ragaszkodnak azokhoz az erkölcsi és társadalmi konvenciókhoz, amelyeket megvetnek, elítélnék, amelyekről tudják, hogy nincsen létalapjuk. Ez az állandó ellentmondás eszményeik, vágyaik és minden halott formák és civilizációjuk hiábavaló színlelése között, amely szomorúvá, zavarttá teszi őket, kibillenteti az egyensúlyukból. Ebben a türehtetlen viszályban elveszítene minden életörömet, minden egyéni érzést, mert minden percben elnyomják vagy megakadályozzák és megállítják erőik szabad játékát. Ez a civilizált világ mérgezett, halálos sebe. Nálunk nincsen ilyesmi, majd meglátja! Cantonban a csodás kertek között van egy palotám, ahol minden a szabad élet és a szerelem számára rendezkedett be. Mitől fél? Kit hagy el? Ki aggodalmaskodik miatta? Amikor már nem szeret vagy tulságosan szerencsétlennek érzi magát, hát egyszerűen elmegy!

- Clara! Clara! - könyörögtem.

Hirtelen röviden és keményen toppantott a hajó padlóján.

- Még nem ismer engem, - mondta - nem tudja ki vagyok és már is el akar hagyni! Hát megjed tőlem? Hát gyáva?

- Nélküled nem bírok élni, nélküled csak meghalni tudok!

- Nos hát akkor miért nem jössz? Ne sirj és gyere velem!

Fénysugár cikázott át zöldes szemén. Halkan, majdnem rekedten mondta:

- Szörnyű dolgokra, isteni dolgokra tanítalak. Végre megtudod, mi a szerelem! Megigérem neked, hogy velem együtt leszállsz a szerelem és... a halál titokzatosságának a legmélyére!

Mosolygott, olyan mosolygással, amelytől a velőkig megremegtem. Majd még hozzátette:

- Szegény kis baba, te! Azt hitted magadról, hogy nagy mihaszna vagy, nagy lázadó. Ó, a te szegény lelkiismeretfurdalásaiddal. Emlékszel rá? És ime, a lelked gyöngéd, mint egy kis gyereké!

Igaza volt! Hiába dicsekedtem azzal, hogy csökönyös gazfickó vagyok, hogy azt hittem, tulteszem magamat az erkölcsi előítéleteken, még néha hallgattam a kötelesség és a becsület szavára, amikor az ideges levertség perceiben fölhangzott lelkiismeretem zavaros mélységeiből. Kinek a becsülete, micsoda kötelesség? Micsoda esztelen szakadék is az ember lelke! Mennyiben ártok a becsületemnek, az én becsületemnek és mennyiben szegném meg kötelességemet azzal, hogy Ceylonban való tespedés helyett Kináig folytatom az utamat? Hát csakugyan annyira beleéltem már magamat a tudós szerepébe és elképzelem, hogy azért utazom oda, hogy tanulmányozzam az „ösnyalákát” és a ceyloni partok öblébe merülve, fölfedezzem az „össejtet”? Ez a teljesen nevetséges gondolat, hogy komolyan veszem embriológiai küldetésemet, hamarosan eszembe juttatta valóságos helyzetemet. Hogyan? Hát a véletlen, a csoda azt kívánja, hogy találkozzam egy istenien szép, gazdag, rendkívüli nővel, akit szeretek, aki szeret, rendkívüli életet ajánl, a gyönyörök bőségét, páratlan érzéseket, kicsapongó kalandokat, bőkezű támogatást, vagyis az üdvösséget, sőt többet, mint az üdvösséget, az örömet és mindezt engedném kisiklani a kezem közül? A romlottság démona, ez az ostoba démon, amelynek minden balszerencsémet köszönhetem, mert bután engedelmeskedtem neki, megint közbe akar lépni, hogy alakoskodó ellentállást tanácsoljon egy soha vissza nem térő tündérmesével vetekvő, nem remélt eseménnyel szemben, amelynek megvalósulását buzgón óhajtom szívem mélyéből? Nem, nem! Ez mégis csak tulságosan ostoba lenne!

- Igaza van! - mondtam Clarának, amikor kizáróan a szerelmes legyőzetés számlájára irtam azt a behódolást, amely egyuttal magába foglalta a lustaságra és kicsapongásra való minden ösztönömet. - Igaza van... Nem lennék méltó a tekintetére, a csókjára, a lelkére, arra az egész mennyországra és arra az egész pokolra, amit maga jelent, ha tovább is haboznék. És különben is, nem tudnák, nem birnák elveszíteni: ezenkívül mindent el tudok képzelni. Igazad van. A tied vagyok. Vigy magaddal, ahová akarsz. Szenvedni, meghalni, mindegy, ha már egyszer te vagy a sorsom, amelyet még nem ismerek!

- Ó, baba, baba, baba! - kiáltotta Clara sajtáságos hangon, amelyből nem tudtam kivenni, vajjon az öröm, a guny vagy a szájalom kifejezése volt-e.

Majd, csaknem anyáskodva tanácsolta:

- Most pedig ne foglalkozzék egyébbel, mint hogy boldog legyen. Maradjon itt. Nézze meg ezt a csodás szigetet. Majd a megbizottal elintézem a hajón való új helyzetét.

- Clara...

- Ne féljen semmit. Tudom, mit kell mondanom.

És amikor tiltakozni akartam, rámszólt:

- Csitt! Most az én kis babuskám, szivecském. Szót kell fogadnia! És különben is nem tudja...

Ezzel eltűnt. Belevegült az utasoknak a földélzeten tolongó tömegébe, akik közül sokan már málhájukat és apró holmijukat cipelték.

Elhatároztuk, hogy a két nap alatt, amíg a hajó Colomboban horgonyoz, Clarával együtt megnézzük a várost és környékét, amelyet barátnőm már pompásan ismert. Tikkasztó hőség volt, olyan tikkasztó, hogy a leghűvösebb részén ennek a rémes országnak, ahová a tudósok a földi Paradicsomot helyezik, mint például a homokos part mentén fekvő kertek, tulfütött gőzkazánnak tetszettek. Utitársaim nagy része nem mert szembeszállni ezzel az izzó hőmér-

séklettel, amely elvette minden kedvüket attól, hogy kimenjenek, vagy még csak meg is mozduljanak. Még most is magam előtt látom őket, amint nevetségesen nyögdecselve, ott ülnek a szálloda nagy halljában, koponyájuk nedves és gőzölgő asztalkendőbe csavarva és negyedóránként megújítják ezt a készüléket, amely gőzfedővel koronázott kéménycsővé tette egyéniségük legnemesebb részét. Hintaszéken elnyújtózva, a punka alatt, olvadó agyvelővel, megterhelt tüdővel, jeges italokat ittak, amelyeket a boyok készítettek nekik, akik bőrük színénél és testalkatuknál fogva a párisi vásárokon látott mézeskalácsosokra emlékeztettek, mialatt más, ugyanolyan színű és megjelenésű boyok nagy legyezőlengetéssel a szunyogokat tartották távol tőlük.

Ami engemet illet, talán tulságosan hamar visszanyertem egész vidámságomat és egész tréfálkozó lendületemet. Lelkiismereti aggodalmaim elpárologtak, nem éreztem többé költői rosszulletet. Aggodalmaitól megszabadultan, bizonyos lévén a jövőben, újra az az ember lettem, aki Marseilleből való elutazásomkor voltam. Az az ostoba és zugolódó párisi, „akin nem lehet kifogni”, akinek „semmit sem lehet bemesélni”, aki a természetnek is megmondja a magáét, még a tropikus égőv alatt is!

Colombot gyilkosan unalmas, nevetséges, minden festőiesség és titokzatosság nélkül levő városnak találtam. Félig protestáns, félig buddhista, buta, mint egy hindu pap és savanyu ábrázatu, mint egy protestáns lelkész. Magamban micsoda örömmel vettem tudomásul, hogy csodás módon megmenekültem az egyenes utcáiból, mozdulatlan egéből, száraz növényzetéből kiáradó mélységes unalomtól. És szójátékot csináltam a kókuszfáról, mert nem mulasztottam el megkoppasztott tollseprűhöz hasonlítani, valamint minden nagyobb növényre, amelyet megláttam, ráfogtam, hogy szerencsétlen iparosok csinálták, festett rongyból és lakkozott cinkből. A Slave-Islandra, a környék boulognei erdőjébe és Pettahba, Colombo Mouffetard-negyedébe tett látogatásunk közben csak izléstelen, világos, félig hindu, félig európai kosztümbe bujtatott, a legkarneválabb hatást keltő, rettenetes angol operettalakokat láttunk és még az angol nőknél is szörnyűbb ceyloni nőket, akik tizenkétéves korukban megvénültek, olyan ráncosak, mint az aszaltszilva, csavarodottak, mint a százéves szőlőtőke, roskadtak, mint az elnyűtt szalmazsák, véres inyűkkel, ajkukat összeégette az areka-dió, a foguk a kiszitt tajtékpipa színéhez hasonló. Hiába kerestem a buja asszonyokat, a szerelmi tudományokban annyira jártas szerezcsen nőket, az annyira kicsipett kis csipkeverőnőket annyira jelentőség-teljesen pajzán tekintetűkkel, akikről ez a hazug Eugène Mortain beszélt. És teljes szivemből sajnáltam azokat a szegény tudósokat, akiket ide küldenek azzal a kétséges megbízatással, hogy találják meg az élet titkát.

De észrevettem, hogy Claranak nem tetszettek ezek a könnyű és durva tréfák és bölcsebbnek tartottam mérsékelni azokat, nem akarva őt bántani a természet iránt való buzgó tiszteletében, sem magamat kicsinyíteni a szemében. Többször azt vettem észre, hogy kinos meglepetéssel hallgat rám.

- Miért olyan vidám? - kérdezte. - Nem szeretem, ha ilyen vidám, drága szivecském. Rosszul esik. Amikor valaki vidám, azt bizonyítja, hogy nem szerelmes... A szerelem komoly, szomorú és mélységes valami.

Ami azonban nem akadályozta meg abban, hogy minden alkalommal, vagy anélkül, kacagásban törjön ki.

És ilyenformán történt, hogy nagyon fölbiztatott egy megtévesztő csinyre, amely eszembe jutott és a következőképp történt:

A Párisból magammal hozott ajánlólevelek egyike valami Sir Oscar Terwick-nek szólt, aki egyéb tudományos címei mellett elnöke volt a Colomboban székelő *Association of the tropical embryology and of the british entomology* nevű intézetnek. A szállodában, ahol

érdeklődtem, elmondták, hogy Sir Oscar Terwick valóban kiváló ember, hirneves munkák szerzője, szóval nagy tudós. Elhatároztam, hogy meglátogatom. Egy ilyen látogatás már nem lehetett veszedelmes rám nézve és különben sem volt ellenemre, hogy megismerjek, hogy megérintsek egy valóságos embriológust. Messze lakott, valami Kolpetty nevű külvárosban, amely, hogy úgy mondjam, Colombonak a Passy-ja volt. Ott a nélkülözhetetlen kókuszfáktól diszitett lombos kertek között terjedelmes és furcsa villákban laknak a város gazdag kereskedői és előkelőbb hivatalnokai. Clara el akart kísérni. Megvárta kocsimat, nem messze a tudós házától, egy hatalmas teak-fák árnyékában elterülő kis térségen.

Sir Oscar Terwick egyszerűen udvariasan fogadott, semmi több.

Igen magas, vékony, száraz, nagyon vörös arcu ember volt, a ponny farkához hasonlóan szögletesre nyírt fehér szakálla egészen a köldökéig ért. Bő, sárga selyemnadrág volt rajta, szőrös törzsét valami világos vászonsálba göngyölte. Figyelmesen elolvasta a neki átnyújtott levelet és miután szeme szögletéből gyanakodva végigmért - nem tudom, bennem gyanakodott, vagy önmagában - azt kérdezte:

- Maga... megvan... embriológista?

Igenlő mozdulattal hajoltam meg...

- *All right!* - kotyogta.

És mintha hálót huzna a tengerben, folytatta:

- Maga... megvan... embriológista?... Yes... Maga... így ni... A tenger... *fish... fish... little fish?*

- *Little fish...* Ugy van, *little fish*, - hagytam jóvá, megismételve a tudós jelképes mozdulatait.

- A tengerben?

- Yes!... Yes!...

- Nagyon érdekes... Nagyon csinos... nagyon kíváncsi! Yes!

Igy motyogva, mind a ketten tovább is huzgáltuk képzeletbeli hálónkat, miközben a jelentős tudós egy bambuszból készült tükörállványhoz vezetett, amelyen mü-lótusz koszorúval borított, három, agyagból gyurt mellszobor sorakozott. Ujjával feléjük bökve, egymás után bemutatta őket, annyira kómikus komolysággal, hogy alig türtőztethettem a nevetést.

- Darwin mester!... Nagyon nagy naturalista... Nagyon, nagyon... nagy!... Yes!...

Mélységesen meghajoltam.

- Haeckel mester... Nagyon nagy naturalista... Nem olyan mint az, nem!... De nagyon nagy!... Haeckel mester itt... így... ő... a tengerben... *little fish...*

Megint meghajoltam és rákvörös kezét egészen a harmadik szoborra téve, még hangosabban kiáltotta:

- Coqueline mester!... Nagyon nagy naturalista... A muzeumból... hogy is hívják... a Grévin-muzeumból³... Yes!... Grévinből!... Nagyon csinos... nagyon kíváncsi!...

- Nagyon érdekes! - hagytam jóvá.

- Yes...

És ezek után elbucsuzott tőlem.

³ Párisi panoptikum.

Clarának részletesen elmondtam és mimeltem ezt a furcsa látogatást. Örült kacagásban tört ki:

- Ó, baba, baba, baba! Milyen kópé vagy, drága kis csibész!

Ez volt küldetésem egyetlen tudományos epizódja és ekkor megértettem, hogy mi is az az embriológia!

Másnap reggel egy vad, szerelmes éjszaka után elindultunk Kina felé.

MÁSODIK RÉSZ. Kinok Kertje.

I.

- Miért nem említette még kedves Annie barátnőnkét? Nem értesítette ideérkezésemről? Miért nem jön ide? Még mindig szép?

- Hogyan? Hát nem tudja? Annie meghalt, drága szivecském.

- Meghalt? - kiáltottam. - Lehetetlen, incselkedni akar velem...

Clarara néztem. Fönséges nyugalommal és átlátszó, selyem tunikájában meztelenül, lágyan terült el egy tigrisbőrön. Feje párnák között pihent és gyűrűkkel megrakott ujjai lebomlott hajának egyik hosszú fürtjével játszottak. Egy laosi vörösszőrű kutya aludt mellette, pofájával a farán, egyik lábával a keblén.

- Hogyan? - ismételte meg Clara. - Nem tudta? Milyen furcsa!

És nevetve, az állat simaságával nyujtózkodva, magyarázta:

- Borzasztó volt, drágám! Annie leprában halt meg. Abban a rettenetes leprában, amelyet itt elephantiasnak hívnak. Mert hisz itt minden rettenetes. A szerelem, a betegség, a halál, a virágok. Sohasem sirtam annyit, esküszöm. Ugy szerettem, ugy szerettem! És olyan szép volt, olyan furcsán szép!

Hosszas és kecses sóhajtással tette hozzá:

- Sohasem ismerjük többé csókjának fönséges hevét! Micsoda szerencsétlenség!

- Tehát csakugyan igaz? - hebegtem. - De hát hogyan történt?

- Nem tudom. Annyi titokzatosság van itten. Annyi minden, amit nem ért az ember. Esténként gyakran együtt mentünk a folyóra. El kell mondanom, hogy akkor egy benáresi bajadér volt a virágos hajón. Egy bódító, bálványozott teremtés, akit a papok megtanítottak a régi brahmin vallásos szertartás némely gonosz rejtelmességére. Talán ez az, vagy más. Egy éjszaka, amint visszajöttünk a folyóról, Annie panaszkodott, hogy nagyon éles fájdalmakat érez a fejében és a derekában. Másnapra az egész testét apró vörös foltok lepték el. Bőre, amely rózsaszínű és finomabb szövetű volt, mint az althoea virága, megkeményedett, megvastagodott, földuzzadt, hamuszürkévé vált. Nagy daganatok, iszonyu gümők támadtak rajta. Valami rettenetes volt. És a baj, amely előbb a lábszárára támadt, a farára, a hasára, a keblére, az arcára terjedt. Ó, az arca, az arca! Képzeld el egy óriási dudorodást, egy szörnyű, egészen szürke, barna vérrel rovátkolt tömlőt, amely úgy lógott és himbálódzott a beteg minden mozdulatára! És a szeméből, a szeméből, szent isten! Csak egy parányi vöröses és izzadt gomb látszott. Még most is azon tűnődöm, vajjon igaz lehetett-e!

Ujja köré tekerte az arany hajfonatot. Az alvó kutya lába egy mozdulattal, amint lesiklott a selymen, egészen föltárta keblének gömbölydedségét, amelynek bimbója fiatal virág rózsaszínében csucsosodott ki.

- Igen, még mindig azon tűnődöm néha, vajjon nem álmodom-e - mondta.

- Clara, Clara! - könyörögtem magamon kívül a borzalomtól. - Ne szóljon többet. Szeretném, ha isteni Annienk képe érintetlen maradna az emlékemben. De most már hogyan üzem el ennek a lidércnyomásnak a gondolatát? Ó, Clara, ne mondjon többet, vagy beszéljen róla abból az időből, amikor még olyan szép volt, amikor olyan nagyon gyönyörű volt!

De Clara nem hallgatott rám és folytatta:

- Annie félrevonult, elzárkózott a házába, egy kínai szolgálóval, aki ápolta. Elküldte a személyzetét és senkit sem akart többé látni, még engemet sem. A legnevesebb orvosokat hozatta el Angliából. Hiába, elképzelték. Tibet leghíresebb kuruzslói, akik bűvös szavakat tudnak és föltámasztják a halottakat, tehetetlenek voltak. Nem tudják meggyógyítani ezt a bajt, de nem is hal bele az ember. Rettenetes! És ekkor megölte magát. Néhány csöpp méreg és a legszebb asszonynak vége volt!

A rémület megdermesztett. Clarara bámultam, anélkül, hogy egy szó jött volna az ajkamra.

- Ettől a kínai nőtől egy igen érdekes részletet tudtam meg, - folytatta Clara - aminek nagyon örülök. Tudja, mennyire szerette Annie a gyöngyöket. Páratlan példányai voltak. Azt hiszem, a világ legcsodásabb példányai. Maga is emlékszik rá, hogy micsoda fizikai gyönyörűséggel, testi kéjjel diszitette velük magát. Nos, betegsége alatt ez a szenvedélye örületté vált, őrzön-géssé, mint a szerelem! Egész nap azokat simogatta, dédelgette, csókolgatta, párnát, nyakéket, gallért, köpenyt csinált belőlük... De valami rendkívüli történt: a gyöngyök meghaltak a bőrén. Először lassankint elhalványultak, lassankint kialudtak, fényük nem csillogott többé és néhány nap múlva a leprától megtámadva, apró hamugolyókká váltak. Meghaltak, meghaltak, mint az élő lények, drága szerelmem. Tudta maga, hogy a gyöngynek lelke van? De én őrjítőnek és gyönyörűnek találok ezt a gondolatot! És azóta mindig ez jár az eszemben.

Rövid szünet után folytatta:

- És ez még nem minden! Annie többször is azt a kívánságát fejezte ki, hogy amikor meghal, a parsik kis temetőjébe vigyék, amoda át, a Kékkutya-dombjára. Azt akarta, hogy a varjuk csőre tépje szét a testét. Tudja, milyen különös és erőszakos eszméi voltak mindenben!... Nos, hát a varjuk visszautasították ezt a fejedelmi lakomát, amelyet nekik följánlott. Rémülten károgozva menekültek el a hullájától... El kellett égetni...

- De miért nem írta meg nekem mindezeket? - kérdeztem szemrehányóan. Clara lassu és bájos mozdulattal simogatta aranyhaját, cirógatta a fölébredt kutya vörös szőrét és hanyagul mondta:

- Igazán? Nem írtam semmit magának mindezekről? Bizonyos benne? Kétségtelenül elfelejtettem írni. Szegény Annie!

Majd hozzátette:

- Amióta ez a nagy szerencsétlenség ért, nagyon unatkozom itten. Tulságosan egyedül maradtam. Én is meg akartam halni, meghalni, óh, biztosítom róla! És ha nem jött volna vissza, már meg is haltam volna...

Elfordította fejét a párnán, megnövelve keblének meztelenségét és mosolyogva, a gyermek és a prostituált mosolygásának furcsa vegyülékével kérdezte:

- Még mindig tetszik a keblem? Még mindig szépnek talál? Hát akkor miért utazott el olyan hosszú időre? Igen, igen, tudom. Ne szóljon, ne feleljen, tudom. Ostoba volt, drága szerelmem.

Sirmi szerettem volna, de nem birtam. Beszélni szerettem volna, de még kevésbé birtam.

A kertben voltunk, az aranyozott kioszk alatt, ahol a kraunhia virágai kék és fehér fürtökben lógtak alá és éppen megittuk a teánkat. Csillogó bogarak zsongtak a lombok között, rózsabogarak nyüzsögtek és haltak el a rózsák részegítő szívében és a nyitott ajtón keresztül az északi oldalon biborban játszó, sárga sásnőszírom szárai emelkedtek egy medencéből, amely körül lágú és egészen mályvaszinű árnyékban golyák aludtak.

- Elmenjünk megetetni a kínai rabokat? - kérdezte Clara hirtelen. - Ez nagyon érdekes, nagyon mulattató. Sőt ez az egyetlen igazán eredeti és előkelő szórakozás, amit itt találhatunk, Kinának ebben az elhagyatott részében. Elmenjünk, szerelmem?

Fáradt voltam, a fejem nehéz, egész lényemet áthatotta ennek a rettenetes éghajlatnak a láza. Azonkívül Annie halálának a története egészen megrázkódtatta a lelkemet. És a hőség odakünn halálos volt, mint a mérég.

- Nem tudom, mi az, amit tőlem kíván, kedves Clara, de még nem pihentem ki magamat ebből a hosszú utazásból, a síkságokon, erdőségeken és rengetegeken keresztül. És a napsugár, jobban félek tőle, mint a haláltól! És úgy szerettem volna teljesen a magáé lenni és hogy az enyém lett volna ma.

- Ez az! Ha Európában lennék és arra kérném, hogy kísérsen el a lóversenyre vagy színházba, nem habozott volna. De hiszen ez sokkal szebb, mint a lóverseny!

- Legyen jó! Holnap, akarja?

- Ó, holnap! - felelte Clara meglepődött arcfintorítással és gyöngéden szemrehányó tekintettel. - Mindig csak holnap! Hát nem tudja, hogy holnap nem lehet? Holnap tilos. A börtön kapuját bezárják, még előttem is. Csak szerdán lehet megetetni a rabokat. Hogy ezt maga nem tudja? Ha ma elmulasztjuk ezt a látogatást, egy egész hosszú, hosszú hétig kellene várnunk. Milyen borzasztó lenne ez! Képzelve csak, egy egész hétig! Jöjjön, imádott kis rongyom. Ó, jöjjön, kérem. Ezt csak megteheti a kedvemért.

Félig fölemelkedett a párnáról, a fölhajtott tunika szövetének hajlásai közül derekán alul kilátszott rózsaszínű, meleg testének egy-egy részlete. Lakkos tálcán fekvő arany cukortartóból ujjahegyével egy kininpasztillát csipett föl és magához hiva, gyöngéden ajkamhoz nyujtotta:

- Meglássá, milyen izgató, mennyire izgató! Fogalma sincs róla, drágám! És mennyivel jobban fogom szeretni estére, milyen örületesen foglak szeretni ma estére! Nyeld le, drága szivecském, nyeld le!

És mivel még mindig levert voltam, haboztam, hogy legyőzze ellentállásomat, szemében sötét villogással mondta:

- Hallgass meg! Láttam Angliában tolvajokat fölakasztani, láttam Spanyolországban bikaviadalokat, anarchistákat karóba huzni, láttam, amikor Oroszországban a katonák halálra korbácsoltak szép, fiatal leányokat. Láttam Olaszországban eleven árnyképeket, az éhínség kísérteteit, amikor kikaparták és mohón fölfalták a kolerában elhaltak hulláját, láttam Indiában egy folyó mentén ezernyi lényt, amikor meztelenül tépték magukat és meghaltak a pestis kinjaitól. Láttam Berlinben, amikor egy nőt, akit szerettem, egy rózsaszínű trikóba öltözött gyönyörű teremtést, egy tigris széttépett a ketrecében. Láttam minden rémséget, minden emberi gyötrelmet. Nagyon szép volt! De nem láttam még olyan szépet, érted, mint a kínai rabokat. Ez a legszebb valamennyi között. Te nem tudod, azt mondom neked, nem tudhatod. Annievel együtt egyetlen szerdát el nem mulasztottunk volna. Gyere, kérlek!

- Hát ha olyan szép, drága Claram és magának annyi örömet okoz, gyerünk, etessük meg a rabokat, - feleltem mélabusan.

- Igazán, eljössz?

Clara tapsolva ujjongott, mint a gyerek, akinek a nevelőnője megengedi, hogy megtépázza a kiskutyáját. Majd az ölembe ugrott, macskaszerű hizelgéssel nyakam köré fonta meztelen karját. Haja rámborult, arany sugarával és részegítő parfümjével megvakított.

- Milyen kedves vagy, drága szerelmem! Csókold meg az ajkamat, csókold meg a nyakamat, csókold meg a hajamat, drága kis csibészem!

Hajának annyira erőteljes állati illata volt és olyan villamos szikrákat szórt, hogy a bőrömmel való érintkezése nyomban elfelejtette velem lázamat, fáradságomat és szenvedéseimet. És nyomban új erő és hősiesség buzdalom keringését, vágatását éreztem ereimben.

- Ó, milyen jól fogunk mulatni, drága lelkecském! Amikor a rabokhoz megyek, valósággal beleszédülök és egész testem szerelmes kéjtől vonaglik. Ugy érzem, tudod, úgy érzem, mintha testem mélyébe szállnék le, testemnek a legsötétebb mélységeibe. Az ajkadat, add ide az ajkadat, az ajkadat, az ajkadat, az ajkadat!

És vörös kutyájától követve elment, fürgén, gyorsan, szemérmetlenül és vidáman, szoba-leányainak adta át magát, hogy felöltöztessék.

Már nem voltam szomorú, nem voltam fáradt. Clara csókja, amelynek hevét ajkamon éreztem, mint az ópium varázslatos ízét, érzéketlenné tett szenvedéseim iránt. Meglassította érverésem lázát és csaknem a láthatatlanságig eltávolította a halott Annie rettenetes képét. És lecsillapodva néztem a kertet.

Lecsillapodva?

A kert enyhén lejtős volt, mindenütt ritka fákkal és drága növényekkel diszítve. A kioszktól, ahol voltam, hatalmas kámfarfákkal szegélyezett ösvény vezetett a mezőre nyíló pagodaszerű vörös kapuhoz. A fák lombjain keresztül, amelyek jobbra elzárták a kilátást, helyenkint fölcsillant a napfényben sima ezüstként sugárzó folyó. Érdeklődni igyekeztem a kert furcsa virágai, szörnyű növényzete iránt. Egy ember ment végig az uton, pórázon vezetve két elfásult párducot. Itt, a pázsit közepén állt egy nem tudom micsoda, trágár, kegyetlen istenséget ábrázoló hatalmas bronzszobor. Amott madarakat, kéktollas darukat, a tropikus Amerikából származó vörösbegyű tukánokat, szent fácánokat, antik harcosokhoz hasonlóan biborszínben csillogó aranycipkás és páncélos kacsákat láttam, tarka hosszucsőrűeket a kötömegek oldalán árnyékokat keresve. De sem a madarak, sem a ragadozók, sem az istenek, sem a virágok, sem a jobboldalt az egymásra rakott virágos terraszaival, árnyékos erkélyeivel és színes tetőzetével a cédrusok és bambuszfa között álló furcsa palota sem tudta lekötni a figyelmemet. Gondolataim másutt jártak, messze, nagyon messze, túl a tengereken, az erdőkön. Magamba merültem, gondolataim belém hatoltak, énem legbensőjébe.

Lecsillapodva?

Alig tűnt el Clara a kert lombjai között és a lelkiismeretfurdalás kezdett gyötörni. Miért jöttem vissza? Micsoda örületnek, micsoda gyávaságnak engedelmeskedtem? Azt mondta egyszer a hajón, emlékeznek rá: „ha nagyon szerencsétlen leszel, elmegy!” Azt hittem, erősebb vagyok multam minden aljasságánál és valóban, csak egy törékeny, nyugtalan gyerek vagyok. Szerencsétlen? Ó, igen, az voltam, a leggonoszabb kinokig, a magam iránt való legmélyeségesebb undorig. És elutaztam! Valami igazán bosszuálló ironia révén a Clarától való menekülésre azt az alkalmat használtam föl, hogy egy, az Annam még kevésbé ismert területeinek kikutatására készülő angol expedíció - igazán vonzódtam az expedíciókhoz! - átutazott Cantonon. Talán a feledés lesz számomra, vagy a halál. Két év alatt, két hosszú és kegyetlen esztendő alatt mentem, meneteltem és nem volt sem a feledés, sem a halál. A kimerültség, a veszedelmek és a gonosz láz ellenére egy napra, egy percre sem tudtam magamat kigyógyítani. Nem tudtam eltávolítani azt a szörnyű mérget, amelyet testembe oltott ez a nő, akiről éreztem, hogy lelkének rettentő rothadása, szerelmi gonosztettei kötnek és láncolnak hozzá, aki szörnyeteg és akit azért szerettem, mert szörnyeteg! Azt hittem, vajjon valóban hittem-e?, hogy szerelme föl-emel és ime, még mélyebbre sülyedtem, a mérgezett szakadék mélyére, amelynek a szagát, ha az ember egyszer belélegzette, soha többé föl nem emelkedhetik. Gyakran az erdők mélyén, a

láztól gyötörve, pihenéskor a sátramban azt képzeltem, hogy ópiummal megölöm a szörnyeteg és csökönyös képet. És az ópium még jobban elém varázsolta, még élénkebben és parancsolóbban, mint valaha. És ekkor örült leveleket irtam, sértésekkel, átkozódással telt leveleket, amelyekben a legélesebb utálat vegyült a leghódolatteljesebb imádattal. Bájos, öntudatlan és panaszkodó levelekben válaszolt, amelyeket néha a városokban és a postán találtam, ahol átutaztunk. Azt mondta, hogy szerencsétlennek érzi magát, amiért elhagytam, sirt, könyörgött, hívott vissza. Nem tudott más mentséget, mint ezt:

- Érts meg hát, drágám, - írta - hogy nincsen bennem a te iszonyatos Európádnak a lelke. Én a régi Kinának a lelkét hordom magamban és ez sokkal szebb. Milyen kétségbeejtő, hogy te nem tudsz belenyugodni ebbe a gondolatba!

És így tudtam meg egyik leveléből, hogy elutazott Cantonból, ahol nem tudott tovább nálam nélkül meglenni és Annievel Délkina egyik csodás városába jött lakni. Ó, hogyan is tudtam annyi ideig ellentállni annak a gonosz vágnak, hogy otthagya társaimat, idejőjjen, ebbe a gonosz és magasztos városba, ebbe a gyönyörteljes és kinzó pokolba, ahol Clara lélegzett, élt, ismeretlen és iszonyatos kéjelgésben és kétségbeejtett, hogy nem vehetek részt mindezekben. És visszajöttem hozzá, mint a gyilkos visszamegy gaztettének a színhelyére.

A bokrok közül kacagás, kiáltás hangzott, egy kutya csaholása. Clara volt. Félig kinaiasan, félig európaiasan öltözött. Halvány, mályvaszinű, aranyvirágokkal diszitett selyembluz burkolta ezer ránccal és megrajzolta karcsu termetét és telt idomait Fején világoskék szalmakalap volt, amely alól könnyed árnyékból kikandikáló rózsaszinű virághoz hasonlóan tünt ki az arca. Kis lábára sárga bőrcipőt húzott.

Alig, hogy a kioszkba lépett, nyomban megtöltötte azt parfümjének illatával:

- Furcsán vagyok öltöztetve, ugy-e? Ó, te szomorú európai ember, aki egyszer sem nevetett, amióta visszatért. Hát nem vagyok szép?

És amikor nem keltem föl a diványról, amelyen elnyújtóztam, rámkiáltott:

- Gyorsan, gyorsan, drágám! Mert nagy utat kell megtennünk. Majd utközben huzom föl a kesztyűmet. Gyerünk, jöjjön! Nem, nem maga! - tette hozzá és gyöngéden eltolta a kutyáját, amely csaholt, ugrándozott és a farkát csóválta.

Clara egy boyt hívott és megbizta, hogy hozza utánunk a kosarat és a kis villát.

- Ó, - magyarázta Clara - nagyon mulattató! Pompás egy kosár! Kina legjobb kosárfonója fonta és pompás egy villa, ágai aranybetétes platinából vannak, a nyele meg zöld jáde, olyan zöld, mint az ég hajnalpirkadáskor, olyan zöld, mint szegény Annie szeme volt! De ne vegye magára ezt a csuf gyászszertartásos ábrázatot, drágám, és jöjjön gyorsan, gyorsan!

És elindultunk a napon, a szörnyű napsugárban, amely feketére égette a füvet, elhervasztotta a kert minden bazsarózsáját és sulyos ólomsisakként nehezedett a fejemre.

II.

A börtön a tulsó partján volt a folyónak, amely a városból kiérve lassan, sötéten kuszik tova lapos partjai között, pestises és egészen fekete vizével. Hogy az ember odajusson, nagy kerülőt kell tennie, hogy elérjen egy hidat, amelyen minden szerdán az előkelő személyiségek meglehetősen tolongása közben tartják meg a rabok etetésére szánt huspiacot.

Clara nem akart hordszéket fogadni. Gyalog mentünk a város övezetén kívül álló kerten keresztül, ott egy barna kövekkel, amott sűrű, fehér rózsabokrokkal, vagy metszett jázminok-

kal szegélyezett ösvényen a külvárosba vezető utra értünk, azon a környéken, ahol a város már csaknem faluvá törpül, és bambuszkerítéssel elzárt apró telkeken egymástól messze eső, kalyibává vedlett házikók vannak szerteszórva. Azután csak virágzó gyümölcsöskertek, veteményes ágyak és parlagon heverő telkek következnek. Csipőig meztelen emberek, harangalaku kalapban küzdenek kinosan a talajjal a hőségben, liliomot ültetnek, azokat a szép tigrisszerű liliomokat, amelyek szirmai hasonlítanak a tengeri pók lábához és amelyek izes hagymája a gazdagok táplálékául szolgál. Elhaladtunk néhány nyomoruságos félszer mellett is, ahol fazekasok gyurták az edényt és rongyszedőket láttunk, akik nagy kosaraik között guggolva válogatták a reggeli aratás eredményét, míg fölöttük éhes varjucsapat kerengett károgva. Távolabb egy óriási fügefafa alatt egy szelid, félénk aggastyán a kut kávéján ülve, madarakat mosott. Minden pillanatban találoztunk egy-egy hordszékkal, amelyen részeg európai matrózok vitették magukat a városba. Mögöttünk a tulsufolt és izzó város sutorogva kapaszkodott föl a napfényben a hatalmas dombra, templomaival, furcsa, vörös, zöld és sárgaszínű házaival.

Clara sietve ment, nem szánakozott fáradtságomon, nem törődött a hőmérséklettel, amely izzóvá hevítette a levegőt és napernyők ellenére a bőrünket perzselte; szabadon, rugékonyan, merészen és boldogan lépkedett. Néha az enyelgő szemrehányás hangján mondta:

- Milyen lassan jön, drágám. Istenem, milyen lassan! Nem halad előre. Csak addig valahogy ne nyissák ki a börtön kapuit és ne tömjék meg a rabokat, amíg oda nem érünk. Ez rettenetes lenne. Ó, hogy megvetném magát!

Időközönként cukorkákat adott, amelyek megélelnek a lélegzést és gunyos tekintettel mondta:

- Ó, anyámasszony, anyámasszony, semmirevaló kis anyámasszony!

Majd félig nevetésre, félig haragra készen futni kezdett. Alig, hogy követni birtam. Többször meg kellett állnom, hogy kiszuszogjam magamat. Ugy éreztem, mintha az ereim megszakadnának és szivem szétpattanna.

És Clara megismételte, csicsergő hangján:

- Anyámasszony, anyámasszony, semmirevaló kis anyámasszony!

Az ösvény a folyó rakpartjára vezetett. Két nagy gőzös Európából hozott szenet és árut rakott ki. Néhány dzsunka halászatra készült; és az enyhe hullámveréstől ringatva, a vitorlás csónakok egész flotillája szunnyadt a horgonyán cifra sátorokkal. A legparányibb szellő sem rezgett a levegőben.

Ez a rakpart megbotránkoztatott. Piszkos volt és gödrös. Fekete por lepte be és teleszórták halhulladékkal. Szörnyű büzben civódás, furulyaszó, verekedés, kutyaugatás hangzott föl a rakpart mentén fekvő nyomorult viskókból. Féregtől hemzsegő teaházak, uzorásboltok, gyanus külföldi kereskedelmi ügynökségek épületei. Clara valami kis bódéfélét mutatott nevetve, ahol kaladiumlevélre kirakott patkányadagokat, fölnegyelt kutyát, rothadt hust, ugyanarra az egy nyársra fűzött, kopállal bevont aszkóros csirkét, banánafürtöket és véres denevéreket árultak.

Minél inkább közeledtünk, a büz annál türethetlenebb lett, a szemét még nagyobb. A folyón hajók szorongtak, zsufolódtak, összekeveredve az elejük sötét csőrével és nyomoruságos vitorlájuk széttépett rongyaival. Sűrű népesség lakik itt, halászok és kalózok, a tenger rettenetes démonai, kiszáradt ábrázattal, bételtől kivörösödött ajakkal, akiknek a tekintetétől meg-rázkódott az ember. Kockáztak, sikoltoztak, verekedtek, mások, a békésebbek halat boncoltak és mindjárt zsinórra fűzve, a napra tették szárítani. Még mások majmokat idomítottak ezerféle kedvességre és trágárságra.

- Mulattató, ugy-e? - mondta Clara. - És harmincezerrel többen vannak, akiknek csak a hajójuk az otthonuk! Hát az ördög tudja, hogy mit csinálnak!

Fölemelve szoknyáját, fölfedte izgékony, ideges lábszárának alsó részét és sokáig folytattuk ezt a szörnyű utat, egészen addig a hidig, amelynek furcsa egymáshoz simulva. Ezekben a bódékban a sátrak és az ernyők alatt sárga, kék, zöld ruhába öltözött kövér, vizilóhasu árusok ordítva és kalapácsukkal kongatva csábítják a vevőket. Mindenfajta döglött patkányt, vizbefult kutyát, szarvast, lóhust, genyes szárnyast, nagy összevisszaságban hatalmas bronzedényekbe halmozva.

A hidon a látvány megváltozik, de egyre növekszik ez az egész Kinában annyira sajátos büz, amely a városokban, az erdőségekben és a síkságokon szakadatlanul a rothadásra és a halálra emlékezteti az embert.

Pagodaalakú kis fabódék, kioszkszerű, világos selyemmel bevont sátrak, talyigára és kerek gyümölcsöskosárra erősített óriási napernyők szorongnak egymáshoz simulva. Ezekben a bódékban a sátrak és az ernyők alatt sárga, kék, zöld ruhába öltözött kövér, vizilóhasu árusok ordítva és kalapácsukkal kongatva csábítják a vevőket. Mindenfajta döglött patkányt, vizbefult kutyát, szarvast, lóhust, genyes szárnyast, nagy összevisszaságban hatalmas bronzedényekbe halmozva.

- Ide, ide, erre tessék! És nézze meg és válasszon! Sehol sem talál jobbat. Sehol sincs romlottabb.

És a medencéből kikeresve, mint valami zászlót, hosszú vaskampóra fűzve lobogtatják az undorító, genyes husdarabokat és gyalázatos arcfintorgatással, amelyet még súlyosbit vörös, forradásos ábrázatok, kalapácskongatás és versenytársaik ordításának fülsiketítő zsvijában hajtogatják:

- Ide, ide, erre tessék! És nézze meg és válasszon! Sehol sem talál jobbat, sehol sincs romlottabb!

A hidra értünk, Clara így szólt:

- Ó, látod, elkéstünk. Te vagy az oka! Siessünk.

És csakugyan nagy tömeg kínai és közöttük néhány angol és orosz nő - mert a biztosokon kívül alig volt férfi közöttük - nyüzsgött a hidon. Virággal és arabeszkkal szegélyezett ruhák, tarka napernyők, madárfürgeségű legyezők és kacagás, az öröm és a küzdelem kiáltozása, rezgett, sziporkázott, énekelt, röpködött a napfényben, mint az élet és a szerelem ünnepén.

- Ide, ide, erre tessék!

A tolongástól megdöbbenve, az árusok tobzódásától és a kalapácsütések tompa kongásától elkábultan, majdnem verekednem kellett, hogy behatolhassak a tömegbe és megvédelmezzem Clarát némelyek sértegetésétől, mások bántalmazásától. Valóban groteszk küzdelem volt ez, mert egyáltalán nem volt ellentállóképességem, sem erőm és úgy éreztem, hogy ez az emberi sokaság olyan könnyen visz magával, mint száraz fatörzset a megvadult vízáradat. Clara a legerőteljesebben vetette magát a tömegbe. Szenvedélyes gyönyörűséggel viselte el ezzel a sokasággal való durva érintkezést, hogy úgy mondjam, a tömeg erőszakját. Hirtelen örömujjongva kiáltotta:

- Nézd csak, drágám, a ruhámat egészen összetépték. Milyen pompás!

Nagy erőfeszítéssel tudunk csak utat törni a bódékhoz, amelyeket a tömeg körülfogott, megostromolt, mintha kifosztani készülne.

- Nézze meg és válasszon! Sehol sem talál jobbat!

- Ide, ide. Erre tessék!

Clara kivette a kedves villát a boy kezéből, aki követett a kedves kosárral és az edényekbe szurkált vele:

- Szurjál te is, szurjál, drága szerelmem!

Azt hittem, hogy elájulok ennek a hullaháznak a rémitő büzétől, amely ezekből a bódékból, ezekből a fölkaavart edényekből áradt, ebből az egész tömegből, amely úgy rohant erre a dög-husra, mintha virág lenne.

- Clara, drága Claram! - könyörögtem. - Gyerünk innen, kérem!

- Ó, milyen sápadt maga! És miért? Nagyon mulattató, ugy-e?

- Clara, kedves Clara! Gyerünk innen, könyörgöm! Nem bírom tovább elviselni ezt a szagot!

- De hiszen nem is rosszszagu, szerelmem, csak a halál szaga!

Clarát nem bántotta mindez. Az undor arcfintorítása nem ráncolta össze cseresznyevirághoz hasonlóan üde, fehér bőrét. Szemének fátyolozott villogásából, orrcimpáinak a rezgéséből azt lehetett hinni, szerelmi mámorban kéjeleg. Ugy szivta magába a rothadást, gyönyörrel, mint valami parfümillatot.

- Ó, ez a szép darab!

Kecses mozdulattal undorító hulladékkal töltötte meg a kosarat. És a tulhevült tömegen keresztül gyalázatos büz között folytattuk utunkat.

- Siessünk! Gyorsan!

III.

A börtön a folyó partján épült. Négyzetes falai több mint százezer négyzetméter területet fognak körül. Egyetlen ablak sem látszik az egész épületen; nincsen más nyílása, mint a vörös sárkányokkal fődött, nehéz vasráccsal fölfegyverzett kapu. Az örök tornyai, ezek a visszahajló párkányzatu tetők alatt álló emeletes alkotmányok foglalják el a sötét falazat négy sarkát. Szabályos közökben más, kisebb tornyok sorakoznak. Éjszakánként kivilágítják ezeket a tornyokat, mint valami világítótoronyokat és áruló fényt szórnak a börtön körül a sikságra és a folyóra. Az egyik fal a fekete, büzös és mély vízbe nyulik, tömör alapzatát tapadó moszat borítja. Egy alacsony kapu fölvonóhid közvetítésével kapcsolódik egy, a folyó közepéig benyúló cölöpépitménybe, amelynek oszlopaihoz számos hajót és vitorlás bárkát kötöttek ki. Két alabárdos lándzsával a kezében őrzi a kaput. A cölöpépitmény jobboldalán egy kis páncélos hajó vesztegel, három ágyujának a torkát a börtönre irányítva. Baloldalt, ameddig csak a szem ellát a folyón, huszonöt, vagy harminc sorban hajók zárják el a folyó tulsó partját, cifra gerendák, tarka árbócok, kötélzet, szürke vitorlák zavaros összevisszaságával. Néha néha látja az ember ezeket a tömör, kerek kis hajókat, amint ketrecbe zárt szerencsétlenek hajtják kinos vergődéssel, száraz, ideges karjukkal.

A börtön mögött messze, nagyon messze, egészen a hegyekig, amelyek a látóhatárt fogják körül sötét körvonalukkal, apró hullámzásokban váltakozó sziklás terület nyulik el, itt barna, amott aludtvérszinű terület, amelyben nem terem más, mint szikár juharfa, kékesszinű bogáncs és csenevész cseresznyefák, amelyek sohasem virágoznak. Véghetetlen elhagyatottság, nyomasztó szomorúság mindenütt! Az esztendő nyolc hónapján át az ég kék marad, vörösbejátszó kék, amelyben az örökös tűzvész visszfénye sugárzik, kérlelhetetlen kékség, amely alá sohasem merészkedik a felhő szeszélye. A nap perzseli a földet, izzóvá fűti a sziklákat, üvegessé keményíti a kavicsot, amely az ember lába alatt csörömpölve pattog szét szikrázva.

Madár nem meri megközelíteni ezt a légi kohót. Nem él itt egyéb láthatatlan szerveknél, bacillusbolyoknál, amelyek estefelé, amikor gyászos párok szállnak föl az elsorvadt folyó matrózainak énekével, határozottan a láz, a pestis, a halál alakját öltik magukra!

Milyen nagy ellentét a másik parttal, ahol a kertekkel és gyümölcsösökkel megrakott kövér és gazdag talaj hatalmas fákat és csodás virágokat táplál!

A hid följárójánál elég szerencsésen egy hordszéket találtunk, amelyen az izzó sikságon keresztül elvittek bennünket a börtönig, amelynek kapuját még nem nyitották ki. Sárgázászlós lándzsával és az őket csaknem teljesen eltakaró hatalmas pajzzsal fölfegyverzett rendőrök tartották vissza a türelmetlen, nagyszámu tömeget. A sokaság percről-percre növekedett. Sátorokat ütöttek föl, ahol teát ittak, pompás cukorkákat ropogtattak, illatos ostyába burkolt, cukorbaforított rózsá- és akácszirmot. Más sátorokban zenészek fuvoláztak, költők szavaltak, mialatt a punka fölkavarva az izzó levegőt, hűvösséget árasztott, üde szellővel simogatva meg az arcokat. Mozgóárusok furcsán trágár, régi büntettekről szóló legendák, kinzások és gyötrelmek képét, metszeteket és elefántcsontfaragványokat kínálgattak. Clara vett néhányat az utóbbiakból és így szólt:

- Látod, hogy a kínaiak, akiket barbársággal vádolnak, éppen ellenkezően civilizáltabbak, mint mi. Mennyivel fölöttünk állnak az étellel és a természet összhangjával kapcsolatos logikájukban. A szerelmet egyáltalán nem tartják olyan szégyenletes cselekménynek, amit titkolni kell. Ellenkezően, dicsőítik és énekbe foglalják annak minden mozzanatát, minden dédelgetését épp úgy, mint az ősök, akik előtt a nemiség, ahelyett, hogy gyalázat tárgya, a tisztátalanság képe lett volna: istenség volt. Azt is láthatod, hogy a keleti művészet veszt értékéből, mihelyt megtiltják neki a szerelem magasztos kifejezését. Nálunk az erotika szegény, ostoba és rideg, mindig a bűn kinzó föllépésében jelentkezik, míg itt megtartja éltető teljességét, egész nyertő költészetét, a természet minden nagyszerű kéjvonaglását. De te, te csak európai szerelmes vagy, szegény, bártortalan és fagyoskodó lelkecske, akibe a katolikus vallás bárgyu módon beleoltotta a természet félelmét és a szerelem gyűlöletét. Meghamisította, megrontotta benned az élet iránt való érzéket.

- Kedves Clara, - vettem közbe - hát természetes az, hogy maga a rothadásban keresse a kéjtelést és vágyainak tömegét arra készíti, hogy a fájdalom és a halál szörnyü szemléletében ragadtassa el magát? Hát ez nem inkább megrontása annak a természetnek, amelynek az imádatát talán mentségül idézi azért, ami érzékiségben bűn és szörnyeteg?

- Nem, - mondta Clara élénken - mivel a Szerelm és a Halál egy és ugyanaz és mivel a rothadás az Élet örökös föltámadása. Nézze... - Hirtelen félbeszakította mondatát és azt kérdezte:

- De miért mondd ezt nekem? Milyen furcsa vagy!

És elbájoló arcfintorítással fűzte hozzá:

- Milyen borzasztó, hogy te semmit sem értesz meg! Hogyan nem érted meg! Hogyan nem érezted még meg, hogy mi rejlik, nem mondom, magában a szerelemben, de abban a kéjtelésben, amely maga a szerelem tökéletesülése, amely az ember agyszerkezetének minden képességében megnyilatkozik és kiéleződik, hogy csak a gyönyörben érheted el egyéniségednek teljes kifejlődését? Nézd csak, a szerelmi nász közben soha sem gondoltál például arra, hogy valami szép bűncselekményt kövess el, vagyis, hogy egyéniségedet minden társadalmi előítélet, minden törvény, szóval minden fölé emeljed? És ha erre sohasem gondoltál, egyáltalán minek szeretkezel?

- Nincsen erőm a vitatkozásra - dadogtam. - És úgy érzem, mintha lidércnyomás nehezednék rám. A napsugár, ez a tömeg, ez a szag és a szemed, óh, kinokkal és gyönyörrel telt szemed és a hangod és a bűnöd, mindez megrémit, mindez megőrjít!

Clara gunyosan kacagott:

- Szegény kicsikém! Nem mondod majd ezt ma este, amikor a karomban leszel, amikor szeretni foglak!

A tömeg egyre nyugtalanabb lett. Ernyők alatt, hosszú vörös talárjukat mint valami vértócsát, maguk körül szétterpesztve, hindu papok guggoltak és eszeveszett kalapácskongatás közben durva szidalmakat szórtak a mellettük elhaladókra, akik, hogy átkuk hatását elhárítsák, nagy pénzdarabot hullattak fémsziljkéjükbe.

Clara egy barackvirággal telehimzett sátorba vezetett, maga mellé ültetett egy halom vánkossra és homlokomat megsimogatva villamos kezével, feledést és részegséget nyújtó kezével, így szólt:

- Istenem! Milyen sokáig tart, drágám! És ez minden héten így van. Sohasem nyitják ki a kaput! Miért hallgatsz? Talán félsz tőlem? Nem bánod, hogy eljöttél? Örülsz neki, ha megcirógatlak, drága, imádott kis gazfickóm? Ó, a te fáradt, szép szemed! A láz, meg én is, ugy-e? Mondd, hogy én okozom! Iszol teát? Adjak még egy kininpasztillát?

- Jobban szeretnék nem itt lenni! Aludni szeretnék!

- Aludni! Milyen különös vagy! Ó, majd meglátod, mindjárt, milyen szép, milyen rettenetes! És milyen rendkívüli, milyen ismeretlen, milyen csodás vágyakat ébreszt az emberben! A folyón megyünk vissza, a vitorlás csónakomon és a virágos hajón töltjük az éjszakát. Akarod?

Könnyedén a kezemet ütögette a legyezőjével:

- De hiszen, nem figyelsz! Miért nem hallgatsz meg? Sápadt vagy és szomorú. És igazán, egyáltalán nem hallgatsz rám.

És hozzámhúzódott, egészen hozzám, hajlékonyan, hamiskásan:

- Nem hallgatsz rám, gonosz - folytatta - és még csak meg sem cirógatsz! Simogass meg, drágám. Tapintsd meg a keblemet, milyen hideg és kemény.

És szeméből zöldes szikrákat lövelve, még tompább hangon, kéjelegve és kegyetlenül, így szólt:

- Nézd csak! Most egy hete valami rendkívülit láttam. Ó, drága szerelmem, láttam, hogy megkorbácsoltak egy embert, mert halat lopott. A bíró egyszerűen kijelentette: „Nem kell mindig azt mondani, hogy halász az, aki halat visz a kezében.” És vasvirgáccsal való halálra ítélte az embert. Egy halért, drágám! Ez a Kinok Kertjében történt. Az ember, képzeld el, a földre térdelt, a feje pedig valami tuskón nyugodott, egy régi vértől fekete tőkén. A háta és a dereka, bronzszínű háta és dereka meztelen volt. Éppen akkor érkeztem oda, amikor egy katona megmarkolta nagyon hosszú varkocsát és a földbeásott kőlapba erősített karikára kötötte. Az áldozat mellett egy másik katona, egy kis, egészen kicsi vaspálcát tüzesített, és azután... Jól idefigyelj, figyelsz? Amikor a vaspálca áttüzesedett, a katona az ember derekát ütötte vele teljes erővel. A vaspálca sistergett a levegőben, így: süített! És a vaspálca behatolt nagyon mélyen a sercegő izmokba, ahonnan vöröses gőz tört elő, érted? Azután a katona a vaspálcát lehütötte a husában, amely földuzzadt, azután összehúzódott. Amikor a pálca kihült, hirtelen, egyetlen lendülettel kirántotta... Vérző huscafatokkal együtt... És az ember rémitően ordított kinjában. A katona megint újra kezdte. És tizenötször kezdte újra! És én is, drága lelkecském, úgy éreztem, hogy a vaspálca minden ütésnél nekem is a derekamba furódik. Iszonyatos és nagyon kellemes volt!

És mivel hallgattam, megismételte:

- Iszonyatos és kellemes volt... És tudod, milyen szép volt az az ember, milyen erős volt! Olyan izmai voltak, mint egy szobornak. Csókolj meg, drága szerelmem, csókolj meg hát!

Félig lehunyt szemhéja alól csak a szeme fehérje látszott ki. Azt mondta még:

- Nem mozdult. A hátán apró hullámok támadtak. Ó, az ajkadat!

Néhány pillanatnyi csönd után folytatta:

- Tavaly Annieval még ennél sokkal meglepőbbet láttam. Egy embert láttam, aki erőszakot követett el az anyján és azután késsel föl vágta a hasát. Egyébként azt hiszem, örült volt. A cirógatás kinjaira ítélték. Igen, drágám. Nem bámulatos? Nem engedik meg külföldieknek, hogy végignézzék ezt a kinzást, amely manapság különben is igen ritka. De pénzt adtunk az egyik őrnek, aki spanyolfal mögé rejtett bennünket. Annieval együtt mindent láttunk... A bolondot, pedig nem látszott bolondnak, egy igen alacsony asztalra fektették, végtagjait és testét erős kötéllel lekötötték, a száját betömtek, úgy, hogy sem meg nem mozdulhatott, sem nem kiabálhatott. Egy asszony, se nem szép, se nem fiatal, komoly ábrázattal, egészen feketébe öltözött, mezitelen karján nagy, arany karpereccel jött be és a bolond mellé térdelt. Megmarkolta himvesszőjét... és hozzáfogott... Ó, drágám, drágám! Ha ezt láttad volna!... Négy óra hosszáig tartott, négy óra hosszáig, képzeld! Négy óra hosszáig tartó rémitő és raffinált cirógatás! És ezalatt az asszony keze egy pillanatig sem pihent, arca pedig hideg és komor maradt!... Az áldozat úgy halt meg, hogy hatalmas vérsugár ömlött belőle, egészen előntve kinzójának arcát... Soha ilyen iszonyatosságot nem láttam és olyan szörnyű volt, drágám, hogy Annieval együtt elájultunk. Mindig rá gondolok!

Majd sajnálkozva hozzátette:

- Ennek az asszonynak az ujján egy nagy rubinkő volt, amely a kinzás alatt ide-oda ficáncolt a napfényben. Annie megvette tőle. Nem tudom, hova lett. Nagyon szeretném megszerezni!

Clara elhallgatott. Gondolatai bizonyára visszatértek ennék a szörnyű emlékek a tisztátalan és véres képéhez...

Néhány perccel ezután a sátrakban és a tömeg között mozgolódás támadt. Az előadás borzalmainak a hatása alatt akaratom ellenére is félig lehunyt, nehéz szemhéjamon keresztül ruhákat, napernyőket, legyezőket, boldog arcokat és átkozott arcokat láttam táncolni, keríteni, előrerohanni... Mintha hatalmas virágok tolongása, tündéri madarak forгатaga lett volna.

- A kaput, drága szivecském, a kaput nyitják! - kiáltotta Clara. - És ne légy már szomorú, kérlek! Gondolj mindarra a szépségre, amit látni fogsz és amiket már mondtam!

Fölkeltem és Clara karonragadva vonszolt magával, nem tudom, hova...

IV.

A börtön kapuja egy széles, sötét folyosóra nyílt. A folyosó mélyéről, de még messzebről, a távolság következtében tompa, halk harangkongás hallatszott. Amint meghallotta, Clara boldogan tapsolt.

- Ó, drága szerelmem, a harang! A harang! Szerencsénk van! Ne légy szomorú... Ne légy beteg, kérlek!

Olyan vadul tolongtak a bejáratnál, hogy az örök alig tudtak rendet teremteni a tömegben. Fecsegés, kiabálás, fuldokló nyöszörgés volt a tolongásban, amelybe Clara a legnagyobb

elhatározottsággal vetette magát, szinte magánkívül, amióta a harangszót meghallotta. Én pedig nem is gondoltam arra, hogy megkérdezzem, miért kongott így a harang és mit jelent az a tompa lélekharangkongás, ami olyan gyönyörűséget okoz neki...

- A harang! A harang! Gyere!

A kosarakat cipelő boyok erőfeszítése ellenére, akik durva könyökükkel igyekeztek utat törni urnójuknak, alig haladtunk előre. Szörnyen sovány, hosszú teherhordók vigyorgó ábrázattal, mezitelen mellükkel, rongyaik alól kikandikáló, forradásos sebhelyükkel, a fejükön cipelték a hussal telt kosarakat. A napsugár siettette a hus fölbomlását és a lárvaszerű élet egész nyüzsgését keltette ki. A gaztettek és az éhség kísértetei, a gyilkolás és a lidércnyomásos álmok alakjait, Kina legrégebb, legrémitőbb legendáiból föltámadt démonokat láttam magam mellett, akiknek vigyorgása fűrészformára vágta szét bételtől barna fogakkal telt szájukat és sötét hajlásban egészen állszakálluk hegyéig nyújtotta ki: mások verekedtek és kegyetlenül cibálták egymás varkocsát, megint mások ragadozók sikamlósságával furakodtak be az emberi rengetegbe, kifosztották a zsebeket, levágták a pénztárcákat, elragadták az ékszereket és eltűntek, magukkal vivén zsákmányukat.

- A harang! A harang! - ismételte meg Clara.

- De hát micsoda harang?

- Majd meglátod. Meglepetés lesz!

És a tömegből kiáradó szagtól, az árnyékszék és a vágóhid büzének a vegyülékétől, a döghus szagától és az élő testek kigőzölgésétől émelygett a gyomrom és hideg borzongás futott végig rajtam. Ugyanaz a letargikus dermedtség vett rajtam erőt, amelyet annyiszor éreztem Annam rengetegeiben, este, amikor a miazmák fölszállnak a mély talajból és a halált állítják lesbe minden virág, minden levél, minden fűszál mögé. És ugyanakkor minden oldalról szorongatva, lökdösve, majdnem kifogyott a lélekzetem és ájulás környékezett.

Clara repülőst szagoltatott velem, amelynek erőteljes hatása kissé fölélnkitett. Ő maga fürge volt, nagyon vidám, ebben a tömegben, amelynek szagát magábaszivta, amelynek a legundorítóbb ölelését valami alélt gyönyörrel viselte el. Testét, egész karcsu és rezgő testét átengedte a durvaságoknak, a lökdösésnek, a széttépésnek. Annyira fehér bőrét élénk rózsaszín borította, szeme nemi kéjelgés fátyolozott fényét mutatta, ajka földuzzadt, mint valami kemény, kipattanni készülő rügy. A gunyolódó szánakozás hangján mondta megint:

- Ó, anyámasszony, anyámasszony, anyámasszony. Maga is csak mindig semmi kis anyámasszony marad!

Az izzó, vakító napfényből kikerülve, a folyosó, ahová végre jutottunk, teljesen sötét volt. Majd, amikor a homály lassanként eloszlott, ki tudtam venni, hogy hol is vagyok.

A folyosó terjedelmes volt, a magasból üvegtetőzet világította, amelynek vastag tábláin keresztül csak a melegház tompított fénye hatolhatott be. Nedves hűvösség, csaknem hideg fogta el egész testemet, mint valami forrásvíz. A falak izzadtak, mint a földalatti barlangok sziklafalai. A lábam alatt a síkság kavicsaiból tört homok, amellyel a folyosó kőkockáit beszórták, a tengerpart fővényéhez hasonló lágyságu volt. Teljes tüdővel szívtam magamba a levegőt.

- Látod, milyen jó itt a raboknak, - mondta Clara - legalább hűvösön vannak!

- De hát hol vannak? - kérdeztem - jobbra is, balra is csak falat látok!

Clara mosolygott:

- Milyen kíváncsi vagy! Most már türelmetlenebb vagy, mint én! Várj, várjál egy kicsit. Mindjárt, drágám. Nézd csak!

Megállt, szeme még jobban csillogott, orrcimpái megremegtek és fülét hegyezte, mint ahogyan a szarvastehén hallgatódzik az erdő sűrűjében.

- Hallod? Itt vannak! Hallod?

És ekkor a folyosóban szorongó tömeg zsvajgásán, a hangok zürzavarán keresztül kivehettem a kiabálást, tompa nyöszörgést, lánccsörgést, a kovácműhely fujtatójához hasonló, mély szuszogást, furcsa és vadállatias hörgést. Mintha a falak mélyéből, a föld alól jött volna, magából a halál örvényéből, nem tudni, honnét.

- Hallod? - ismételte meg Clara. - Itt vannak. Mindjárt meglátod őket. Gyerünk előre! Fogj karon. Jól figyelj. Ezek azok! Ők azok!

Elindultunk, az urnője kézmozdulatát figyelő boy követett bennünket. És a hullaház rémitő szaga is elkísért, nem hagyott el többé, más szagok még fokozták a büzét, amelynek ammóniákszerű csipőssége a szemünket, a torkunkat marta.

A harang egyre kongott odalenn, amott, lassan és halkán, tompán, a haldokló nyöszörgéséhez hasonlóan. Clara harmadszor is megismételte:

- Ó, ez a harang! Haldoklik, drágám, haldoklik! Talán még meglátjuk!

Hirtelen, idegesen megszorította a karomat:

- Drágám, drágám! Jobboldalt! Micsoda szörnyűség!

Élénken odafordultam. A pokoli fölvonulás megkezdődött.

Jobboldalt a falban terjedelmes cellák, vagy inkább vasráccsal elzárt és vastag kőlapokkal egymástól elválasztott terjedelmes ketrecek voltak. Az első tiz ketrec mindegyikében tizen voltak és mind a tiz ugyanazt a látványt nyújtotta. Nyakuk olyan széles vasgyűrűbe volt szorítva, hogy a testük nem látszott ki. Azt hihette volna az ember, hogy levágott, élő fejeket raktak az asztalra. A saját piszkukban guggolva, kezük-lábuk megláncolva, nem tudtak kinyújtózni, lefeküdni, pihenni. A legparányibb mozdulatnál, amely elmozdította a nyakukra kovácsolt gyűrűt, meztelen, vérző nyakuk fájdalma vonításra készítette, amelybe fölváltva vegyültek a ráncszórt iszonyatos átkok és az istenekhez intézett könyörgések.

A borzalom elnémitott.

Clara könnyedén, remegve és pompás mozdulattal néhány huscafatot csipett föl a boy kosarából és kecsesen dobta a vasráccson keresztül a ketrecebe. A tiz fej egyszerre mozdult meg az ingadozó gyűrűben; egyszerre husz kidülledt szemgolyó vetett vad, rémült és éhes tekintetet az odadobott husra. És ugyanaz a kínos vonítás hangzott tiz eltorzult szájból. És tehetetlenségük tudatában a rabok nem mozdultak többé. Ugy maradtak, kissé lehajtott fejjel, mintha készek lennének arra, hogy a lejtősödő gyűrűben megfordítsák kiaszott, sápadt, merev fintorgatástól rángatózó arcuk mozdulatlan vigyorgásában gyötrődő fejüket.

- Nem birnak enni, - magyarázta Clara - nem érik el a hust. Szavamra, ezzel a készülékkel érhető is. Alapjában véve nem is nagyon új. Tantalusz kinjai ezek, a kínai képzelet borzalmaival megtizszerezve. Nos, hát mit gondolsz, hogy mégis vannak szerencsétlen emberek?

Még egy darab döghust dobott a ráccson keresztül: az egyik vaskarikára esett és kissé meg-ingatta azt. Tompa mormogás felelt erre a mozdulatra; és még vadabb, még kétségbeesettebb gyűlölet gyulladt ki egyszerre a husz szemgolyóban. Clara ösztönszerűen hátrahúzódott.

- Látod? - folytatta kissé bizonytalan hangon. - Mulattatja őket, hogy hust adok nekik. Ez egy derüs pillanatot szerez ezeknek a szegény ördögöknek, egy kis illúziót kelt bennük. Gyerünk tovább! Gyerünk!

Lassan haladtunk el a tiz ketrec előtt. A ketrecnél álló asszonyok kiabáltak, vagy kacagtak, szenvedélyes arcjátékkal. Egy nagyon szőke, nyílt és rideg tekintetű orosz nő ernyőjének nyelén undorító, zöldes husdarabot nyújtott a megkínzottak felé, majd visszarántotta. És a rabok, szájukat kitátva, mint a veszett kutya vicsorították agyarukat, az éhségnek azzal a kifejezésével, amelyben már semmi emberi sem maradt. Igyekeztek bekapni a táplálékot, amely mindig visszahúzódott nyálkától ragadó szájuktól. A kíváncsiak tömege követte ennek a kegyetlen játéknak a változatait, figyelmesen és gyönyörködve.

- Gonoszlelkűek! - mondta Clara komolyan megbotránkozva. - Igazán, vannak asszonyok, akik előtt semmi sem szent. Gyalázat!

- Micsoda bűnöket követhettek el ezek a teremtések, hogy így megkínózzák őket?

Clara szórakozottan felelte:

- Én nem tudom, talán semmit, vagy bizonyára valami csekélységet. Apró lopásokat a boltokban. Ezek egyébként csak a nép gyermekei, a kikötők csavargói, koldusok. Nem igen érdekkel... De vannak mások. Majd mindjárt meglátod a költőmet. Igen, van itt egy kedvencem, és éppen egy költő! Milyen furcsa, ugy-e? Ó, de ez egy nagy költő, tudod? Csodás szatirát írt egy hercegről, aki ellopta a kincstárt és utálja az angolokat. Két esztendeje, hogy egy este hozzám jött. Gyönyörű dolgokat énekelt. De különösen a szatirája volt csodás. Majd meglátod. Ő a legszebb. Ha csak meg nem halt azóta! Hiszen az ilyen életmód mellett semmi sem lenne meglepő. De ami a legjobban fáj, hogy nem ismer rám. Beszélek hozzá, elénekelem a költeményeit. És azokra sem emlékszik. Igazán borzasztó, ugy-e?... Ej, mégis csak furcsa, no.

Igyekezett fölvidulni. De vidámsága nem volt valódi. Arca elkomolyodott. Orrcimpái gyorsabban rezdültek. Még jobban a karomra támaszkodott és éreztem, hogy hideg rázkódás fut át a testén.

Ekkor vettem észre, hogy a baloldali falban minden ketreccel szemben egy-egy mély fülke van. A fülkében faragott és festett fából készült alakok mutatták be ennek a messze keleti művészetnek sajátos, rémitő realizmusával a Kinában szokásos kínzások különböző fajtáit; a nyakazást, a megfojtást, az elevenen való megnyuztatást, a széjjeldarabolást, a démoni és matematikai képzelet borzalmait, amelyek az egyébként annyira találékony nyugati kegyetlenségek előtt is ismeretlen tökéletességre viszik a kínzás tudományát. Mint a borzalmak és a kétségbeesés muzeumait, amelyekben semmit sem felejtettek ki az emberi kegyetlenségből és amelyek a nap minden percében pontos körvonalukban emlékeztetik a rabokat arra a raffinált halálra, amelyre hóhéraik szánták őket.

- Ne nézd ezt! - mondta Clara megvető arcfintorítással. - Ez csak festett fa, szerelmem. Erre nézz, ahol igazit látsz. Nézd csak, éppen itt van a költőm!...

És hirtelen megállt az egyik ketrec előtt.

Sápadtan, kiaszottan, csontvázszerű fájdalmas vigyorgással, üszkös bőrral borított állal, lelógó ajka alól kilátszó állkapcsával egy arc tapadt a rácshoz, amelybe két hosszú, a madár karmához hasonló, csontos kéz kapaszkodott. Megijedtem ezektől a vérbenforgó szemektől, ezektől a karmokká kiaszott kezeiktől, ettől az arctól, amelyből örökre eltűnt minden emberi vonás. Ösztönszerű mozdulattal huzódtam hátra, hogy ne érezzem bőrömön ennek a száznak a pestises lehelletét, hogy elkerüljem ezeknek a kezeknek karmolását. Clara élénken vezetett vissza a ketrec elé. A ketrec mélyén borzalmas árnyékban öt élőlény, aki valaha ember volt, járt, kelt, forgott, szünet nélkül, meztelen mellel és véres zuzódásoktól fekete koponyával.

Lihegve, ugatva, vonitva, vad rugásokkal hiába igyekeztek kitaszítani a zárka tömör kőlapjait. Majd megint a ragadozó sima hajlékonyságával és a majom trágárságával jártak le-föl. Széles, keresztbefektetett deszkalap takarta el előlünk alsó testüket és a cella láthatatlan belsejéből fojtó, gyilkos bűz áradt.

- Jó napot, költő! - mondta Clara az Archoz fordulva - Kedves vagyok, ugy-e? Eljöttem téged meglátogatni mégegyszer, szegény, drága ember! Hát máma megismersz? Nem? Hát miért nem ismersz meg? Pedig szép vagyok és egy egész éjszaka szerettelek!

Az Arc nem mozdult. Tekintetét nem vette le a boy kezében lévő husoskosárról. Torkából vadállatias hörgés tört elő.

- Éhes vagy? - folytatta Clara. - Enni adok. Neked válogattam ki a legjobb falatokat a piacon. De mindenekelőtt akarod, hogy elszavaljam a *Három barátnőm van* című költeményedet? Akarod? Bizonyosan örömmel hallgatod.

És elkezdte szavalni:

*Három barátnőm van.
Az elsőnek hajlékony a lelke, mint bambuszlevél.
Könnyed kedélye olyan, mint az aulália selyemhaju virága és pajzán.
Szeme lótuuszhoz hasonlít.
És keble tömör, mint citromfa gyümölcse.
Haja egy fűrtbe fonva, feketén kigyózik arany vállára.
Hangja édes, mint erdei méz.
Csipője vékony és hajlékony.
Fara gömbölyű, mint a banána sima szára.
Járása a fiatal elefánté. Szereti a gyönyört és változatban nyújtja!
Három barátnőm van.*

Clara félbeszakította a szavalást:

- Nem emlékszel rá? - kérdezte. - Hát már nem szereted a hangomat?

Az Arc nem mozdult. Ugy látszott, nem értette. Tekintete mindig a szörnyü kosarat falta, nyelvével csettintett, nyálka csurgott szájából.

- Nos, hát. Hallgass ide! És enni fogsz, ha már olyan nagyon éhes vagy.

Lassu, ütemes hangsúllyal folytatta:

*Három barátnőm van.
A másodiknak sűrű, ragyogó haja hosszú selyemkoszoruba göngyölődik.
Tekintete megzavarná magát a szerelem istenét.
Elpirulna tőle még a pásztorleányka is.
Ennek az asszonynak a teste kecsesen kigyózik, mint arany kuszónövény.
Fülcimpái gyöngyökkel tele,
Mint ahogy zuzmarától diszes fagyos, napfényes reggelen a virág.
Ruházata nyárikert és templom, ünnepen.
És keble keményen és duzzadtan fénylik, mint egy pár részegítő italokkal és parfümökkel
telt aranyváza.
Három barátnőm van.*

- Vau, vau! - vonította az Arc, mialatt a ketrechen járkálva, forogva, a másik öt elitét megismételte ezt a szörnyü ugatást.

Clara folytatta:

*Három barátnőm van.
A harmadik varkocsba fonja feje körül a haját.
Ez soha sem érezte parfümös olajok illatát.
Arca idomtalan és szenvedélytől duzzadt.
Teste olyan, mint a disznóé.
Mintha mindig haragudnék.
Zsémbeskedik, dörög folyton.
Keble és hasa halszagot áraszt.
Tisztátalan egész valójában.
Mindent összeeszik és tulsokat iszik.
Fénytelen szeme mindig csipás.
Ágya undorítóbb, mint a büdösbanka fészke.
És én ezt szeretem.
És ezt szeretem, mert van, ami vonzóbb, mint a szépség: a rothadás.
A rothadás, amelyben az élet örök melege lakozik.
És örökös megújhodást, átváltozást szül.
Három barátnőm van.*

A költemény véget ért, Clara elhallgatott.

Tekintetét mereven a kosárra szögezve, az Arc folyton vonított, mialatt Clara az utolsó strófát szavalta.

És ekkor Clara hozzámfordulva, szomoruan mondta:

- Látod, nem emlékszik már semmire! Épp úgy elfelejtette a saját költeményeit, mint az én arcomat. És ez a száj, amelyet annyira csókoltam, nem tud többé emberi hangon beszélni! Ez igazán borzasztó!

És mellét kecsesen kifeszítve, a kosárból kiválasztotta a legjobb, a legnagyobb darab hust és villájának hegyére szurva, odanyutotta a megkínzott Arcnak, amelyből szeme úgy villogott, mint két apró parázs.

- Egyél, szegény poétám! - mondta Clara. - Gyere, egyél!

A költő a kiéhezett vadállat mozdulatával ragadta meg karmaival a rettenetes, büzös husdarábot, az állkapcsához emelte, ahol egy pillanatig úgy lógott, mint az utcán fölszedett rondaság a kutya agyara között. De a mozgásba indult ketrecből csakhamar üvöltözés, tülekedés hallatszott. Meztelen derekak összevegyülve, egymásbakapaszkodva, hosszú, sovány karokkal átölelve, egymást állkapcsukkal és karmukkal tépve, eltorzult arcok ragadták meg a hust és semmit sem láttam többé. A ketrec mélyéről küzdelem zaját, sipoló lihegést, rekedt szuszogást, testek zuhanását, topogást, csontok ropogását, gyilkos viaskodást, - halálhörgést hallottam! Néha-néha egy arc jelent meg a deszkázat fölött, fogai között a zsákmánnyal, majd megint eltűnt. Még ugatás, hörgés hangzik... Csaknem csöndesség, majd végül semmi hang...

Clara remegve simult hozzám.

- Ó, drágám, drágám!

- Dobd hát oda nekik mind azt a hust. Hiszen látod, hogy meggyilkolják egymást! - kiáltottam.

Megölelt, átkarolt:

- Csókolj meg, cirógass meg! Borzasztó! Rettenetes!

Az ajkamhoz ágaskodva, vad csókolódzás közben mondta:

- Semmi sem hallatszik... Meghaltak! Azt hiszed te is, hogy mind meghalt?

Amikor a ketrec felé tekintettünk, egy sápadt, kiaszott, véres arc tapadt a rácshoz. És mereven, csaknem gögösen nézett ránk. Vörös nyálkával együtt huscafát csurgott le a szájából. Lihegett.

Clara tapsolt, hangja még mindig remegett:

- Ő az, a költő! Ő a legerősebb!

Odaszórta az egész hust a kosárból.

- Megfulladok itten - mondta zihálva - és te is egészen sápadt vagy, szerelmem. Gyerünk a Kinok Kertjébe egy kis levegőt szivni.

Apró veriték gyöngyözött homlokáról. Letörülte és a költőhöz fordulva, kesztyütelen kezének mozdulataival kísérve, mondta:

- Örülök, hogy ma te voltál a legerősebb. Egyél, egyél! Visszajövök, meglátogatlak még. Isten veled!

Elküldte a fölöslegessé vált boyt. Sietve mentünk végig a folyosón, a tömeg tolongásán keresztül, anélkül, hogy jobbra vagy balra tekinthettünk volna.

A harang még mindig kongott. De rezgése annyira elhalkult, hogy már csak szellősuhogás volt, egészen apró, elfojtott gyereksírás a függöny mögül.

- Minek ez a harang? Honnan jön ez a harangkongás? - kérdeztem.

- Hogyan? Hát te nem tudod? Hát ez a Kinok Kertjének a harangja! Képzeld csak. Guzsbakötnek egy elitétet és a harang alá fektetik. És teljes lendülettel huzzák a harangot, amíg csak a rezgés meg nem öli. És amikor a halál közeleg, csak lassan, halkán harangoznak, hogy ne érkezzon tulságosan hamar. Ugy, mint most is! Hallod?

Beszélni akartam, de Clara nyitott legyezőjével befogta a számat:

- Ne, hallgass! Ne szólj semmit! És idefigyelj, szerelmem! Gondolj arra az irtózatossá váló halálra, amilyen ez lehet, a harang rezgése alatt és gyere velem. És ne szólj semmit, semmit!

Amikor kiértünk a folyosóról, a harang kongása rovar zümmögéséhez hasonlított. Alig észrevehető szárnycsattogás a távolból.

V.

A Kinok Kertje a börtön közepén rengeteg négyoldalu területet foglal el. Körülvéve falakkal, amelyek kövét nem látni, olyan sűrűn borítják a venyigés cserjék és kuszónövények. A múlt század közepén rendezte be Li-Pé-Hang, a császári kertek főügyelője, a legtudósabb botanikus, aki csak valaha Kinában élt. A Guimet-muzeum gyűjteményei között ma is található a dicsőítésére szentelt műveket és leghirnevesebb műveit hirdető igen érdekes metszeteket. Kew csodálatos kertje - az egyedülálló Európában, amely kielégíthet bennünket - sokat köszönhet neki technikai szempontból és hasonlóképpen virágdiszítés és festőies architektúra tekintetében. De még ez is messze esik a tiszta szépség szempontjából a kínai mintától. Clara kijelentései szerint azoknál hiányzik az a kifinomult izlés, hogy a kinzásokat a kertészettel, a vért a virággal keverjék.

Ezt az egész meddő síksághoz hasonló, homokos és kavicsos talajt alaposan fölforgatták és a folyó tulsó partjáról nagy költséggel áthordott, szüz televénnyel borították. Azt mesélik, hogy több mint harmincezer kuli pusztult el lázban azalatt a huszonkét év alatt, amíg ennek a hatalmas feltöltésnek a munkálatai tartottak. És ezek a hullatömegek nem veszték kárba. A földdel vegyítették, mint valami melegágyban. Mert ott temették el őket a helyszínen. A halottak lassu föloszlásukkal meghizlalták a földet, pedig sehol, még a legfantasztikusabb tropikus őserdőben sem találni természetes humuszban ennyire gazdag talajt, mint ez volt. Növényzetének rendkívüli bujasága, távol attól, hogy az idők folyamán kimerült volna, még ma is a rabok piszkán és a megkínzottak vérén, minden, a tömegeből származó organikus hulladékból táplálkozik, amelyet minden héten gondosan összegyűjtenek, ügyesen földolgoznak a mindennapi hullákkal együtt a külön erre a célra készült rothasztókban, hatalmas erejű komposztálóvá változtatják, amelyen a növények falánkan táplálkoznak és amely a legerőteljesebbé és a legszebbé fejleszti őket. A folyó hajlásait zseniálisan szétszétva, keresztül-kasul vezetik a kerten, szükségleteik szerint állandóan friss nedvességgel látják el a növényeket és ugyanakkor megtöltik a medencéket és csatornákat, amelyekben a víz szakadatlanul megújul és amelyekben csaknem teljesen kipusztult állatfajtaikat ápolnak, többek között a híres hatpupu halat, amelyet megénekelte Yu-Sin és hazánkfia, Robert de Montesquiou, a költő.

- A kínaiak páratlan kertészek, sokkal fölötte állnak a mi tudatlan kertészeinknek, akik csak azon törik a fejüket, hogy tiszteletlen műveleteikkel és gonosztevő elkorcsosítással tönkretegyék a virágok szépségét. Ezek valóságos gonosztevők és el sem tudom képzelni, hogy az élet egyetemessége nevében nem hoztak még ellenük igen szigorú büntető törvényeket. Még azt is helyeselném, hogy irgalmatlanul lenyakkazzák őket, azok helyett a sápadt gyilkosok helyett, akiknek a társadalmi „kiválasztása” inkább dicséretes és nemeslelkű cselekedet, mert többnyire csak a nagyon csunya vénasszonyokat és a nagyon aljas burzsoákat éri, akik az élet örök meggyalázását jelentik. Annyira vitték ezek a becstelenségüket, hogy eltorzították egyszerű virágaink meghatározó és annyira bájos kecsességét, kertészeink meg merték engedni maguknak azt a lealázó tréfát, hogy a rózsák törekenységének, az iszalag csillagos sugárzásának, a szarkaláb égboltozatszerű dicsőségének, a sásnőszírom heraldikai titokzatosságának, az ibolya szemérmességének vén tábornokok és becstelen politikusok nevét adták. Nem ritkán találkozhatunk kertjeinkben például *Archinard tábornok*-nak nevezett sásnőszírommal! Vannak nárciszok, - nárciszok, amelyeket nevetséges módon *Félix Faure elnök diadalá*-nak kereszteltek el; hónapos rózsák, amelyek tiltakozás nélkül türik ezt a botor elnevezést: *Thiers ur gyász*a, ibolyáknak, félénk, fázós, pompás ibolyák számára nem találták sértő csufnévnek *Skobelev tábornok* és *Avellan tengernagy* nevét! A virágok minden szépsége, minden ragyogása és minden dédelgetése is a katona tüskés bajuszát, nehéz birkabőrét idézi elénk, vagy egy miniszter parlamenti üstökét!... Virágok hirdetik a politikai véleményeket, szolgálják a választási propagandát! Micsoda eltévelyedés, milyen intellektuális sülyedés hasonlítható az ilyen istenkáromláshoz, a dolgok isteni mivolta ellen elkövetett ilyen merényletekhez? Ha lehetséges lenne, hogy egy lény annyira lelketlen legyen, hogy gyűlölje a virágot, hát az európai kertészek, de különösen a francia kertészek igazolnák ezt az elképzelhetetlenül szentségtörő paradoxont...

A kínaiak, mint aféle tökéletes művészek és nyíltszívű költők, megőrizték a szerelem és a virágok áhitatos kultuszát, egyike ez azoknak a nagyon ritka, legrégebbi hagyományoknak, amely túlélte hanyatlásukat. És minthogy a virágokat meg kell különböztetni egymástól, bájos hasonlatosságokkal ruházták föl őket, álomképekkel, a tisztaság, vagy a kéj nevével, amelyek lelkünkben megörökítik és összhangba hozzák a kedves bájosság érzését, vagy kábító részegségét, amelyet okoznak... Így a kínaiak némely bazsarózsának, kedvenc virágjuknak alakja és színe szerint pompás neveket adnak, amelyek mindegyike egész költemény vagy regény: *A keblét kitáró leányka*, vagy: *A hold alatt szunnyadó víz*, vagy: *A napsugár az erdőben*, vagy:

Az aludni tért szüz első kívánsága, vagy: A ruhám nem tiszta fehér már, mert az ég fia, amikor eltépte, rózsaszínű vércsöppet hagyott rajta, vagy még ez: Barátom szerelmét élveztem a kertben.

És Clara, aki elmondta mindezeket a kedves dolgokat, megbotránkozva, sárgacipőbe bujtatott apró lábával dobbantva kiáltotta:

- És majmökként és vadakként bánnak ezekkel az isteni költőkkel, akik virágaikat így hívják: *Barátom szerelmét élveztem a kertben!*

És a kínaiak joggal lehetnek büszkék a Kinok Kertjére, amely a legtökéletesebben szép talán, pedig Kinában csodás kertek vannak. Itt gyűjtötték össze flórájuk legkritkább, legkényesebb, valamint a legerőteljesebb példányait, amelyek a hegyek fagyos havában, a síkságok izzó hőségében teremnek és azokat is, amelyek titokzatosak és félénkek, elrejtőznek a legáthatolhatatlanabb rengetegekre és amelyeket a népies babona gonosz szellemnek lelkével ruház föl. A gyökérfától a sziklai havasszépéig, a szögletes és kettőslevelű ibolyától kezdve a kancsóvirágig, a hibiscus volubit-tól, a napraforgótól a sziklahasadékban láthatatlanul elrejtőző gombafüig a legvadabban kapaszkodó kuszónövényt, minden fajtát, számtalan példánya képvisel és a bőséges organikus tápanyagtól és a tudós kertészek szertartásos bánásmódjától rendkívüli fejlettséget és szinpompát ér el, amelynek csodásan magas fokát zord éghajlatu és zsenialitást nélkülöző kertjeinkben csak nagyon nehezen tudjuk elképzelni.

Egy élénkzöldre festett fahid ivével átfogott hatalmas medence foglalja el a kert közepét, egy völgy mélyén, ahova sok, fasorral szegélyezett, kanyargó ut és lágy vonalakban és harmonikus hullámvázban elrendezett virágos ösvény torkollik. Tavirózsák és vizirózsák élénkitik a tó fölületét levelükkel és viráguk hosszú sorozatával; mályvaszínű, fehér, rózsaszínű és biborszínű bolygó pártákkal vastag sásnőszírom finom szárai emelkednek ki a vízből, amelyek csucsán, mintha különösen ritka, szimbolikus madarak fészkelnének; csikos virágkák, hajzathoz hasonló izsapsás, óriási perjeszittyó egymástól elütő levelei vegyülnek a legkábitóbb aroidák különös alakú virágaival. Zseniális csoportosítással a medence szélén szegélyes gémnyelvek, zergeboglárók és örvénygyökerek között művésziiesen nyesett gliciniák emelkednek boltozatban a víz fölé, amely visszatükrözi lelógó és ingó fürtjeik kékségét. És gyöngyszínű-szürke daruk selymes bőbitájukkal, vörös lábakkal, fehér kócsagok, mandsuriai kéknnyaku fehér golyák lépkednek a magas füben közönyös kecsességgel és papos méltósággal.

Helyenként, törpe páfránnyal, gombafüvel, kötörővel és kuszócserjékkal párnázott halmokon és vörös sziklákon karcsu, kecses kioszkok emelkednek a bambuszok és cédrusok fölé kupalaku tetőzetükkel és faalkotmányuk könnyed bordázatával, amelynek szélei merész kanyarodással hajlanak fölfelé. A lankásokon a legkülönbözőbb virágfajták tenyésznek; püspöksüveg a kövek között kinőtt rezgő, röpködő, rovarhoz hasonló karcsu virágjával, sárga sirliliom kínálja egynapos kelyhét, fehér oenotherák egyóráig élő virágukat, husos kaktuszok, eomeconok, moreák és a primaverák egész táblái, mezői, valóságos áradata, ezeknek az annyira pazarul sokfajta kínai primaveráknak a tömegei, amelyeknek nálunk, a mi üvegházainkban csak a nyomoruságos képmását láthatjuk; és ezenkívül annyi bájos és különböző forma, annyi egybeolvadó szín!

És a kioszkok körül, a pázsit között, a reszkető távlatban mintha rózsaszínű, mályvaszínű és fehér eső hullana, a gyöngyházszínű, testszínű, tejszínű árnyalatok olyan gyöngéd és változatos nyüzsgése, amelynek a végtelen bájoságát, kimondhatatlan édeni varázsát szavakkal nem lehet kifejezni.

Hogyan jutottunk ide? Magam sem tudtam. Clara ujjának nyomására hirtelen ajtó nyílt a sötét folyosó falából. És egyszerre, mint valami varázsgyűrű hatásaként, mennyei fény áradt reám és beláthatatlan horizontok tárultak elém.

Kábultan néztem szét; elkápráztatott az enyhe fény, az irgalmas ég, elkápráztatott még a fáknek a füre, mint valami lágy szőnyegre vetődő, hatalmas kék árnyéka; elkápráztatott a virágok tündéries mozgóképe, a bazsarózsaágyak, amelyekre könnyű hálókát borítottak, hogy megvédjék a nap gyilkos hevétől. Nem messze tőlünk, az egyik ilyen pázsitra öntözőkészülék szórta vizét, amelyben a szivárvány minden színe sziporkázott és rajta keresztül a füvek és virágok drágakőhöz hasonlóan csillogtak.

Mereven szemléltem mindezeket, anélkül, hogy belefáradtam volna. És ekkor nem ezeket a részleteket láttam, amelyeket csak később bontottam szét, hanem a titokzatosság és szépség együttesét és nem igyekeztem megmagyarázni hirtelen és vigasztaló megjelenését. Még arra sem gondoltam, vajjon valóság-e mindaz, ami körülvett, vagy pedig álom. Semmit sem kérdeztem, semmire sem gondoltam, semmit sem szóltam... Clara beszélt. Kétségtelenül érdekes dolgokról mesélt és újra mesélt. Nem hallgattam rá, sőt nem is éreztem a közelemben. Ebben a pillanatban a közelemben való jelenléte számomra annyira távolesett. Igen távoli és annyira ismeretlen volt a hangja is.

Végre lassankint magamhoz tértem, összeszedtem emlékeimet, a valóságokat és megértettem, hogy minek és hogyan kerültem ide.

A pokolból kijövet még sápadtam az elítéltek arcától való rémülettől, orrom még tele volt a rothadásnak és a halálnak a szagával, még a fülemben harsogott a gyötrelmek vonítása és ennek a kertnek a látása hirtelen enyhülést hozott, miután valami öntudatlan lelkesülés egész valómnak valamely álomország káprázatába való lehetetlen fölemelkedése volt. Gyönyörrel szívtam magamba az anyyi finom és gyöngéd illattal átítatott uj levegőt. A sulyos lidércnyomás után az ébredés kimondhatatlan gyönyörűsége volt ez. Ugy élveztem az átváltozásnak ezt a leirhatatlan benyomását, mintha valakit elevenen szörnyű kriptába temetnek és fölemeli a követ és a napfényen ujjászületik ép testtel, szervei szabadok, vadonaturj lélekkel.

Bambusztörzsekből ácsolt pad állt a közelemben, egy a napfényben csillogó levelű terjedelmes kőrisfa árnyékában, a rubintos kupola illuzióját keltve. Leültem, vagy inkább leroskadtam a padra, mert ennek az egész látványnak a szépségén érzett örömem csaknem aléltá tett eddig ismeretlen gyönyöreivel.

És baloldalt a kert kőből faragott őrért, egy Buddha-szobrot láttam a sziklára guggolva. A nap azurjában fűrösztött nyugodt arcát, fenséges jósággal telt vonásait mutatta felém. Virágcsokrok és gyümölcsöskosarak borították a szobor talapzatát engesztelő, illatos áldozatul. Sárga selyemruhás leányka ágaskodott egészen a kegyes isten homlokáig és lótuuszal és cipővirággal koszoruzta. Fecskék röpködtek körülötte vidám csicsergéssel. És ekkor micsoda vallásos lelkesedéssel, micsoda titokzatos imádattal gondoltam annak a magasztos életére, aki jóval a Krisztusunk előtt hirdette az embereknek a tisztaságot, a lemondást és a szerelmet.

De mint a bűn, Clara, fölémhajolva, a georgina virágjához hasonló piros ajkával, mandula éretlen gyümölcsének szürkészöld színéhez hasonló zöld szemével fölémhajolva, csakhamar a valóság tudatára ébresztett és nagy lendülettel a kertre mutatva, mondta:

- Látod, szerelmem, milyen csodás művészek a kínaiak és mennyire értenek hozzá, hogy a természetet büntársukká tegyék raffinált kegyetlenségükben! A mi szörnyű Európánkban már olyan régóta nem tudják, mi a szépség és kinzásaikat titokban végzik börtönök mélyén vagy nyilvános helyeken, aljas, részeg csöcselék körében. Itt a virágok között, a virágok büvös környezetében, csodás csöndjében állítják föl a halál és a kinzás szerszámaint, a karókat és

bitókat és keresztek. Majd meglátod, mindjárt, olyan bensőségesen egybevegyülve ennek a virágos disznek a pompájával, ennek a páratlan és varázslatos természetnek az összhangjával, hogy valamiképen úgy látszik, mintha vele egy test, ennek a talajnak és ennek a napfénynek a virágai lennének...

És amikor nem tudtam türtőztetni türelmetlen kézmozdulatomat, rámszólt:

- Buta, butácska, aki semmit sem ért meg!

Homlokát keményen összeráncolva, folytatta:

- Nézd csak! Voltál már valamikor ünnepélyen szomorúan, betegen? Hát akkor érezhetted, hogy szomorúságot mennyire bántotta, sértésként érte az arcok sugárzó öröme, a dolgok szépsége. Tűrhetetlen benyomás ez. Gondolj csak arra, mit jelent ez annak az elítéltnak, aki a kinpadon fog meghalni. Képzeld el, mennyire megsokszorozza testének és lelkének kinjait mindez a ragyogó környezet és mennyivel gyalázatosabbá, kétségbeejtően gyalázatosabbá teszi a haláltusáját!

- Én a szerelemre gondolok, - feleltem szemrehányó hangon - maga meg, ime, még mindig a gyötrelmekről beszél!...

- Kétségtelenül, mivel a kettő egy és ugyanaz!

Megállt előttem, kezét vállamra tette. És a kőrisfa vöröses árnyéka a tűz visszfényével árasztotta el... A padra ült és folytatta:

- És különben is mindenütt van kínzás, ahol emberek vannak. Nem tehetek róla, babuskám, de én igyekszem beleélni magamat és élvezni, mert a vér a kéjteljes drága munkatársa, a szerelem nektárja.

Ernyője nyelével naivul trágár vonalakat rajzolt a homokba és folytatta:

- Bizonyosan azt hiszed, hogy a kínaiak vérengzőbbek, mint mi! De nem, de nem! Mi angolok? Óh, beszélhetünk róla! És ti, franciák? A ti Algirtokban, a sivatag szélén a következőket láttam: Egyszer a katonák arabokat fogtak el, szegény arabokat, akiknek egyetlen bűnük az volt, hogy menekülni igyekeztek a hóditók brutalitásai elől. Az ezredes megparancsolta, hogy a helyszínén kivégezzék őket minden vizsgálat, minden eljárás nélkül. És a következő történt: Harmincan voltak. Harminc lyukat ástak a homokba, nyakig a gödörbe temették őket, csak leborotvált fejük maradt kint a déli napon. Hogy ne haljanak meg olyan gyorsan, időközönként megöntözték őket, mint a káposztát. Egy félóra múlva a szemhéjuk fölpuftadt, szemgolyójuk kifordult az üregéből, földagadt nyelvük megtöltötte borzalmasan kitátott szájukat, a bőr megrepedt, széthasadt a koponyájukon. Ez a földből kiálló, idomtalan kődarabokhoz hasonló harminc halott fej nem volt bájos, de rémitő sem, biztosítalak róla! És mi? Még ennél is rosszabbak vagyunk! Ó, emlékszem arra a sajátságos érzésre, amely elfogott, amikor Kandyben, Ceylon hajdani komor fővárosában, fölmentem a templom lépcsőjén, ahol az angolok ostoba módon, kínzás nélkül megfojtották a kis Modeliar hercegeket, akiket a legendák az annyira csodás művészettel kifaragott arany glóriájukkal és összetett hosszú kezükkel hieratikus nyugodtságukban és tisztaságukban bemutatott kínai bálványokhoz hasonlitanak: átéreztem, ami ezeken a megszentelt följárókon történt, amelyekről nyolcvan-éves erőszakos uralom után sem mosták le ezt a vért. Valami borzalmasabb is van az emberi méészárlásnál; valami drága, megható, ártatlan szépség pusztulása... Ebben a haláltusában küzködő és mindig titokzatos Indiában minden lépésnél, amelyet az ősi talajon teszünk, megtaláljuk ennek az európai barbárságnak a nyomát... Calcutta körutai, Dardsilling Himalájamenti hűvös villái, Benáresz tribárdjai, Bombay fényűző szállodái és vendéglői nem tudták eltüntetni annak a gyásznak és halálnak a benyomását, amelyet a művészet nélkül való méészárlás gyalázatosága, vandalizmusa és ostoba pusztítása kelt mindenütt. Sőt ellenkezően,

fokozódik. És bárhol jelenjék is meg, a civilizáció mindenütt ezt a meddő vérnek és a mindörökre meghalt romoknak a kettős ábrázatát mutatja. Elmondhatja Attilával: „Nem nő több fü ott, ahol lovam járt.” Nézz ide, magad elé, nézz körül. Egyetlen homokszem nincsen, amely vérben ne fürdött volna és ez a homokszem maga mi egyéb, ha nem a halál pora? De milyen nagylelkű ez a vér és megtermékenyíti ezt a port! Nézd csak, a fü kövér, a virágok buják és mindenütt a szerelem uralkodik!

Clara arca átszellemült. Nagyon gyöngéd buskomorság enyhítette homlokának mély ráncát és tompította szemének zöldes lángját.

- Ó, milyen szomorúnak és szivetfacsarónak láttam akkor Kandyt, ezt a halott kis várost - folytatta. - Az izzó hőségben saskeselyűkkel együtt nehéz csönd kerengett fölötte. Néhány hindu jött ki a templomból, ahová virágot vittek Buddhának. Tekintetük szelidsége, homlokuk nemes éle, láztól sorvasztott testük szenvedő gyöngesége, járásuk bibliai lassúsága, mindez a lelkem mélyéig meghatott. Mintha száműzetésben lettek volna szülőföldjükön, megláncolt és sipoyoktól őrzött szelid istenük mellett. És barna szemükben nem maradt semmi, ami földi, csak a test fölszabadulásának a vágya, a fénnel telt Nirvánára való sóvárgás. Nem tudom, micsoda emberi tisztelet tartott vissza attól, hogy letéreljek fajtámnak, apagyilkos fajtámnak eme fájdalmas, tiszteletreméltó apái előtt. Csak alázatosan köszöntöttem őket. De elhaladtak anélkül, hogy megláttak volna, anélkül, hogy észrevették volna a köszöntésemet, anélkül, hogy látták volna könnyeimet, szívemet duzzasztó, gyermeki meghatottságomat... És mikor elhaladtak, éreztem, hogy gyűlölöm Európát, soha ki nem alvó gyűlölettel!...

Hirtelen félbeszakította előadását és azt kérdezte:

- De untatlak, ugy-e! Nem is tudod, miért mondom el neked mindezeket. Nincsen semmi összefüggésben a dolgokkal. Őrült vagyok!

- Nem, nem, drága Clara - feleltem, kezét megcsókolva. - Ellenkezően, nagyon szeretem, amikor így beszél. Beszéljen mindig így!

Clara folytatta:

- Miután meglátogattam a szegény és csupasznak a templomot, amelynek a bejáratát egy gong disziti, az ősi gazdagság egyetlen nyoma, miután magambaszívtam a Buddha képét egészen elborító virágok illatát, mélabusan a város felé indultam. Az utcák elhagyatottak voltak. A nyugati haladás groteszk és sötét jelképeként egy tiszteletes, az egyetlen emberi lény kószált, a falat surolva utjában, lótuszvirággal a csőrében. Ebben a vakító napfényben, akár csak londoni ködben lenne, megtartotta protestáns lelkészi karikatura-uniformisát, vastag fekete, lágy szövetből készült hosszú kabátját, magas, szűk gallérjával, fekete nadrágját, amely nyomorúságos ráncokban hullott le vastagtalpu kocsiscipőjére. A prédikánsnak ezt a tiszteletreméltó kosztümjét hatalmas fehér napernyő egészítette ki, mint valami nagy, hordozható szellőzőkészülék, az egyetlen concesszió, amit az angolok eddig tehettek a helyi szokásoknak és az indiai izzó napsugárnak, amelyet még nem tudtak füstös köddé változtatni. És nem minden bosszankodás nélkül gondoltam arra, hogy az ember nem tehet egy lépést, az egyenlítőől az északi sarkig, anélkül, hogy ne találkoznék ezzel az alattomos arccal, ezzel a falánk szemmel, ezzel a karmos kézzel, ezzel az aljas szájjal, amely a gyermekes vallások isteni bájossága és csodás mitológiája fölött pálinkaszaga leheletével szavalja a biblia rémitő verseit.

Clara fölélénkült. Szeme nagylelkű gyűlöletet fejezett ki, amelyet még nem ismertem nála. Elfelejtve, hogy hol vagyunk, elfelejtette előbbi gonosztevő lelkesedését és vérengző ujjongását, azt mondta:

- Mindenütt, ahol igazolni kell a kiontott vért, ahol meg kell szentelni a kalózkodást, megáldani az erőszakot, támogatni a kereskedelem rablásait, ott egész bizonyosan megtalálhatjuk

ezt a brit Tartüfföt, aki a vallásos prozelitizmus, vagy a tudományos kutatás ürügye alatt folytatja a gyalázatos hódítás művét. Álnok és gyilkos árnyéka a vérengző katona és a harácsoló Shylock árnyékával együtt rávetődik a legyőzött népek kétségbeesésére. Az őserdőkben, ahol az európaiaktól, joggal, jobban félnek, mint a tigristől, az elpusztított szalmakunyhók küszöbén, a fölperzselt házikók között megjelenik a mérszárlás után, mint a csatát követő estén a vérengzés élődíjei megjelennek, hogy kifosszák a hullákat. Egyébként méltó mása, versenytársa, a katolikus misszionárius, aki szintén égő fáklyával, karddal és a szurony hegyével terjeszti a civilizációt... Sajnos, Kinát is elárasztotta, emészti ez a két csapás. Néhány esztendő múlva semmi sem marad ebből a csodás országból, ahol úgy szerettek élni!

Hirtelen fölugorva kiáltotta:

- És a harang, szerelmem! Nem hallom a harangot. Ó, istenem! Már meghalt talán! Mialatt itt beszélgettünk, bizonyosan elvitték a hullaházba. És nem látjuk meg! Ennek is te vagy az oka!

Kényszerített, hogy fölkeljek a padról.

- Gyorsan, gyorsan, drágám!

- Nem olyan sietős, drága Clarám... Még mindig elég borzalmat láthatunk. Beszélj inkább, mint ahogyan egy pillanattal előbb beszéltél, amikor úgy szerettem a hangodat, úgy szerettem a szemedet!

- Gyorsan, gyorsan! - kiáltotta türelmetlenül. - Nem tudod, mit beszélsz!

Tekintete szigorú lett, hangja ziháló, szája parancsoló módon kegyetlen és érzékes. És most úgy tetszett, mintha Buddha maga is a hóhér vigyorgásával torzitaná el arcát a különösen rávetődő napfényben. És észrevettem az áldozati virágokat hozó leánykát, amint egy fás uton távozott, amott a pázsit között. Sárga ruhája egészen kicsi, ragyogó és könnyed ponttá olvadt, mint egy nárcisz.

Azt az utat, amelyen haladtunk, őszibarackfák, cseresznyefák, birsalmák és mandulafák szegélyezték. Némelyike törpe volt, a legfantasztikusabb alakra nyelve, mások szabadok, lombosak, minden irányba kinyujtva virággal borított hosszú ágait. Egy kis almafa, amelynek ágai, levelei és virágai vörösek voltak, potrohos vázához hasonlított. Egy bámulatos fát is vettem észre, amelyet bükkfalevelű körtefának neveznek. Tökéletesen egyenes vonalú piramisként emelkedett hat méter magasra, nagyon széles alja hegyes kupban végződött és annyira tele volt virággal, hogy sem a levelei, sem az ágai nem látszottak. Virágszirmai szünet nélkül leváltak, s mialatt újabbak nyíltak, a piramis körül röpködtek és lassan hullottak le az utakra és pázsitra, hófehér lepellel borítva azokat. A levegőt köröskörül a csipkerózsa és a rezeda főséges illata telítette. Majd sűrű bokrok mellett haladtunk el, amelyeket apró virágú deutziákkal és rózsaszínű nagy sátorvirágokkal együtt szőröslombu, nagy, kénporral hintett fehér bugáslevelű pekingi fagyalfák díszítettek.

A szemre minden lépésnél új gyönyörűség, új meglepetés várt, ami a bámulat kitörésére készítette az embert. Itt egy szőlőtő, amilyent Annam hegyei között láttam, széles, szőke lombokkal, a ricinus leveléhez hasonló, ivalakban kikanyarított csipkés leveleivel, egy hatalmas kiszáradt fát fogott körül köpölyével, egészen a koronája csucsáig, ahonnan zuhatagban, esésben, lavinában hullott alá, megvédelmezve hajlékony venyigéiből a fa lábánál formált hajók, oszlopzat és fülkék között elterülő egész árnyékflórát. Amott egy stephanander nyujtógatta furesa lombzatát, amely mint valami válaszfal terült el és amelyet megbámultam, mert minden szint játszott, a pávazöldtől az acélkélig, a halvány rózsaszíntől a vadvörös, világos sárgától a földbarnáig. Közélemben egy, a tölgyfához hasonló magasságra nyúló óriás kányafacsoport minden galyának a hegyén rezgő, nagy havas labdáival.

Helyenként a fübe térdelve vagy vörös létrákra kapaszkodva, kertészek iszalagot futtattak vékony bambuszállványokra; másutt hajnalkát és fecskefonalat göngyöltek hosszú, vékony fekete karókra... És mindenütt a pázsiton virágzásra indultan emelkedtek a liliom szárai.

Eleinte úgy látszott, mintha fa, cserje, bozót, egyes növény vagy csoport véletlenül nőtt volna ki elszórt magból, minden rendszer, minden művelés nélkül, tisztára csak a természet akaratóból, az élet szeszélyéből. Tévedés. Ellenkezően, minden növénynek a helyét gondosan tanulmányozták, választották meg vagy azért, hogy színük és alakjuk egymást kiegészítse, egymás mellett jobban érvényesüljön, vagy pedig hogy ügyes elrendezéssel, átvágásokkal, a virágokra nyíló kilátással, a diszletek csoportosításával megsokszorozzák a hatást. A legszerényebb virág épp úgy, mint a leghatalmasabb faóriás éppen elhelyezkedése révén merev harmóniába, művészi egységbe futott össze és ennek a hatása annál meglepőbb volt, mert nem látszott meg rajta sem a mértani művelet, sem a diszitő mesterkedés.

Úgy látszott, mintha a természet bőkezősége mindezt a bazsarózsa dicsőségének a növelésére intézte volna így.

Lágy hajlásukban fü helyett illatos mügét, rózsaszínű, régi selyem kifakult rózsaszínében pompázó keresztes virágot vetettek és bazsarózsa, a fányi magasságra nőtt bazsarózsamezők emelkedtek ki ezekből a pompás szőnyegek közül. A közelünkben egyes rózsák hatalmas vörös, fekete, rézszínű, narancsszínű, biborszínű kelyhüket nyujtogatták felénk. Mások eszményi tisztaságukban a rózsaszín és a fehér legszüziesebb árnyalataiban pompáztak. Sűrű tömegbe egyesítve vagy elkülönítve az út szélén, eltűnődve a fák tövével, szerelmesen a bozótok mentén, a bazsarózsa valóságos tündérek voltak, ennek a csodás kertnek a csodás királynői.

Ahová a szem tekintett, mindenütt bazsarózsa látott. A kuszónövényekkel egészen befuttatott kőhidakon, a sziklákat és a kioszkokhoz vezető utakat összekötő vakmerő íveken ünneplő sokasághoz hasonlóan bazsarózsa diszelgett. Ragyogó körmenetük fölfelé haladt a lankáson, amely körül apró, ezüstös kecskerágóval, sövényre metszett fagyalfákkal szegélyezett utak és ösvények kereszteződtek, összebonyolódtak. Kis emelkedést bámultam meg, ahol nagyon fehér, csigaalakúra rakott igen alacsony falon, gyékénnyel megvédve, a bazsarózsa legértékesebb példányai terültek el, amelyeket ügyes művészet a lécrácszat legváltozatosabb formáira hajlított. A falak között lévő nyílásokban négyszögletes ládából magas, csupasz szárú végén kinyúló virágokkal ősrégi bazsarózsa pompáztak. A domb csucsát sűrű bozót koronázta, a szent növény szabadon nőtt bokrai, amelynek virágzása annyira mulékony Európában, itt pedig minden évszakra keresztül tart. És jobboldalt, baloldalt, egészen a közelemben vagy eltűnve a messze látóhatárban, még mindig, mindenütt bazsarózsa, bazsarózsa és bazsarózsa viritott...

Clara sietni kezdett, csaknem érzéketlenül mind e szépség iránt; homlokát keményen összeráncolva, szemében ragyogó lánggal haladt. Azt hihette volna az ember, hogy a pusztulásnak valamilyen ereje ragadja magával. Beszélte és én nem hallottam vagy legalább alig hallottam szakadatlanul megismételt szavait a „halálról, a gyötrelről, a szerelemről”, csak valami távoli visszhangnak éreztem, egészen gyöngé, a távolról jövő halk harangszónak, egybeolvadva ennek a káprázatos életnek a dicsőségével, magasztos és nagyszerű gyönyörével.

Clara sietett, rohant és én vele tartottam és mindenütt újabb meglepetésekkel megint bazsarózsa látunk, az álom vagy az örület bozóta, kék kecskerágókat, erőszakosan színes, foltos levelű téli magyalt, széles, lenyirt magnóliát. Törpe, kócos szárnyú cédrusokat. Araliákat, magas gramineákat, óriási euláliákat, amelyeknek szalagalaku levelei aranyszínűen játszó kigyóbőrhöz hasonlóan lógtak le és himbálódtak a levegőben. Ismeretlen fák tropikus illata terjengett a levegőben, a fák törzsein buja orchideák lógtak; sűrű ágazataival a talajba

gyökeredző indiai banian, terjedelmes musák, amelyek lombjainak árnyékában rovarokhoz, madárhoz hasonló virágok, mint a tündéries strelitzia, amelynek sárga szirmai szárnyak, és örökösen röpködő mozgást végeznek.

Clara hirtelen megállt, mintha egy láthatatlan kar durván megragadta volna.

Nyugtalanul, idegesen remegő orrcimpával, mint amikor a szarvastehén megérzi a levegőben a bika szagát, köröskörül szimatolt. Egész teste megremegett, olyan remegéssel, amelyről tudtam, hogy szerelmi kéjvonaglásának az előfutárja. Ajka nyomban kivörösödött, megduzzadt.

- Érezted? - kérdezte tompán és röviden.

- Érzem a kertet megtöltő bazsarózsa illatát - feleltem.

Türelmetlenül dobbantott a lábával:

- Nem azt! Nem érezted? Emlékezz csak rá!

És orrlyikái még jobban kitágultak, szeme még jobban ragyogott:

- Olyan szaga van, mint amikor téged szeretlek! - mondta.

És hirtelen mozdulattal egy növényre, a mezei rutára hajolt, amely az ut szélén terpeszkedett finom, hosszú száraival, merev, világoskék ágaival. Minden ága elefántcsontszerű tokból nyult ki, nemiszerv alakjában és egészen apró fürtben végződött, amelynek virágai himporral borítva, egészen egymáshoz simultak.

- Ez az, ez az! Ó, drágám!

Valóban hatalmas, foszforos illat, kiömlött emberi maghoz hasonló szag áradt ebből a növényből. Clara letépte a szárát, megszagoltatta velem sajátos illatát, majd a himporát az arcomra szórta.

- Ó, drágám, drágám! - mondta. - Ez a gyönyörű növény! Hogy megrészeget! Hogy megőrjit! Milyen érdekes, hogy olyan növények is legyenek, amelyek szerelemszaguak! Miért, mondd? Nem tudod? Nos, én tudom. Miért lenne annyi nemiséghez hasonló virág, ha nem azért, hogy a természet szüntelenül azt hangoztassa minden élőlénynek, minden formában és minden illatban: „Szeressétek egymást! Szeretkezzetek! Kövessétek a virágok példáját. Csak a szerelem uralkodik a világon!” Mondd te is, hogy csak a szerelem van a világon. Ó, mondd hamar, imádott, drága kis malacom!

Magábaszívta a ruta illatát, a fürtjét összerágta, a himpora az ajkához tapadt. Majd hirtelen kijelentette:

- A kertembe akarok belőle, a szobámba, a kioskba, az egész házba. Szagold, drága szivecském, szagold! Ilyen egyszerű növény, ugy-e bámulatos! De most gyere, gyere. Ha csak nem érünk már későn... a haranghoz...

Komikus és egyúttal tragikus arcfintorgatással tette hozzá:

- Miért késtél annyit amott a padon? És a virág! Ne nézd őket, ne nézd őket! Jobban látod majd azután, miután szenvedni, meghalni láttál embereket. Majd meglátod, mennyivel szebbek, micsoda heves szenvedély fokozza az illatukat! Szagold még meg drágám és gyere... És fogd meg a keblemet... Milyen kemény! Bimbóját izgatja a bluzom selyme. Mintha tüzes vassal égetnék... Gyönyörteljes érzés! Gyere hát!...

Futni kezdett a ruta szárával a fogai között, arca egészen, sárga volt a himportól.

Clara nem akart megállni egy másik Buddha-kép előtt, amelynek az időtől vert, eltorzult arca a napfényben vigyorgott. Egy asszony cidóniaágakat rakott elébe áldozatul. A cidónia virágai apró gyermekszivnek tündek föl előttem. Az út kanyarulatánál két emberrel találkoztunk, akik saraglyát vittek, a saraglyán valami emberi lényhez hasonló, véres hustömeg mozgott, szijakra hasított bőre lelógó rongycafatként a földet surolta. Bár lehetetlen volt az ember legparányibb nyomát is fölfedezni ebben a rettenetes alakban, mégis ember volt. És érezni lehetett, hogy valami csodaképen még lélezett és vörös csöppek, vérnyomok jelezték az utját.

Clara két bazsarózsát tépett le és hallgatagon, remegő kézzel a saraglyára helyezte. A saraglyás emberek vadállatias vigyorgásban mutatták ki fekete inyüket, barna fogukat.

- Ó, ó! Látom a harangot! - mondta Clara, amikor a saraglya elhaladt. - Látom a harangot!

És körülöttünk és az eltávolodó saraglya körül mintha rózsaszínű, mályvaszínű és fehér eső hullana, a színárnyalatok nyüzsgése, husszínű, tejszínű, gyöngyházsínű olyan gyöngéd és változó hullámzása, amelynek végtelen lágyságát, kimondhatatlan édeni bűbájosságát lehetetlen szavakkal leírni.

VI.

Elhagytuk a köröndöt, amelybe más, a központ felé törekvő utak kapcsolódnak, amelyet egy ritka és drága cserjék sokaságával beültetett meredek lejtő övez és egy kis ösvényre tértünk, amely a talaj mélyedésében egyenesen a haranghoz vezetett. Az ösvényeket és utakat téglaporral hintették be, ami rendkívül fokozza a pázsitok és a lombok zöldjét, smaragdszínű átlátszóságot ad neki, mint valami csillárfény alatt. Jobboldalt virágos pázsit, baloldalt cserjék. Halvány ezüstsínbe játszó, rózsaszínű, tülevelű fák, aranysárga, bronz, vagy vörösrézszínbe játszó tülevelű fák, mahoniák, amelyek rézvörös foltos levelei a kókuszpálma leveleinek a nagyságára nőttek, eleopusok, amelyeket mintha sokszínű lakkba mártottak volna. Csillámmal beszórt levelű alma- és körtefák; borostyánok, levelükön ezernyi kristályszemecske rezgett, tükröződött a szivárvány minden színében; kaludiumok, amelyek aranyszínű erezete rózsaszínű csipkét foglal egybe; kék mályvaszínű, ezüstös, betegsárgával, mérges narancsszínűl diszitett thuyafák; szöke, zöld, vörös tamariskák, amelyek apró csigákhoz hasonló levelei usznak, hullámanak a levegőben; gyapotfák, amelyek rostjai elröpülnek és szakadatlanul utaznak a levegőben, fűzfák és szárnyas magvuk rajai; sorsfák, testszínű, széles virágzatukat ernyőként kitéve. A cserjék között a napos részeken kökörös, szironta, heuchera vegyült a fűbe; az árnyékos részeken furcsa cryptogamok; parányi fehér virágokkal borított moha és a polipok gyülekezetéhez, madreporatömeghez hasonló zuzmók mutatkoztak, örökös bűbáj volt ez.

És ebben a varázslatos virágkörnyezetben ríktó színekre festett vérpádok, keresztfák, bitófák, egészen fekete támasztógerendák, amelyek csucsán visszataszító, démoni ábrázatok vigyorogtak, magas bitók az egyszerű akasztásra, alacsony és művészies bitók a test szétdarabolására. A kinzások oszlopállványaira ördögi raffinéria révén fecskefonál, dauriai hajnalka, lophostemek, colóquinták tekergőztek, köztük bérce és iszalagbércevel... Köröskörül madarak csicseregtek szerelmi danájukat.

Az egyik, kerti terrasz oszlopához hasonlóan virágos bitó lábánál egy pribék ült, kinzóeszköz-készletét az ölébe fogva, finom acélszerszámait tisztogatta selyemronggyal; ruhája tele volt fecskendezve vérrel, kezén mintha vörös kesztyű lett volna. Körülötte, mint valami dög körül, légyrajok zsongtak, nyüzsögtek... De ebben a virágos és illatos környezetben ez nem volt sem

visszataszító, sem borzalmas. Vörös ruháját nézve, azt hihette volna az ember, hogy a szomszéd birsalmafa szirmainak zápora hullott reá. Egyébként békés, szelidképű, kövér ember volt. Nyugodt arcán jámborság, sőt inkább vidámság tükröződött; a sebésznek a vidámsága, aki éppen sikeresen végzett egy nehéz műtétet. Amint mellette elhaladtunk, tekintetét felénk fordította és udvariasan köszöntött.

Clara angolul szólította meg.

- Igazán bosszantó, hogy nem tetszettek egy órával előbb jönni - mondta a derék ember. - Valami nagyon szépet láttak volna, amilyent nem minden nap lehet látni. Rendkívüli munkát mylady! Tetőtől talpig újraöltöttem egy embert, miután az egész bőrét lenyuztam. Olyan gyöngé testalkata volt, hahaha!

Nevetésétől megrázkódva, a hasa föl puffadt és lelapult, tompán korogva. Ideges rángatózása a szája szögletét egészen a pofacsontjáig nyomta föl és ugyanakkor, ugyanattól a mozdulattól szempillái lenyultak a szája széléig, bőrének kövér ráncai közé. És ez az arcfintorítás, az arcfintorítás sokasága a komikus és kisérteties kegyetlenség kifejezését adta arcának.

- Kétségtelenül az volt, akiivel az előbb találkoztunk, amint saraglyám vitték? - kérdezte Clara.

- Ó, találkoztak vele? - kiáltotta a jámbor önérzetesen. - Nos, mit szól hozzá?

- Micsoda borzalom! - mondta Clara nyugodt hangon, amely meghazudtolta szavában kifejezett undorát.

Erre a hóhér elmagyarázta a dolgot:

- Egy nyomorult kuli volt a kikötőből, egy senki, mylady. Bizonyos, hogy nem érdemelt meg ilyen szép munkát. Ugy látszik, egy zsák rizst lopott az angoloktól, a mi drága, jó angol barátainktól. Amikor lenyuztam az egész bőrét, úgy, hogy csak két kis gomb tartotta a vállán, arra kényszeríttem, hogy sétáljon, mylady. Hahaha! Igazán nagyszerű ötlet volt. Az ember a hasát fogta nevetésben. Azt hitte volna, hogy izé, hogy is hívják, no, igen, egy makfarlant vett magára. Soha sem volt ilyen jól fölöltöztetve, még hozzá ilyen tökéletes szabótól! De olyan kemény volt a csontja, hogy kicsorbult tőle a fűrészem, ez a szép kis fűrészem.

Darabka fehéres és zsiros anyag ragadt a fűrész fogai közé. A körmével piszkálta ki és a fübe dobta a virágokra.

- Velő, mylady! - mondta a jámbor vidáman. - Aztán nem is kerül sokba.

Fejét rázva tette hozzá:

- Nem igen akad valami nagyon értékes, mert majdnem mindig az alsó néposztállyal dolgozunk.

Majd nyugodt elégtétellel magyarázta:

- Tegnap, szavamra, nagyon érdekes volt. Egy férfiből nőt csináltam. Hehehe! Egészen a megtévesztésig. És kísérletképen megtévesztettem magamat... Holnap, ha a szellemek kegyelmükben részesítenek és egy nőt kapok ide, erre a bitóra, hát férfit csinállok belőle. Ez nem olyan könnyű, haha!

Ujabb nevetésre tett kísérletet. Háromszoros tokája, nyakának ráncai és a hasa úgy rezgett, mint a kocsonya. És ekkor egyetlen vörös és ivelt vonal kötötte össze szájának balszögletét egyenes szemhéjának a szélével, a kacagás, a ráncok és sebhelyek között, amelyekről verejték és könnyecseppek vékony vonalai folytak le a nevetéstől.

A fényesre tisztított fűrész a szerszámosládájába zárta. A láda pompás volt és gyönyörűen festve. Éjszaka vadludak röpködnek a mocsár fölött, melynek lóbuszait és sásait a hold fénye ezüstözi be.

Ebben a pillanatban a bitó árnyéka kékes, vízszintes vonást vetett a hóhér ruhájára.

- Látja, mylady, - folytatta a fecsegő jámbor - a mi mesterségünk, épp úgy, mint szép porcellánunk, szép, himzett selymünk és szép festményeink, egyre jobban elveszítik az értéküket. Ma már nem is tudjuk tulajdonképpen, mi a kínzás... Habár igyekszem megőrizni az igazi hagyományokat... El vagyok árasztva... És magam, egyedül nem tudom megállítani a hanyatlást. Mit csináljak? Ma a hóhérokat, fene tudja, honnét szedik össze. Nincsen már vizsga, nincsen verseny. Csak a protekció, a kedvezés határozza meg a kiválasztást és micsoda kiválasztás, ha tudná! Gyalázat! Azelőtt ilyen fontos hivatalt csak igazi tudósokra bízta, érdemes emberekre, akik tökéletesen ismerték az emberi test anatómiáját, akiknek oklevelük volt, gyakorlatuk, vagy természetes rátermettségük. Ma, az ördög vigye el, a legutolsó suszter is vállalkozhatik az ilyen tiszteletreméltó és nehéz hivatal betöltésére! Megszűnt az egyházi uralom, megszűntek a hagyományok! Minden megszűnik. A bomlás korszakában élünk. Valami rothad Kinában, mylady.

Mélységesen sóhajtott és egészen véres kezét, majd a mellette a fűben csillogó szerszámosládát mutatva, mondta:

- Pedig a legjobb képességeim szerint dolgozom, amint láthatták, hogy visszaszereztem elpusztult hírnevünket, mert én öreg konzervatív vagyok, rendületlen hazafi és utálok mindezt a fondorkodást, mindezt az új divatot, amit a civilizáció ürügye alatt idehoznak az európaiak, de főként az angolok... Nem szeretném leszólni az angolokat, mylady. Derék, nagyon tisztességes emberek, de el kell ismerni, hogy befolyásuk katasztrófát jelent az erkölcsünkre. Napról-napra elvesznek valamit Kína különleges jellegéből. Csak magából a kínzás szempontjából is, mylady, sok igazságtalanságot követnek el velünk szemben. És ez nagy kár!...

- Pedig értenek hozzá! - vetette közbe Clara, akit nemzeti büszkeségében sértett ez a szemrehányás, mert szívesen ítélte meg ugyan szigorúan a honfitársait, de másoktól megkövetelte, hogy tiszteljék őket. A hóhér a vállát vonogatta és az ideges rángatózás kényszerűsége nyomán olyan, a leghatalmasabb kómiikus arcfintorítást vágta, amilyent emberi arcon csak el lehet képzelni. És mialatt a rémület ellenére is, alig tudtuk visszafojtani kacagásunkat, a leghatározottabban jelentette ki:

- Nem, mylady, egyáltalán nem értenek hozzá. Ebben a tekintetben valóságos vadak. Nézzük csak Indiában, hogy csak Indiáról beszéljek, micsoda durva kontármunkát végeztek. És milyen ostobán, igen, ostobán pocskolták el a halált!

Mintha imára kulcsolná össze véres kezét, szemét az égre emelve, fájdalomtól remegő hangon mondta:

- Ha rágondol az ember, mylady, hogy micsoda csodás dolgokat csinálhattak volna odaát és amit nem csináltak meg és soha nem is fognak megcsinálni! Ez megbocsáthatatlan!

- De már mégis, csak nem tudja, mit beszél! - tiltakozott Clara.

- A szellemek vigyenek el, ha hazudok! - kiáltotta a jámbor.

Majd lehalkított hangon, oktató kézmozdulatokkal magyarázta:

- A kínzásban épp úgy, mint minden egyébben, az angolok nem művészek. Minden tulajdonságot megengedek, amit csak kíván, mylady, de ezt nem, nem!

- Ugyan, menjen! Hiszen az egész emberiséget megrikatták!

- Rosszul, mylady, nagyon rosszul - jegyezte meg a hóhér. - Mert a művészet nem abból áll, hogy sokat ölünk, megfojtsunk, lemészároljunk, kiirtsuk az embereket tömegben. A művészet abban a tudományban rejlik, mylady, hogy szépséges szertartásokkal ölünk és ezeknek a szertartásoknak az isteni titkát csak mi, kínaiak ismerjük. Tudni kell ölni! Semmi sem ritkább ennél és ez mindent megmond. Tudni kell ölni! Vagyis úgy kell érteni az emberi test földolgozásához, mint ahogyan a szobrász ért az agyagjához vagy az elefántcsontjához, hogy kivonja belőle a szenvedéseknek mindazt a csodáját, amely árnyékának és titokzatosságának a mélyén rejtőzik. Ez az! Ehhez tudomány kell, változatosság, finomság, találékonyság, szóval zsenialitás! De ma minden veszt az értékéből. A bennünket elárasztó nyugati nyegleség, a páncélosok, a gyorstüzelőágyuk, a messzehordópuskák, a villamosság, a robbanószerkezetek, mit tudom én, kollektívá, közigazgatásivá és bürokratikusá teszik a halált, szóval az önök haladásának minden disznósága lassanként tönkreteszi szép, régi hagyományainkat. Csak itt, ebben a kertben őrizzük még meg jól-rosszul, ahol legalább megpróbáljuk jól-rosszul megőrizni. De micsoda nehézségek árán. Milyen akadályokkal kell állandóan küzdenünk, ha tudná! Sajnos, úgy érzem, ez sem tart már sokáig. Legyőzték a közepesek. És a nyárspolgári szellem győzedelmeskedik mindenütt.

Arca a buskomorság és a gőg vegyülékének a sajtószerű kifejezését mutatta, mialatt kézmozdulatai mérhetetlen bágyadságot árultak el.

- És habár - mondta - én, aki önnel beszélek, mylady, bizonyára nem vagyok a legjobb, de dicsekedhetek azzal, hogy egész életemen keresztül dolgoztam nagy birodalmunk dicsőségén. Mindig az első voltam a kinzóversenyeken, sokak között. Valóban magasztos dolgokat találtam föl. Higyje el, csodás kinzások, amelyek más időkben és más dinasztia alatt vagyont értek volna és halhatatlanságot biztosítottak volna a számomra. És most, alig vesznek figyelembe. Nem értenek meg. Kimondom: megvetnek. Mit tegyek? Ma a lángész nem számít, semmi érdemet nem tulajdonítanak neki. Ez elcsüggeszt, szavamra! Szegény Kina, amely hajdan olyan művészi, olyan nagyszabásúan kiváló volt! Ó, attól félek, hogy már érett a meghódításra.

Lemondó, szomorú kézmozdulattal Clarát hívta tanuságul ennek a hanyatlásnak a bizonyítására és arcfintorítása valami leirhatatlan volt.

- Hát végre is, mylady! Nem siratni való állapotok ezek? Én találtam föl a patkánnyal való kinzást. A szellemek marják össze a májamat, tépjék ki a herémet, ha nem én találtam ki. Ó, valami rendkívüli kinzás, esküszöm önnek, mylady. Eredetiség, festőiesség, lélektan, a szenvedés tudománya, minden benne van. És azonfölül végtelenül mulattató. Abból a hajdani kínai vidámságból merítette ihletét, amelyet napjainkban annyira elfelejtettek. Ó, hogyan fölizgatta volna mindenkinek a tréfás lendületét, micsoda nagyszerű forrása lett volna a sóvárgó társalgásnak! No, lemondtak róla. Jobban mondva, nem kellett nekik... Pedig a bírák előtt három kísérletünk kolosszális sikerrel járt.

Amikor látta, hogy nem igen szánakozunk rajta és hogy a vén hivatalnok szemrehányásai inkább bosszantanak, a hóhér hangsúlyozottan ismételte meg:

- Kolosszális, ko-losz-szális!

- Mi az a patkánnyal való kinzás? - kérdezte barátnőm. - És hogy van az, hogy ezt egyáltalán nem ismerem?

- Valóságos mestermű, mylady. Tisztára mestermű! - erősítette a kövér ember harsogó hangon, miközben ernyedtt alakja egyre jobban a fübe süppedt.

- Azt értem... De azonkívül?

- Mestermű, valóban! És lássa, egyáltalán nem ismerik, senki sem ismeri. Milyen kár! Hogyan kívánhatja, hogy ne érezzem magamat lealázottnak?

- El tudja magyarázni?

- Hogy tudom-e! Tökéletesen. Meg fogom magyarázni és ítéljenek maguk. Jól figyeljenek...

És a kövér ember pontos kézmozdulatokkal ábrákat rajzolva a levegőben, magyarázta:

- Fog egy elitétet, bájos mylady, egy elitétet, vagy bárki más - mert a kinzásom sikeréhez egyáltalán nem szükséges, hogy a páciens bármiért is el legyen ítélve. Fog egy embert, amennyiben lehetséges, egy fiatal, erős embert, akinek az izmai eléggé ellentállóképesek legyenek, annak az elvnek az alapján, hogy minél több az erő, annál nagyobb a küzdelem és minél nagyobb a küzdelem, annál nagyobb a fájdalom! Hát jó. Levetkőzteti. Jó. És amikor egészen meztelen, ugy-e, mylady, letérdelteti a földre, meghajtott derékkal, ahol a nyakára, a csuklójára, a térdére és a bokájára huzott, vaskarikába illesztett láncsal leköti. Jó. Nem tudom, jól megérttettem-e magamat? Azután egy, a fenekén kilyukasztott nagy fazékba, egy virág-cserépbe, mylady, beletesz egy igen nagy patkányt, amelyet tanácsos előbb két napon át megfosztani a tápláléktól, hogy ezzel fölizgassa a vérszomját. És ezt a patkány lakásául szolgáló fazekat, mint valami óriási köpölyt, szorosán az elitét ülepére erősíti a dereka köré csatolt bőrvökhöz kapcsolt szijakkal. Ó, ó, most már kezd kialakulni!

Gonoszul pislantott ránk szeme szögletéből, szavainak a hatását figyelve.

- És azután? - kérdezte Clara egyszerűen.

- És azután, mylady, a kis lyukon bedug valamit, találja ki, mit?

- Hát mit tudom én?

A jámbor a kezét dörzsölve, szörnyűségeken mosolygott és folytatta:

- Egy katlanban, hordozható kis katlanban, amilyen ott áll mellettük, izzóra tüzesített vasrudacskát dug bele. És amikor a rudat bedugta, mi történik? Ó, ó, ó, képzelje el maga, mylady, hogy minek kell történnie?

- De folytassa hát, vén fecsegő! - kiáltott rá Clara, kinek dühös kis lába az ut homokját tiporta.

- No, no! - csitította a terjengős hóhér. - Egy kis türelmet, mylady. És járjunk el módszeresen, kérem. Tehát a fazék lyukába bedug egy, a kohó tűzében izzóra tüzesített vasrudat. A patkány menekülni igyekszik a rudacska hevétől és vakító fényétől. Megvadul, ugrándozik, sűrög-forog a fazék oldalán, csuszik-mászik az ember ülepén, csiklandozza, majd a körmével tépi, éles fogával marja, harapja, a föltépett és vérző testén keresve kijáratot. De kijárat nincsen, vagy legalább is a rémület első perceiben a patkány nem talál kijáratot. De az ügyesen és kellő lassúsággal kezelt rudacska mindig felé közeledik, fenyegeti, a szőrét perzseli. Mit szól ehhez a bevezetéshez?

Néhány pillanatig szuszogott, majd pózolva, fölényesen folytatta az oktatást:

- Ennek az eljárásnak az az érdeme, hogy tudni kell, lehetőleg minél jobban meghosszabbítani a bevezető műveletet, mert a fiziológia törvényei arra tanítanak bennünket, hogy nincsen borzalmasabb, mint amikor az emberi testet harapással vegyített csiklandozás éri. Az is megtörténhetik, hogy a páciens beleőrül. Üvölt és kapálódzik. Teste, amelyet a vaskarikák nem fődnek be, szabadon marad és fájdalmas remegésben rángatózik, fölemelkedik, csavarodik... De végtagjait a lánc szilárdan tartja, a fazekat meg a szijak. És az elitét mozgása csak növeli a patkány dühét, amelyhez nemsokára csatlakozik a vértől való ittasság. Fölséges ez, mylady!

- No, és? - kérdezte Clara röviden, remegő hangon, kissé elsápadva.

A hóhér csettintett a nyelvével és folytatta:

- Végül, - mert látom, hogy türelmetlenül várja ennek a csodás és vidám eseménynek a befejezését - nos, az izzó vas fenyegetése és némely jól alkalmazott égetéssel járó izgalom következtében a patkány végre is talál kijárást... Természetes kijárást, mylady és milyen aljas kijárást! Ó, ó, ó!

- Micsoda borzalom! - kiáltotta Clara.

- No, ugy-e? Nem én mondatom magával. És büszke vagyok arra az érdeklődésre, amelyet kinzásom iránt tanusít. De várjon csak. A patkány behatol, tudja hol, az ember testébe. Karmaival és fogával kitágítja... a rókalyukat. Ó, ó, ó, a barlangot, amelyet ás, kapar, vadul, mint a földet. És ott döglök meg. Megfullad ugyanakkor, amikor a páciens, egy félórai ki-mondhatatlan kinlódás után végre maga is elpusztul vérömlésben, ha csak nem a tulságos kinoktól, vagy talán szörnyen örületes székrekedésben. Minden esetben, mylady, és bármi legyen is a végső oka, higgye el, hogy rendkívül szép halál!

Megelégedetten, diadalmas góggal fejezte be:

- Hát nem rendkívül szép, mylady? Hát nem valóban csodás találmány? Bámulatos mestermű, klasszikus valami, aminek a mását hiába keresné a multban? Nem akarok szerénytelen lenni, de mondja meg, mylady, hogy a Yunan őserdejében lakó démonok soha el nem képzeltek hasonló csodát! Nos, a bírák nem fogadták el. Pedig maga is megérzi, valami felségeset mutattam be nekik, a maga nemében páratlant, ami ihlettel töltheti el a legnagyobb művészeinket. Nem akarták. Semmit sem akarnak már, semmit! A hagyományokhoz való visszatérés elrettenti őket. Nem is számítva a mindenfajta erkölcsi beavatkozást, amelynek a megállapítása elég kinos. A cselszövés, az összetűzés, a velejáró megvesztegethetőség, az igazság megvetése, a széptől való irtózás, tudom is én! Azt hihetne ugye, hogy ilyen szolgálatokért legalább is mandarinná emeltek? Ó, igen. Semmit, mylady, semmit sem kaptam. Ez hanyatlásunk egyik jellemző tünete. Ó, befejezett nép vagyunk, halott nép! A japánok jöhetnek. Nem vagyunk képesek többé nekik ellentállni. Isten veled, Kina!

Elhallgatott.

A nap nyugat felé emelkedett és a bitó árnyéka a nappal együtt haladva, most a fűvön nyult el. A pázsit zöldje élénkebb lett; rózsaszínű és aranyszínű pára szállt föl a megöntözött bozótokból és a virágok ragyogtak, még fényesebbé váltak, zöld égboltozatból ragyogó sokszínű, apró csillagokhoz hasonlóan. Egy egészen sárga madár, csőrében hosszú gyapotágacskaival repült vissza a kinzó oszlopszat állványát körítő lombok közé rejtett fészkébe, amelynek lábánál a hóhér ült.

A hóhér most már valamivel nyugodtabb arccal és enyhült arcfintorítással álmodozott, amelyben buskomorság váltotta föl a kegyetlenség kifejezését.

- Épp úgy vannak a virágokkal - mormogta némi szünet után.

A bozót közül fekete macska jött elő, meggömbült derékka, farkát csóválva és dorombolva dörgölődött hozzá. Gyöngéden megsimogatta. Majd, amint a macska észrevett egy bogarat, egy kis bokor mögé elnyult a fűvön és fülét hegyezve, szikrázó szemmel figyelte a rovar szeszélyes röpködését a levegőben. A hóhér, akit a macska váratlan jövetele megzavart hazafias panaszkodásában, a fejét rázva, folytatta:

- Épp így vagyunk a virágokkal! Épp így elveszítettük a virágok iránt való érzékünket, mert minden egyformán tönkremegy. Azt sem tudjuk már, mi a virág. Elhiszi, hogy Európából küldenek virágot, nekünk, akiknek az egész földön a legrendkívülibb és a legváltozatosabb flóránk van! De hát mit nem küldenek ma nekünk. Sapkát, kerékpárt, butort, kávédarálót, bort

és virágot! És ha tudná, hogy poétáink micsoda komor esztelenségeket, érzélgős számárságokat, dekadens örültségeket szavalnak a virágról! Rettenetes! Olyanok is akadnak, akik azt állítják, hogy a virág perverz. A virág perverz! Csakugyan, már nem tudnak egyebet kitalálni. Van sejtelve hasonló és ilyen szörnyeteg esztelenségről, mylady? Mert a virág erőszakos, kegyetlen, rettenetes és gyönyörű, mint maga a szerelem!

Letépett egy szirontát, amely mellette a fű fölött gyöngéden lengette arany fejcskáját és végtelen gyöngédséggel, lassan, szerelmesen megforgatta kövér, vörös ujjai között, amelyekre helyenként pikkelyként tapadt a rászáradt vér.

- Nem imádatraméltó? - mondta szemlélgetve. - Egészen kicsiny, törekeny. És mégis benne van az egész természet, a természet minden szépsége és minden ereje. Magába foglalja a világot. Vézna, organikus és kegyetlen és eléri vágyai célpontját. Ó, a virágok nem érzékenyek, mylady! Szeretkeznek, csak szeretkeznek. És ezt teszik mindig és mindenütt. Csak erre gondolnak. És mennyire igazuk van! Perverzek? Mert engedelmességek az Élet egyetlen törvényének? Mert kielégítik az Élet egyetlen szükségletét, a szerelmet? De nézze csak! A virág csupa nemiség, mylady. Mi sem egészségesebb, erőteljesebb, mint a nemiség. Csodás szirmai, selyme, bársonya, hajlékony és simulékony szövete a hálószoba függönye, a nász ágyneműje, az illatos ágy, amelyben a nemek egybekapcsolódnak, ahol eltöltik mulékony és örök életüket, hogy elaléljanak a szerelemtől. Milyen csodás, követendő példa a számunkra!

Félretolta a virág szirmait, megszámlálta a himporral telt szálakat és különös lelkesedéstől csillogó szemmel folytatta:

- Nézze, mylady. Egy, kettő, öt, tíz, husz. Látta, mennyire remegnek! Látta! Néha egyetlen bibére egyszerre husz himszál is szórja a himport! Hehehe! Néha az ellenkezője történik.

Egyenként letépte a virág szirmait.

- És amikor elteltek a szerelemmel, ime, a virág függönyei megnyílnak és a hálószoba kárpitja széthullik. És a virág meghal, mert tudja, hogy már egyebet nem tehet. Meghal, hogy később ujjászülessen és megint szeretkezzen!

Eldobta a csupasz szirontát és fölkiáltott:

- Szeretkezzék, mylady, szeretkezzék, mint a virág!

Azután hirtelen fogta a szerszámládáját, föltápáskodott, hátravetette a copfját és köszöntve bennünket, elment a pázsitokon keresztül és nehéz, ingadozó testével letiporta a scilláktól, dronáktól és nárciszoktól tarkított fűvet.

Clara néhány pillanatig tekintetével követte és amint újra elindultunk a harang felé, így szólt:

- Milyen érdekes ez a vén potrohos. Jóindulatának látszik.

- Hogyan képzelhet el ilyesmit, kedves Clara! - kiáltottam bárgyu módon. - Hiszen szörnyeteg! Még gondolatnak is irtózatos, hogy ilyen szörnyeteg is éljen az emberek között. Érzem, hogy mostantól fogva mindig lidércnyomásként fog rámnehezned ez a rettenetes arc... szörnyű beszédje... Maga nagy fájdalmat okoz nekem, mondhatom.

Clara élénken felelte:

- És te, te is fájdalmat okozol nekem... Miért állítod, hogy a vén potrohos szörnyeteg? Nem értesz hozzá! Szereti a mesterségét, annyi az egész! Amint a szobrász szereti a faragványt, a zenész a zenét. És csodálatosan tud beszélni. Furcsa és bosszantó, hogy nem akarsz beleilleszkedni abba az eszmevilágba, amelyben mi élünk Kinában és hála istennek, nem a Hyde Parkban vagy a Bodinière-ben, azok között a piszok burzsoák között, akiket imádsz. Szerinted az erkölcsöknek mindenütt egyformáknak kellene lenniök. És milyen erkölcsöknek!

Gyönyörűség fogalom! Hát nem érzed, hogy meg kellene halni az egyhanguságtól, hogy az ember nem is utazhatnék többé, drágám!

És hirtelen, még nyomatékosabban, szemrehányó hangon tette hozzá:

- Ó, igazán nem vagy szeretetreméltó! Önzésed soha egy pillanatra nem enged meg egy egészen parányi örömet sem, amit tőled kívánok. Egyáltalán nem lehet veled szórakozni. Soha semmivel sem vagy megelégedve. Ellenkezel velem mindenben, amit szeretek. Nem is számítva, hogy miattad elmulasztottuk, talán a legszebbet!

Szomoruan sóhajtotta:

- Megint elveszítettem egy napot! Hiába, nincsen szerencsém!

Védekezni és megnyugtanni igyekeztem.

- Nem, nem - folytatta csökönyösen Clara. - Rosszul van ez így. Nem vagy férfi; Annie idejében is így volt. Minden örömünket megrontottad, iskoláslánykához vagy terhes asszonyhoz illő ámuldozásaiddal. Az olyan ember, mint te, maradjon odahaza. Igazán bosszantó. Elindul az ember vidáman, boldogan, hogy szépen szórakozzék, magasztos látványokban gyönyörködjék, rendkívüli érzésekbe ragadtassa magát. És azután egyszerre szomoruvá válik és vége! Nem, nem! Borzasztó, tulságosan borzasztó!

Még erősebben kapaszkodott a karomba, olyan bájos arcfintorítással, a neheztelés és a gyöngédség arcfintorításával, hogy ereimben a vágyakozás remegése futott végig.

- És én, én pedig mindent megteszek, amit csak kívánsz, mint egy hűséges kutya - nyögdecselte.

- Bizonyos vagyok benne, hogy gonosznak tartasz, - tette hozzá - mert mulatok olyan dolgokon, amelyekről te elsápadsz és reszketsz! Szivtelennek, gonosznak tartasz, ugy-e?

Feleletet sem várva, folytatta:

- De én is belesápadok, én is reszketek... Hiszen anélkül nem is volna élvezet. Hát gonosznak tartasz?

- Nem, kedves Clara, nem vagy gonosz... Te...

Élénken félbeszakított, ajkát nyujtotta:

- Nem vagyok gonosz. Nem akarom, hogy gonosznak tarts. Kedves és kíváncsi asszonyka vagyok, mint minden asszony... És maga, maga csak egy vén tyúk! És nem is szeretem többé. És csókolja meg anyukáját, drága szerelmem, erősen, csókolja meg még jobban, erőteljesebben. Nem, nem szeretem többé, kis rongyom. Igen, lássa, ez az, maga csak semmire való, rongy kis szerelmem.

Vidáman és komolyan, mosolyogva és homlokát összeráncolva, azzal a komorsággal, amely egy volt nála haragjában és szerelmi kéjelgésében, hozzátette:

- Elképzelni is, hogy csak nő vagyok, kicsi asszonyka, olyan törékeny, mint egy virág, olyan kényes és félénk, mint a bambusz ága és hogy kettőnk közül én vagyok a férfi és hogy fölérlek tiz olyan férfival, mint te vagy!

És a vágyakozásba, amelyet teste ébresztett bennem, örült lelke iránt való mérhetetlen szájalom vegyült.

Megvető apró biccentéssel megismételte, amit gyakran el szokott mondani:

- A férfiak! Nem tudják, mi a szerelem, sem azt, hogy mi a halál, ami sokkal szebb, mint a szerelem. Ezek semmit sem tudnak, ezek mindig szomorúak és siránkoznak! Minden ok nélkül elájulnak, semmiért! Fúj, semmik! Fúj!

Eszmemenetét virágbogárként ugrándoztatva, hirtelen ezt kérdezte:

- Igaz az, amit az előbb az a vén potrohos mesélt?

- Mit, kedves Clara? És mit törődik a vén potrohossal?

- Az előbb a vén potrohos azt mesélte, hogy a virágoknál egyetlen bibére gyakran husz porszál is szórja a himport? Igaz ez?

- Hát persze, hogy igaz!

- Csakugyan igaz? Igazán? Csakugyan?

- Kétségtelenül.

- Nem csufolkodott velünk ez a vén potrohos? Bizonyos vagy benne?

- De furcsa vagy! Mért kérdezed ezt tőlem? Mért nézel rám ilyen különösen, amikor igaz!

- Ó!

Egy pillanatig szemét lehunyva, gondolataiba mélyedt. Lélekzete akadozott, keble csaknem zihált. És fejét keblemre hajtva, egész halkán rebegte:

- Virág szeretnék lenni... Szeretnék... Minden szeretnék lenni!

- Clara! - könyörögtem. - Kis Clarám...

Karomba szoritottam, karomban ringattam.

- És te nem? Te nem szeretnél? Ó, te jobban szeretnél egész életeden át puha rongyocska maradni! Hu, a gazfickó!

Rövid csend után, amely alatt még jobban hallottuk talpunk alatt az ut vörös homokjának a ropogását, éneklő hangon folytatta:

- És én azt szeretném, ha meghalok, hogy a koporsómba erős parfümöket, rutavirágot, bűnös képeket, szép, mohó és mezitelen képeket tegyél, mint amelyek szobám szőnyegét diszítik... vagy... szeretném, ha ruhátlanul - szemfödél nélkül temetnének el, Elephanta templomának a kriptájába, mindazokkal a kőből faragott bachánsnőkkel, akik egymást cirógatják, egymást tépik, olyan szenvedélyes fajtalansággal. Ó, drágám! Szeretnék... máris halott lenni!

Majd hirtelen azt kérdezte:

- Ha az ember meghal, érinti a lába a koporsó deszkáját?

- Clara! - könyörögtem. - Minek beszélsz mindig a halálról? És azt akarod, hogy ne legyek szomorú! Kérlek, ne őrjits meg egészen. Mondj le ezekről a gonosz eszmékről, amelyek engem gyötörnek. És gyerünk haza. Légy irgalmas, Clara és gyerünk haza!

Nem hallgatott kérésemre és éneklő hangon, amelyről nem tudtam, valóban nem tudtam, a megindultság vagy a gunyolódás, az ideges könnyek vagy vigyorgó nevetés hangjai voltak-e, folytatta:

- Ha mellettem leszel... amikor meghalok... szivecském... hallgass meg jól! Odateszel, igen, ez az... odateszel egy sárga selyempárnát szegény lábacsukám és a koporsó deszkája közé. Azután megöled szép laosi kutyámat és úgy véresen, odafekteted mellém, ahogyan maga szokott elnyújtózni mellettem. Egyik lábával a faromon, a másikkal a keblemen. Azután sokáig, sokáig csókolsz, drága szerelmem, a szememet, a hajamat. És beszélsz hozzám... Olyan

szépeket mondasz... ami elringat és éget... olyan szépeket, amiket mondani szoktál, amikor szeretsz. Ugye, megteszed, drágám? Megigéred? No, ne mutasd ezt a gyászoló ábrázatot. Nem a meghalás a szomorú, hanem az élet, amikor az ember nem boldog. Esküdj meg, esküdj meg, hogy megigéred!

- Clara! Clara! Könyörgöm! Hallgass...

Kétségtelenül, idegeim teljesen kimerültek. Könnyek omlottak a szememből. Nem tudnám megmondani, mi fakasztotta ezeket a könnyeket, amelyek nem voltak nagyon fájdalmasak, sőt ellenkezően, megkönnyebbülést, enyhülést éreztem bennük. De Clara tévedett, amikor magának tulajdonította őket. Nem miatta sirtam, nem büne miatt, sem szánalomból, amelyet szegény beteg lelke fakasztott szívemben, sem az a kép, amelyet halálának emlegetésével földidézett. Talán magamat sirattam, ebben a kertben való jelenléteimet és ezt az átkozott szerelmet, amelyről éreztem, hogy minden bennem rejtőző nemes lendületet, magasztos vágyakat, eszményi törekvéseket megszejtetetlenül ezeknek a tisztátalan csókoknak a lehellete, amelyeket szégyenlek, amelyekre áhítozom. Nem és nem! És minek hazudnék magam előtt? Egyszerű fizikai könnyek voltak, a gyöngesség, a kimerültség és a láz könnyei. A nyomasztó érzékenységem számára tulságosan erőteljes látványoktól való, a szaglásomnak tulságosan erős illatoktól való, testi vágyaimnak a tehetetlenségből az elkeseredésbe való állandó hullámozásából származó bágyadság könnyei, üres könnyek, jelentéktelen könnyek!

Clara azonban meg volt győződve róla, hogy őt siratom, amint holtan a koporsóban fekszik és boldogan, hogy ennyire a hatalmába jutottam, gyönyörteljesen hizelgő volt.

- Szegény kicsikém! - susogta. - Sirsz! Nos, akkor mondd, most mindjárt, hogy a vén potrohosnak jámbor ábrázata volt. Mondd, hogy örömet szerezz vele és akkor elhallgatok... és soha többé nem beszélek a halálról... soha többé. No, gyerünk! Mondd, most mindjárt, kis malacom!

Gyáván, de azért is, hogy végre megszabaduljak mindezekről a gyászos eszméktől, megtettem, amit kívánt.

Kitörő örömmel ugrott a nyakamba, megcsókolt és a szememet megtörülgetve, fölkiáltott:

- Ó, milyen kedves vagy! Kedves, kis baba vagy, drága kis baba, drága szivecském! És én gonosz nő vagyok... Gonosz kis asszonyka, aki mindig kötekedik veled, megrikat... A vén potrohos pedig szörnyeteg... utálok... És nem akarom, hogy megöld a szép laosi kutyámat... és... nem akarok meghalni... És imádlak, ó! És... és... mindez csak tréfa volt, érted?... Ne sirj többé, ó, ne sirj többé! Most már mosolyogj, annyira jószágos szemeddel, száddal, amely annyi sok gyöngédséget tud mondani, a száddal! És gyerünk gyorsabban. Ugy szeretek sietni a karodon!

És egymáshoz simuló fejünk fölött napernyője röpködött könnyedén, csillogva, esztelenül, mint egy nagy pillangó.

VII.

A haranghoz közeledtünk.

Jobbról és balról hatalmas biborszínű virágok, vérszínű bazsarózsák és az árnyékban ernyős lombjaik alatt kalapfüvek, vérző mellhártyához hasonló kontyvirágok, mintha gunyosan köszöntöttek volna bennünket és mutatták volna a kinzások útját. Voltak ott egyéb virágok is, a gyilkolás és a mézszárlás virágai. Tigrisvirágok, csonka torkukat föltátva, szivvirágok, apró,

vörös szívkoszorujukkal és vad nyulajakvirágok, kemény, husos testükkel, nyálkás, valóságos emberi ajkak - Clara ajka - kiáltozva lágy száruk csucsáról:

- Menjete drágám, siessetek jobban. Ott, ahova mentek, még több fájdalom, még több gyötrelmem van, több vér csurog és csöpög a talajra... még több összetört test, széttépve, hörögve a vasasztalokon... több összevagdalt test lóg a bitófák kötelén, több borzalom és több pokol... Menjete, szerelmeseim, ajk az ajkon, kéz a kézben és nézelődjete a lombokon, rácsozatokon keresztül, figyeljete e pokoli körkép kifejlődését, nézzete a halál ördögi ünnepét.

Egész testében remegve, fogát összeszorítva, Clara elhallgatott. Szeme kegyetlenül villogott. És az egész uton némán hallgatta a virágok beszédét, amelyben a saját hangjára ismert, a szörnyű napok és gyilkos éjszakák hangjára, a vadság és a kéjelgés és épp úgy a fájdalom hangjára, amely egyszerre jött a föld mélységeiből és a halál mélységeiből, mintha lelkének még mélyebb és még feketébb mélységeiből törne föl.

Az emelőcsiga nyikorgásához hasonló éles zaj hallatszott a levegőben. Majd valami igen lágy, igen tiszta csengés, hasonló a kristálypohár csengéséhez, amelyhez éjjeli lepke ütődik esteli röpködésében. Ekkor egy kanyargó utra tértünk, amelyet minden oldalon magas lércsozat kerített el; a rácsozat apró, rostás fénypontokat vetett a homokra... Clara éberén nézelődött a lombokon és a rácsozaton keresztül. És magam ellenére, őszinte elhatározásom ellenére, hogy ezentul behunyom a szememet az átkozott látványok előtt, a borzalmaknak eme kedvelőjétől vonzatva, legyőzve az utálatos kíváncsiságnak ettől a leküzdhetetlen örületétől, én is bekandikáltam a rácsozaton, a lombok között.

És a következőket láttuk:

Egy terjedelmes és alacsony halom fensikján, ahova az ut majdnem észrevétlenül emelkedik, egészen kerek felület terült el, amelyet hozzáértő kezek művésziesen befásítottak. A terület közepén hatalmas, zömök, igen sötét, vörösre patinázott matt bronzból öntött harang lógott a fekete fából készült, gillotinhoz hasonló építmény felső keresztgerendájára erősített csiga horgáról. A faalkotmány falát aranyozott fölírások és rémitő torzképek diszitették. Övig mezitelen négy férfi annyira megfeszített izmokkal, hogy a bőrük már csak csomó formátlan daganatnak látszott, huzta a csiga kötelét és ütemesen egyesített erejükkel alig tudták helyéből kimozdítani, fölemelni a súlyos fémtömeget, amelyből minden rándításnál megcsendült az az alig észrevehető, halk, panaszos, tiszta hang, amelyet az előbb hallottunk és amelynek rezgése elhalt a virágok között. A harang kalapácsa nehéz, vas mozsártörő, ilyenkor mindig könnyedén megingott, de nem érte a harang falát, amely belefáradt abba, hogy olyan sokáig kongta egy szegény ördög halálkinjait. A harang kupolája alatt két másik ember mezitelen derékkal, törzsük barna vászonszövetbe burkoltan, csak úgy csurgott róluk az izzadság és valami fölé hajoltak, amit nem láthattunk. Mellük, amelyen a bordájuk átlátszott, sovány lágyékuk zihált, mint az elcsigázott lovaké. Mindezt csak határozatlanul vehettük ki, kissé zavarosan, kissé ködösen, a kép hirtelen ezernyi elhelyezkedés következtében megszakadt, majd megint a lombozatok és a rácsozat nyílásain keresztül egységessé tömörült.

- Sietnünk kell, sietnünk kell! - kiáltotta Clara, aki, hogy gyorsabban mehessen, becsukta a napernyőjét és merész mozdulattal a csipőjére emelte a szoknyáját.

Az ut egyre kanyargott, majd a napon, majd az árnyékban. Minden pillanatban megváltoztatta a kilátás képét és mindig jobban összekeverte a virágdisz egyre fokozódó szépségét, a rémképek egyre fokozódó borzalmaival.

- Nézz meg jól, mindent, drágám, - mondta Clara. - Nézz körül. Most vagyunk a kert legszebb, legérdekesebb részén. Nézd ezeket a virágokat. Ó, ezeket a virágokat!

Furcsa növényeket mutatott, amelyek a talajnak abból a részéből nőttek ki, ahol minden oldalról víz bugyogott föl. Közelebb léptem. Magasszáru növények voltak, pikkelyesek és fekete pettyesek, mint a kigyó bőre, kitágult tülökhöz hasonló hatalmas virágburokkal, amelynek a belseje a rothadás sötétkék színét mutatta, a külseje pedig a fölöslás zöldessárga színe volt és hasonló a döglött állat kibontott mellkasához. A kürt mélyéről véraláfutásos csápok meredtek, a phallus visszataszító alakját utánozva. Ezekből a szörnyű növényekből kiáradó hullaszagtól csábitva, a legyek sűrű rajokban zsongtak köröskörül, behatoltak a virágburok selymes, falánk szövettel bevont belsejébe, amely összehúzódva, a pókhálónál is biztosabban foglyul ejtette őket. És a száron végig görcsösen összehúzódó ujjakhoz hasonló levelek voltak.

- Látod, drága szerelmem, - oktató Clara - ezek a virágok egyáltalán nem valami beteg agy, valami őrző zseni teremtményei, hanem a természeté... Ha én azt mondom neked, hogy a természet szereti a halált!...

- A természet szörnyetegeket is teremt!

- Szörnyetegeket! Szörnyetegeket! Először is nincsenek szörnyetegek! Amit te szörnyetegnek mondasz, azok felsőbbrendű formák, vagy egyszerűen kívül esnek a fogalmaidon. Hát az istenek nem szörnyetegek? Hát a lángész nem szörnyeteg, akár a tigris vagy a pók, vagy minden egyén, aki a társadalmi hazugságokon fölüllemelkedve, a dolgok ragyogó és isteni erkölcstelenségében él? De hát akkor én is szörnyeteg vagyok!

Most bambuszcölöpzethez értünk, amelynek mentén még virágzásnak nem indult kecskeszakállfü, illatos jácmin, trombitavirág, fává nőtt mályva, kapaszkodó hibiszkusz volt ültetve. Egy hatalmas, hatalmas kőoszlopot szorongatott számtalan indájával. Az oszlop csucsáról egy förtelmes istenség arca vigyorgott, a füle denevér szárnyához hasonlított, a haja pedig lángoló szarvalakban végződött.

Egy varral és féreggel telt kolduló buddhista pap, aki úgy látszik, ennek az építménynek az őre volt, turániai cibetmacskákat idomított veszedelmes ugrásokra. Amikor észrevett, szidalmazni kezdett bennünket:

- Kutyák! Kutyák! Kutyák!

Néhány pénzdarabot kellett dobni ennek az ördögösnek, akinek szidalmi tulszárnyalták mindazt, amit a legrondább megbotrányozás el tudna képzelni sértő és aljas kifejezésekben.

- Ismerem - mondta Clara. - Olyan, mint minden vallásnak minden papja. Meg akar rémiteni bennünket, hogy egy kis pénzt kapjon tőlünk. De nem is olyan gonosz fickó!

Közönkint a cölöpépítmény zöld lombos termekhez hasonló, virágos padlóju mélyedéseiben láncokkal és drótkarikákkal ellátott fapadokat láttunk, keresztalaku vasasztalokat, tőkéket, rostélyokat, bitókat, fölnégyelésre szolgáló automataszerkezetet, éles pengékkel tüzdelt, vas-tüskével telt ágyakat, pellengér nyakvasát, dereseket, kerekeket és rézüstököt kialudt katlanok fölött, az áldozat és a kínzás egész szerszámzatát, vértől borítva; itt a száradt vér feketélt, amott ragadós vörösségben nyult el. A gödrös részeket vértócsák telítették; nagy alvadt vércseppek lógtak a szétszedett készülékekről. A szerkezetek körül a talaj magábaszívta a vért. Szétfroccsent vér pirosította be a jácminok fehérjét, márványszerűvé a hatalmas korállrózsaszínét, a parsziflóra mályvaszínét, és apró emberi huscafatok, amik a korbács és a bőrszijak ütése alatt szerterepültek, itt-ott a virágok szirmának a hegyére telepedtek... Amikor látta, hogy elgyöngülök és undorodom a vértócsáktól, amelyek megnövekedve, az út közepére folytak, Clara gyöngéd hangon bátorított:

- Ez még semmi, drágám... Gyerünk tovább...

De alig tudtunk tovább menni. A növények, a fák, a levegő, a talaj tele volt léggel, részeg rovarokkal és harcias fedelesszárnyuakkal, jóllakott szunyogokkal. Az egész hullafauna miriádjai keltek ki körülöttünk a napfényben. Ocsmány lárvák nyüzsögtek a vértócsákban, hullottak le az ágakról lágy csomókban. A homok, mintha lélekzett volna, mintha járt volna, fölemelkedett a féregvilágnak a nyüzsgésétől. Megsiketülve, megvakulva, minden lépésnél megállítottak ezek az egyre szaporodó zümmögő rajok és féltettem Clarát halálos csipésüktől. És néha az a szörnyű érzésünk támadt, hogy a lábunk belesüpped az elázott földbe, amelyet mintha véreső áztatott volna át!

- Ez még semmi! - ismételte meg Clara. - Gyerünk tovább!

És hogy a dráma teljes legyen, emberi arcok jelentek meg előttünk. Az idetartozó munkások, akik nyugodt léptekkel jöttek, hogy megtisztítsák és kijavítsák a kinzószerszámokat, mert a kivégzések ideje lejárt már a kertben. Megnéztek bennünket, kétségtelenül meglepődve, hogy még két lénnel találkozunk itt ilyenkor, ezen a helyen, két élőlénnel, akinek megvan még a feje, lába, karja. Távolabb porcellánmajomhoz hasonlóan a földre guggolva, egy pocakos és jókedvű fazekast láttunk, amint frissen égetett virágcserepeket festett; mellette egy kosárfonó, gyakorlott, közönyös mozdulattal puha kákát és rizsszalmát font a virágok zseniális védelmére; egy kertész köszörükövön élesítette az ojtókését, népies dalokat dudolgatva, mialatt egy öreg asszony bétellevelet rágicsálva és a fejét csóválva, nyugodtan surolt valami vas szájfélét, amelynek éles fogai hegyére még undok emberi roncsok tapadtak. Láttunk még gyerekeket, akik botokkal patkányokat vertek agyon és raktak kosárba. És a cölöpzet mentén éhesen és vérszomjasan, ragyogó fejedelmi ruházatukat a véres sárban vonszolva, pávák, egész csapat páva csipkedte le csőrével a virágok szívére hullott vércsöppeket és a ragadozó állatok kotyogásával falták a levelekre tapadt huscafatokat.

A vágóhid émelyítő szagától, amely mindenütt terjengett és minden más szag fölött uralkodott, fölfordult a gyomrunk és erős hányingert éreztünk. Clara, a hullaházak tündére, a foszlás és a rothadás angyala, maga is elsápadt, talán idegei kevésbé bírták ki, verejtek gyöngyözött halántékáról. Szemét forgatta és a térdei meginogtak.

- Fázom, - mondta.

Valósággal kétségbeesett tekintetet vetett reám. Orrcimpái, amelyek mindig duzzadtak szoktak lenni, mint a halál szelétől kifeszített vitorlák, elvékonyodtak. Azt hittem, el fog ájulni.

- Clara! - kérleltem. - Látja jól, hogy lehetetlen és hogy van a borzalmaknak is egy olyan foka, amelyet még maga sem bír el.

Karomat nyújtottam, de törekeny szervezetének egész megfélemezhetetlen energiájával küzdött a rosszullet ellen és visszautasította.

- Megbolondult talán? - kérdezte. - Gyerünk drágám, siessünk... Gyerünk gyorsabban...

Mégis üvegcsét vett elő és repülősót szagolt.

- Maga sápadt és támolyog, mintha részeg lenne... Én nem vagyok beteg. Egészen jól érzem magamat... és kedvem van énekelni. És elkezdte énekelni:

*Ruházata nyárikert és templom, ünnepen.
És keble...*

De tulbecsülte az erejét, hangja egyszerre csak a torkán akadt.

Föl akartam használni az alkalmat, hogy magához térítsem, megindítsam, talán megrémítem... Erőteljesen magamhoz igyekeztem vonni.

- Clara, Clarácskám! Nem szabad az embernek dacolni az erejével. Nem szabad szembe szállni a lelkével... Gyerünk haza, kérlek...

Clara tiltakozott:

- Nem, nem! Hagyj! Ne szólj semmit! Semmi bajom. Boldog vagyok!

És hirtelen mozdulattal kiszakította magát öleléséből:

- Látod? Még csak nem is véres a cipőm!

Majd ingerülten tette hozzá:

- Istenem, milyen türehetlenek ezek a legyek! Minek van annyi légy itten?... És ezek a szörnyű pávák! Mért nem hallgattatod el őket?

Megpróbáltam elzavarni őket, némelyek csökönyösen tovább böngésztek a vérben, némelyek nehézkesen elröpültek, nem messze tőlünk a cölöpzetre szálltak és a fákra, ahonnét farkuk, mint valami kiterített, káprázatos ékszerekkel telehimzett szövet, omlott alá.

- Csuf állatok! - dörmögte Clara.

A hosszasan belélegzett röpülő hatását, de főként kérlelhetetlen akaratának következtében arca máris visszanyerte üdeségét és járása a rugalmasságát. És ekkor ismét megerősödött hangon énekelt:

Ruházata nyárikert és templom, ünnepen.

És keble keményen és duzzadtan fénylik, mint egy pár részegítő italokkal és parfümökkel telt aranyváza.

Három barátnőm van.

Pillanatnyi csönd után, a rovarok zümmögését is elnyomva erőteljes hangjával, énekelt:

A harmadik varkocsba fonja feje körül a haját.

Ez soha sem érezte parfümös olajok illatát.

Arca idomtalan és szenvedélytől duzzadt,

Teste olyan, mint a dísznőé.

Mintha mindig haragudnék.

Zsémbeskedik, dörmög folyton.

Keble és hasa halszagot áraszt.

Tisztátalan egész valójában.

Mindent összeeszik és tulsokat iszik.

Fénytelen szeme mindig csipás.

Ágya undorítóbb, mint a büdösbanka fészke.

És én ezt szeretem.

És ezt szeretem, mert van, ami vonzóbb, mint a szépség: a rothadás.

A rothadás, amelyben az élet örök melege lakozik.

És örökös megújodást, átváltozást szül.

Három barátnőm van.

És mialatt énekelt, mialatt hangja szétpergett a kert borzalmi között, egy felhő mutatkozott a magasban, messze... Az ég mérhetetlenségében olyan volt, mint egy egészen kis rózsaszínű csónak, mint egészen kicsi csónak, selyemvitorlákkal, amelyek egyre növekedtek, amint simán kuszva, közeledett.

- Ó, a kis felhő! - kiáltotta Clara kitörő örömmel, amint befejezte énekét. - Nézd, milyen szép, egészen rózsaszínű az azurban! Nem ismered? Sohasem láttad még? Ez egy titokzatos kis felhő és meglehet, hogy egyáltalán nem is felhő. Minden nap ugyanabban az órában

megjelenik, nem tudni, honnét. És mindig egyedül, mindig rózsaszinben. Kuszik, sikamlik, lebeg. Azután megritkul, szétbomlik, szerteszóródik, eloszlik, beleolvad az égboltozatba. Elment! És senki sem tudja honnét jött, hova megy!... Vannak itt igen tudós csillagászok, akik azt hiszik, hogy szellem... Én, én azt hiszem, hogy egy lélek utazik benne... egy szegény kis, eltévelyedett lélek, mint az enyém...

És önmagához beszélve, tette hozzá:

- Hátha szegény Annie lelke!

Néhány percig figyelte az ismeretlen felhőt, amely már is elhalványult és lassankint eltűnt.

- Látod, hogyan oszlik, foszlik... Vége! Nincsen már! Elment a kis felhő!...

Szemét az égre meresztve, elbűvölten hallgatott. Lanyha szellő támadt, gyöngéden megremegtette a fák lombjait, a napsugár enyhébb lett, a nyomasztó hőség megszélidült; a fény nyugat felé pompás rézszínűvé vált, kelet felől gyöngyszínű szürkéségben lágyult el, a gyöngyházzsín végtelen árnyalataiban. És a kioszkok, a nagy fák, a kő-Buddhák egészen kék árnyéka elvékonyodva, elmosódottabban nyult el a pázsitokon...

VIII.

A harang közelébe értünk.

A kettősvirágu szilvafák egymáshoz közel szorongó, igen magas törzsei megszakították a kilátást. A lombozatok, a virágok, a százszorszép szalagsokros, fehér és kerek kis virágai között támadt nyíláson keresztül vettük észre a harangot.

A pávák néhány méternyire követtek bennünket, szemtelenül és egyuttal óvatosan, nyakukat kinyújtva, csillogó farkuk remek uszályát a vörös homokra terítve. Voltak közöttük egészen fehérek, bársonyfehérek, szügyük véres pettyekkel beszórvva, kegyetlen fejüket nagy, legyezőformájú bóbíta övezte, amelynek minden vékony, merev szárahegyén rózsaszínű kristálycsöppecske rezgett.

A vasasztalok, a főszerelt kinpadok, a borzalmas szerkezetek száma megsokszorozódott. Óriási tamariska árnyékában egy rokokó karosszékfélét vettünk észre. Vájolt karja fölvaltva fűrészszel és éles acélpengével volt kirakva. A támlája és az ülése vastüskékkel volt sűrűn kiverve. Egyik ilyen tüskén huscafát lógott. Clara ernyőjének nyelével könnyedén, ügyesen leemelte onnét és a falánk páváknak dobta. Ezek szárnyukat csattogatva rontottak rá és csőrükkel verekedtek a zsákmányért. Néhány pillanatig kápráztató kavardás volt ez, az annyira csillogó drágaköveknek ez az összeütközése, megálltam és gyönyörködtem ebben a csodás látványban. A szomszéd fákön gubbasztva, aranyfácánok, szentfácánok, arannyal berakott tollazatu, nagy maláji harcoskakasok ügyelték a pávák sürgését és alattomosan várták a lakmározás idejét.

A szilvafák falában hirtelen széles nyílás támadt, a világosság és a virágok ivéhez hasonlóan és a harang ott volt előttünk, óriási, szörnyű nagyságában. Nehéz, feketére festett, aranyos föliratokkal és vörös ábrázatokkal diszitett faalkotmánya a templom arcéléhez hasonlított és különösen csillogott a napfényben. Köröskörül a talajt vastag homokréteg borította, amelybe a hang belevész, virágzó szilvafák fogták körül, sűrű virágok fehér csokraikkal egész magasságában diszitették a törzseket. Ebben a vörös és fehér környezetben a harang látása félelmetes volt. Valamiképen olyannak látszott, mintha a levegőben lógó örvény lenne, fölakasztott szakadék, amely a földtől az égig nyulik, amelynek a mélyét nem lehetett látni, annyira megtöltötte a néma sötétség.

És ekkor megtudtuk, mi fölé hajolt az a soványdereku két ember, akiknek törzsét barna vászon takarta, akiket a harang kupolája alatt láttunk, amikor a kertnek ebbe a részébe értünk. Egy hullára hajoltak, amelyet föloldottak kötelékéből, leoldták róla a bőrszijakat, amelyekkel erősen guzsbakötötték. A hulla agyagsárgaszínű volt, teljesen meztelen, arca a földet érte. Rémesen összezsugorodott, izmai puffadtak, a bőre hullámos, itt-ott ráncos, amott duzzadt, mint valami daganat. Meg lehetett érezni, hogy az áldozat sokáig küzdött, hogy hiába igyekezett széttépni a kötelékét és a szakadatlan, kétségbeesett erőfeszítés nyomán a kötél és a szij mélyen belevágódott a husába, ahol most már zöldes szövetű alvadé, barna vérral telt barázdát vont. Lábával a hullán taposva, hátát meggörbitve, karját megfeszítve, a két ember a szijakat huzta, de csak úgy tudta kitépni a mélyedéséből, hogy huscafatokat is szakított ki vele. Torkukból ritmikus szuszogás tört elő, amely csakhamar rekedt sipolássá vált.

Még közelebb mentünk a haranghoz.

A pávák megálltak. Ujabb csapatokkal gyarapodva, most már megtöltötték a kerek utat és a virágos nyílást, amelyen nem mertek átmenni. Hátunk mögött hallottuk a rikácsolásukat és a tömeg tompa topogását. Akár csak emberi sokaság verődött volna össze templom küszöbén, szorongó, zsufolt, türelmetlen, fuldokló, tiszteletteljes tömeg, amely kinyujtott nyakkal, kerekrenyilt szemmel, bátortalanul és fecsegve bámul valami titokzatos műveletet, amelyet nem ért meg.

Még közelebb léptünk.

- Látod, drágám, - mondta Clara - milyen érdekes és páratlan mindez... És micsoda pazarul nagyszerű! Melyik országban találnál ehhez hasonló látványt? A kinzások terme bálteremhez hasonlóan földiszítve és a páváknak ez a kápráztató tömege, amint az ünnepek diszleteként nézőközönség, népség gyanánt szerepel! Nem azt hihetné az ember, hogy elragadtak bennünket valahová, az életen kívül, a nagyon ősi legendák költészetének és képzeletének a világába? És te, igazán nem csodálkozol? Nekem úgy tetszik, mintha itt élnék mindig, álomban!

Ragyogó tollu fácánok, hosszú, ötvözött farkukkal röpködtek, kerengtek fölöttünk. Többen oda mertek telepedni helyenkint a virágos törzsek csucsára.

Clara, aki figyelte a tündéries röpködés minden formájának és színváltozásának a szeszélyét, néhány percnél elbűvölt csend után folytatta:

- Megbámulhatod, szerelmem, hogy a kínaiak valóban meglepő emberek, akiket annyira lenéznek azok, akik egyáltalán nem ismerik őket. Egyetlen nép sem volt képes úgy meghajlítani és megszelidíteni a természetet, annyira pontos intelligenciával. Micsoda páratlan művészek... És micsoda költők! Nézd meg ezt a hullát, amelynek a színe a vörös homokon olyan, mint egy régi bálványé. Nézd meg jól... mert rendkívüli valami ez... Azt hihetné az ember, hogy a teljes lendülettel kongató harang rezgése valami kemény, ellentállóképes anyagként behatolt a testbe, földuzzasztotta az izmokat, széttépte az ereket, elcsavarta, összetörte a csontokat. A fülnek kedves, olyan gyönyörteljesen zenei, a lelket annyira megható egyszerű hang ezerszerre rettenetesebb és kinzóbb valamivé válik, mint a vén potrohos minden bonyolult eszköze! Hát nem elragadó! Kigondolni azt a csodát, hogy ugyanaz, ami isteni lelkesültségbe és buskomorságba tudja rikatni este a mezőn sétáló szűz szerelmeseket, épp úgy megkinozhat, épp úgy a legkimondhatatlanabb kinok között meg tudja ölni a nyomoruságos emberi testet... Azt mondom, hogy ez zsenialitás... Óh, bámulatos gyötrelem és olyan diszkrét, mert a homályban történik és amelynek a borzalmát, ha kissé meggondoljuk, semmi máshoz nem hasonlíthatjuk. Egyébként épp úgy, mint a cirógatással való kinzás, nagyon ritka manapság és neked szerencséd van, hogy a kertben tett első látogatásod alkalmával is már láthattad. Azt mondják, hogy a kínaiak Koreából hozták, ahol nagyon régi intézmény és elég gyakori maradt. Ha akarod, elmegyünk Koreába... A koreaiak utánozhatatlanul vérengző hóhérok... és

a világ legszebb vázáit csinálják, páratlan, sűrű-fehér vázát, amit mintha, ó, ha tudnád, mibe mártottak volna... emberi magból készített fürdőbe mártottak volna!

Majd a hullára visszatérve, folytatta:

- Szeretném tudni, ki ez az ember! Mert a haranggal való kinzást csak a kiváló gonosztevők számára rendelik el... összeesküvő hercegeknek... magasrangú hivatalnokoknak, akik nem tetszenek már a császárnak. Ez arisztokrata és csaknem dicsőséges kinzás.

Megrázta a karomat:

- Ugy látszik, nem nagyon lelkesít, amit elmondok. Sőt nem is figyelsz rám. De képzeld csak el... Ez a harang, amely kong. És olyan kedves. Amikor messziről hallgatja az ember, titokzatos husvéti ünnepre, gyönyörteljes szertartásokra, keresztelőre, esküvőkre gondol... És ez a legborzalmasabb halál! Én ezt hallatlannak tartom! És te?

És mivel nem feleltem, rábeszélni igyekezett:

- Igen, igen. Mondd, hogy hallatlan! Akarom, mondd, akarom! Légy kedves!

Csökönys hallgatásom haragra lobbantotta.

- Milyen kellemetlen vagy! - mondta. - Soha nem tudnál kedves lenni hozzám! Vajjon mi birna téged földeríteni? Ó, nem szeretlek többé, nem vágyom rád többé... Ma éjszaka egyedül alszol a kioszkban. Én pedig megkeresem az én kis Barackvirágomat, aki sokkal kedvesebb, mint te és jobban is tud szeretkezni, mint a férfiak.

Dadogni akartam valamit, magam sem tudom, mit.

- Nem, ne! Hagyja csak! Vége! Nem beszélek többé magával. És sajnálom, hogy nem Barackvirágot hoztam el magammal. Maga kiállhatatlan. Megszomorít. Megőrjít. Hisz ez gyűlöletes! És most megint elveszítettem egy napot, amelyik olyan felségesnek ígérkezett, veled!

Fecsegése, hangja fölizgatott. Pár pillanat óta még a szépségét sem láttam. Most minden visszataszítónak tünt föl benne. Szeme, ajka, nyaka, nehéz aranyhaja, egészen a vágyainak a hevéig, bűnének a kicsapongásáig. És félig nyitott bluzából, mellének rózsás meztelenségéből, amelynek annyiszor szívtam magamba, ittam, haraptam a részegítő parfümjét, most a rothadt hus, ennek a kis darab rothadt husnak a lehellete szállt föl... A lelke... Többször kísértetbe jöttem, hogy bántó módon erőszakkal elhallgattassam... tenyeremmel fogjam be a száját, kitekerjem a nyakát... Olyan vad gyűlölet támadt bennem ez iránt a nő iránt, hogy a karját durván megragadva, magamon kívül ordítottam:

- Hallgasson! Ó, hallgasson! Ne szóljon hozzám többé, soha többé! Mert meg szeretném ölni, démon! Meg kellene ölnöm és azután a szemétre dobnom, dög!

Indulatom ellenére megijedtem a saját szavaimtól... De, hogy azokat mindenkorra helyrehozhatatlanná tegyem, karját ádáz kézzel megtépázva, megismételtem:

- Dög! Dög! Rothadt dög!

Clara egyetlen mozdulattal sem hátrált, de még a szemhéja sem rebbent... Előrenyújtotta a nyakát, a keblét kínálta. Arcán eddig ismeretlen öröm sugárzott... Egyszerűen halkán és végtelen gyöngédséggel mondta:

- Nos! Ölj meg, drágám. Szeretném, ha te ölnél meg, drága szivecském!

A lázadásnak a villámcsikázása volt ez hódoltságom hosszú és fájdalmas passzivitásában. De épp olyan hamar elmúlt, mint ahogyan kitört... Szégyeltem magamat ezért a sértően aljas kiabálásért és eleresztettem Clara karját... És egész ideges izgatottságból származó haragom hirtelen mérhetetlen levertségbe olvadt.

- Ó, látod, - mondta Clara, aki nem akarta kihasználni szálnalmas vereségemet, sem tulkönnyü diadalát - még arra sincsen bátorságod, ami olyan szép lenne... Szegény baba!

És mintha mi sem történt volna köztünk, szenvedélyes tekintettel megint a harang iszonyatos drámáját figyelte.

Ez alatt a rövid jelenet alatt a két ember pihent. Mintha teljesen elgyöngültek volna. Soványan, zihálva, bordájuk kinyult a bőrük alól, vézna farukkal már semmi emberit nem képviseltek. Izzadság csurgott a bajuszuk hegyéről, mint az ereszről. És lágyékuk úgy vert, mint az állaté, amelyet kutyák hajszolnak. De hirtelen egy fölügyelő jelent meg, korbáccsal a kezében, dühösen orditozott és teljes erővel suhintott a két nyomorult csontos oldalára, akik üvöltve fogtak újra munkához...

A korbács pattogásától megrémülve, a pávák rikácsoltak, szárnyukat csapkodták. Zürzavar, tolongás támadt köztük és riadtan futottak szét. Majd lassanként nekibátorodva, visszajöttek egyenként, páronként, csapatonként és elfoglalták helyüket a virágboltozat alatt, még jobban fölborzolva mellük pompás tollazatát és vad tekintetet vetettek a halál színhelyére. A fácánok vörös, sárga, kék és zöld színükben tovább röpködtek a fehér kör fölött, fénylő selyemmel, karsu és változó diszlettel himezték be az ég ragyogó boltozatát.

Clara magához hívatta a fölügyelőt, akivel kínai nyelven párbeszédet folytatott és azt mondatonként tolmácsolta:

- Ez a két szegény ördög húzta a harangot... Negyvenkét óra hosszáig étel, ital, minden pihenés nélkül! Elhiszed? És hogy van az, hogy ők is bele nem haltak? Tudom, hogy a kínaiak más fából vannak, mint mi és rendkívüli szívóssággal bírják a fáradságot és a fizikai szenvedést... Így egyszer ki akartam tapasztalni, mennyi ideig bír egy kínai dolgozni minden táplálék nélkül... Tizenkét napig, drágám. Csak tizenkét nap múlva esett össze! Szinte hihetetlen! Igaz, hogy az a munka, amit rábízam, semmiség volt ehhez képest... Földet ásattam vele a napon...

Elfelejtette sértéseimet, hangja megint szerelmes és becéző lett, mint amikor a szerelemről mondott szép meséket...

- Mert sejtelled sincsen, ugy-e, drágám, - folytatta - hogy micsoda nagy, állandó és emberfölötti erőfeszítés kell ahhoz, hogy kongásba hozzák a harangot? Sokan még a legerősebbek közül is belehalnak. Egy ér megszakad, a vese megsérül és készen van! Egyszerre csak holtan esnek össze a harang alatt! És aki nem hal meg nyomban, olyan betegséget szerez, amiből sohasem gyógyul ki! Nézd csak, a kötél surolásától milyen dagadt és véres a kezük! Egyébként úgy látszik, maguk is elítéltek! Ölve halnak meg és a kétféle gyötrelm fölér egymással. Bánom is én! De mindegy, jónak kell lennünk ezekkel a nyomorultakkal szemben. Amikor a fölügyelő elment, adsz majd nekik néhány taelt, ugy-e?

Majd megint a hullára tért vissza:

- Óh, tudod, most már ismerem. Nagy bankár a városból... Nagyon gazdag volt és mindenkit meglopott. De nem azért ítélték el a harang gyötrelmeire. A fölügyelő maga sem tudja biztosan, miért. Azt mondják, hogy árulást követett el a japánok javára... Hiszen kell valamit mondani...

Alig ejtette ki ezeket a szavakat, elfojtott zokogáshoz hasonló tompa, panaszos hangokat hallottunk. A hang a velünk szemben lévő fehér fal mögül jött, amelynek mentén virágszirmok váltak le és hullottak a vörös homokra. Könnyek és virágok hullása!

- A család, - magyarázta Clara. - Itt van és szokás szerint megvárja, hogy kiadják neki a kivégzett holttestét.

Ebben a pillanatban a két kimerült ember, aki csodás akarakterővel még mindig talpon volt, megfordította a holttestet. Clarával egyszerre hallattuk a rémületnek ugyanazt a kiáltását. És Clara szorosan hozzám simulva, körmével tépte a vállamat:

- Ó, drágám, drágám, drágám! - kiáltotta.

Ez volt az a fölkiáltás, amellyel mindig úgy a rémület, mint a szerelem közeledésére érzett fölhevülés magas fokát fejezte ki.

És a hullát néztük és nyakunkat a megdöbbenésnek ugyanazzal a mozdulatával nyujtottuk a hulla felé és nem tudtuk tekintetünket levenni a hulláról.

Görcsös rángatózásban összezsugorodott izmai rémitő torzulásokat, ráncokat és iszonyu szögleteket rajzoltak arcára, elferdült száját kítátva, inyét és fogait mutatta, az örület szörnyű nevetését, amelyet a halál megmerevített, megrögzített és bőrének minden ráncát ilyenre formálta. Tulságosan kimeresztett szemének tekintete nem nézett már, de megmaradt benne a legijesztőbb, bámulatosan vigyorgó örület, a fájdalom csucspontjának olyan megnyilvánulása, amelyhez hasonlót még az örültekházának celláiban sem vehettem soha észre élő ember szemében!

Amikor megszemléltem a testén mindezeket az izomeltolódásokat, az idegeknek ezt az elhajlását, a csontoknak ezt a kifeszülését és az arcon a szájnak ezt a nevetését, a szemnek ezt a halált is túlélő örületét, megértettem, hogy bármilyen más kinzásnál is mennyivel szörnyűbbek lehettek ennek a kötelékeiben negyvenkét órán át a harang alatt fekvő embernek a halálgyötrelmei. Sem a kés vágása, sem az izzó vas égetése, sem a hust tépő harapófogó, sem a csavar, amely széttépi a csuklókat, szétszakgatja az ízületeket, mint egy darab fát, összeropogtatja a csontokat, nem pusztíthatja el vadabbul az élő test szerveit és nem töltheti el az agyat olyan irtózatossá rémülettel, mint ez a láthatatlan és testnélküli harangkongás, amely egymagában egyesíti a kinzások minden ismert eszközének minden gyötrelmét, amely egyszerre támadja meg az egyén minden érző és gondolkodó részét, száz hóhér föladatát hajtja végre...

A két ember megint hozzáfogott és a szijakat huzta; torkuk zihált, lágyékuk még jobban vert. De nem volt erejük, tagjaikról patakokban ömlött a veriték. Most már alig bírtak megállni és megdermedt, dagadt ujjakkal a bőrszijat feszíteni...

- Kutya! - ordította a fölügyelő.

Korbácsával végigvágott a derekukon, de még csak nem is lázadtak a fájdalom ellen. Mintha fölbomlott idegzetük elveszítette volna minden érzékenységét. Egyre inkább rogyanó térdük mindjobban megingott és összeütődött. Ami izom még megmaradt lehorzolt bőrük alatt, merevgörcsben zsugorodott össze... Egyikük végkimerülésében hirtelen eleresztette a köteléket, rekedt hörgéssel a hulla mellé esett, arccal a földre, szájából fekete vér ömlött.

- Kelj föl, gyáva! Kelj föl, kutya! - ordította a fölügyelő. A korbács négyszer sivitott és pattogott az ember hátán. A virágos ágakon terpeszkedő fácánok nagy szárnycsattogással röptek szerte. Mögöttünk a pávák eszeveszett rikácsolását hallottuk... De az ember nem kelt föl. Nem mozgott többé és a vértócsa megnövekedett a homokon. Meghalt!...

És ekkor magammal vonszoltam Clarát, akinek apró ujjai a bőrömbe nyomódtak. Éreztem, hogy nagyon sápadt vagyok és tántorogva mentem, mint a részeg...

- Ez már tulságosan sok! Ez már tulságosan sok! - hajtogattam.

És Clara, aki engedelmesen követett, szintén ismételve mondta:

- Ó, látod, drágám! Jól tudtam, ugy-e? Hát hazudtam?

A központi medencéhez vezető utra tértünk, a pávák pedig, amelyek idáig követtek, egyszerre csak otthagytak bennünket és nagy zajjal szerteszéledtek a kert bokrain és pázsitjain keresztül.

Ezt a nagyon széles utat mindkét oldalon kiszáradt fák szegélyezték. Hatalmas tamariskák, amelyek csupasza, vastag ágai fantasztikus kuszáltságban meredtek az égnek. Minden törzsben egy-egy mélyedés volt vágva. A legtöbbje üres volt, némelyikében pedig férfiak és nők iszonyú és ocsmány kinzásoknak alávetett teste gyötrődött... Az így elfoglalt fülkék előtt egy-egy feketeruhás őr állt nagyon komolyan és írószerekkel együtt, valami bírósági jegyzőkönyvfélét tartott a hasán.

- Ez a vizsgálati foglyok utcája - mondta Clara - és ezek az emberek, akik itt állnak, azért vannak itt, hogy jegyzőkönyvet vegyenek föl azokról az esetleges vallomásokról, amelyeket a hosszas gyötrelem kisajtol ezekből a szerencsétlenekből... Nagyon ritkán vallanak!... Inkább itt halnak meg, semhogy börtönök ketreceiben vivják meg haláltusájukat, hogy azután más kinzásokba pusztuljanak bele. Általában a bíróságok, kivéve a politikai bűncselekményeket, nem igen élnek vissza a vizsgálat intézményével. Szállitmányonként, általában ítélkeznek, találomra... Különben is láthatod, hogy nincsen sok vizsgálati fogoly és a fülkék nagyobb része üres... De nem kevésbé igaz, hogy az eszme zseniális. Azt hiszem, a görög mitológiából vették át. Így ültették át borzalomba a hamadryadok, a fák foglyainak a bájos meséjét!

Clara közelebb lépett az egyik fához, amelyben egy még fiatal nő hörgött. Kézcsuklójánál fogva vaskapocsra volt akasztva, csuklóját két fadarab közé szorították össze erősen. Sóoldatba mártott, paprikával és mustárral bekent, kókuszrostból sodrott egyenetlen kötél volt meztelen karjára tekerve.

- Addig tartják rajta ezt a kötelet, - volt szíves megjegyezni barátnőm - amíg ezek a végtagok a természetes vastagságuk négyszeresére duzzadnak. Azután leveszik a kötelet és az így okozott daganat sokszor iszonyatos sebbé fakad. Gyakran belehalnak, de ki nem gyógyulnak soha.

- És ha a vádlott ártatlansága kiderül? - kérdeztem.

- Annyi baj legyen! - mondta Clara.

Másik fülkében egy másik asszony feküdt, szétfeszített lábszárakkal, vagy inkább felnégyelve. Nyaka és karja vasgyűrűben. Szemhéja, orrlyuka, ajka és nemiszerve paprikával volt bedörzsölve. Keblének bimbójára csavartokat szorítottak. Távolabb fiatalember a hónaljánál fogva volt fölakasztva; nagy kőcöckő volt a vállán és hallani lehetett az ízületek ropogását. Még egy másik hanyatt támaszkodva guggolt, térdhajlásába éles, hegyes köveket raktak, a nyakát és a lába hüvelykujját rézdróttal kötötték össze. Ez tartotta egyensúlyban... A fatörzsben lévő fülkék ezután már üresek voltak. Csak néha-néha láttunk egyet guzsbakötve, keresztre feszítve, vagy fölakasztva, behunyt szemmel, mintha aludnék és aki talán már halott volt! Clara nem szólt többé. A sasok nehéz röpködését hallgatta, amint a kusza ágak fölött kerengtek, még följebb pedig varjuk károgtak és megszámlálhatatlan csapatokban lebegtek a levegőben...

A tamariskák gyászos utcája bazsarózsától viritó, széles előtéren végződött, ahonnét a medencéhez mentünk le.

Vizililiom hosszú szárai emelkedtek a medencéből, különös, a homokkőváza színéhez hasonló, vérszínben játszó, drága zománckék, sötét biborvörös, narancssárgás kékszinű, kénes pelyhű, fekete bársony virágjokkal. Némelyek terjedelmesek és fodrosak. Kabalisztikus jelekhez hasonlítottak. A talirózsák és vizirózsák az aranyos vízre teregették nagy, kinyílt virágaikat, amelyek azt a hatást keltették bennem, mintha levágott fejeket látnék a vizen

uszkálni... Néhány pillanatig a hid karfájára támaszkodva néztük a vizet hallgatagon. Egy hatalmas ponty, amelynek csak az arany pofáját láthattuk, aludt egy levél alatt. A sás és moszat között potykák siklottak el, mint asszony agyában a vörös gondolatok.

IX.

És a nap így végződött:

Az égboltozat elvörösödött, csodás átlátszósága, smaragdszinű széles szalagokkal keresztezve. Ez az az óra, amelyben a virágok titokzatos pompába merülnek, ragyogó és egyuttal tartózkodó fénybe... Mindenütt fölcsillognak, mintha este visszaadnák a levegőégnek mindazt a fényt, mindazt a napsugarat, amelyet husuk egész nap magába szivott. A porrázuzott téglával fölhintett utak, a pázsitok élénk zöldje között itt tüzszalagnak, amott izzó láva-folyamnak látszottak. A madarak elhallgattak a lombok között; a rovarok fölhagytak zümmögésükkel, meghalnak vagy alusznak. Csak éjjeli lepkék és denevérek kezdenek röpködni a levegőben. A csönd az égről a fákra, a fákról a talajra szállt, mindenüvé. És érzem, hogy belém is hatol valami fagyasztó, mint a halál.

Egy csapat daru jön lefelé lassan a pázsitos lankáson és nem messze tőlünk a medence körül sorakozik. Hallom, amint lábuk surolja a magas füvet és csőrük száraz csattogását. Azután féllábra állnak, mozdulatlanul, fejüket a szárnyuk alá dugva. Bronzdiszitménynek nézné őket az ember. És az aranypofájú ponty, amely egy vizirózsa levele alatt aludt, megfordult a vízben, elmerült, eltűnt, széles gyűrűket hagyva a víz fölületén, amelyek lágyan ringatják a talirózsa bezáródott kelyhét, szétterülnek és elvesznek a vizililiom bokrai között, amelynek ördögi virágai az árnyékban furcsán elmosódva, a sors könyvéből kiszakított fatalista jeleket rajzolnak az est varázsába...

Egy hatalmas aroida a víz fölött kitágította barnafoltos, zöldszinű virágjának a burkát és erős hullaszagot áraszt felénk. És a legyek sokáig makacsul tolonganak, zümmögnek kelyhének hullaháza körül...

A hid karfájára támaszkodva, összeráncolt szemöldökkel, merev tekintettel, Clara a vizet nézi. A lenyugvó nap egy sugarával beragyogja a nyakát. Testének feszültsége megenyhült, ajka vékonyabb lett. Nagyon komoly és szomorú. A vizet nézi, de tekintete távolabb hatol és mélyebbre, mint a víz; talán valami még áthatolhatatlanabb és a víz mélyénél is feketébb valamibe merült; talán lelke felé, lelkének örvénye felé, mely a láng és vér keringésében forgatja vágyainak szörnyeteg virágait... Mit néz valóban? Mire gondol? Nem tudom. Talán semmit sem néz, talán semmire sem gondol. Kissé elfáradt idegei összetörték, kimerültek tulsok bűnének a korbácsütései alatt és hallgat, ennyi az egész. Hacsak agyszerkezetének végső erőfeszítésével nem ennek a szörnyű napnak minden emlékét és képét gyűjti össze, hogy azokból vörös virágcsokrot áldozzon nemiségének? Nem tudom.

Nem merek hozzá szólni. Megijeszt és engem is megzavar, mozdulatlanságával és hallgatásával egészen a magam legmélyebb mélységeiben. De vajjon létezik-e valóban? - kérdezem magamtól nem minden rémület nélkül. Nem született talán csak kicsapongásaimból és lázamból? Nem egyike-e azoknak a lehetetlen képeknek, amelyeket a lidércnyomásos álom szül? A bűncselekményre való kísértések egyike, amelyeket a gyilkosokhoz és örültekhez hasonló betegek képzeletében a kicsapongás kelt? Nem lenne egyéb, mint a magam lelke, kiröppenne önmagából, akaratom ellenére és megtestesülve, bűn alakjában?

De nem. Megérintem. Kezem megismerte a csodás valóságokat, husának élő valóságát... A testét borító vékony és selymes szöveten keresztül bőre megégeti az ujjamat. És Clara nem

remegett meg érintésétől; de nem is ájultozott, mint annyiszor, a simogatásától. Kivánom és gyűlölöm. Szeretném a karomba fogni, megszorítani, annyira, hogy megfulladjon, hogy összeroppanjon, hogy igyam a halált, az ő halálát, fölszakított ereiből. Fenyegető és egyben alázatos hangon kiáltok:

- Clara! Clara! Clara!

Clara nem felel, nem mozdul... Még mindig az egyre jobban elsötétülő vizet nézi; de valóban azt hiszem, hogy semmit sem néz, sem a vizet, sem a vörös visszfényt, amelyet a vörös ég vet a vízre, sem a virágokat, sem önmagát... Ekkor kissé eltávolodom tőle, hogy ne lássam és ne érintsem többé, az eltűnő nap felé fordulok, a nap felé, amelyből nem marad már egyéb az égen elmuló fénysugaraknál, amelyek lassanként kialszanak és beleolvadnak az éjszakába...

Alkonyat száll a kertre, magával vonszolja kék fátyolát, ráteriti, áttetszőbben a pázsitra, sűrűbben az elmosódó bozótokra. A cseresznyefák és a barackfák fehér virágai most a holdfény fehérségében virítanak, sikamlósak, bolygónak látszanak, mintha fantomok hajolnának fölénk furcsán. És a bitók és kinzószerszámok a keleti ég acélkékes színében fűrésztik sötét oszlopaikat, fekete ácsozatukat.

Borzalom! Az egyik bokor fölött az est haldokló biborában látom forogni a karókon, lassan forogni a semmiségben, lóbálódzni, hatalmas virágokhoz hasonlóan, amelyek szára látható lenne az éjszakában, látom forogni, forogni, öt megkinzott fekete árnyékát.

- Clara! Clara! Clara!

De hangom nem hatol el hozzá... Clara nem felel, nem mozdul, nem fordul meg... Ott marad a víz fölél, a víz örvénye fölé hajolva. És amint engemet nem hall, nem hallja mindazok panaszát, siránkozását, hörgését, akik a kertben haldokolnak.

Sulyos bágyadtságot, végtelen fáradtságot érzek megint, mint a lázas őserdőkön keresztül, a holt tavak partján való gyalogolás után. Csüggedés fog el, amelyet úgy látszik, sohasem tudok többé leküzdeni. Ugyanekkor agyam nehéz, terhemre van. Mintha vaskarika szorítaná a halántékomat, feszítené szét a koponyámat. És ekkor gondolatom lassanként eltávolodik a kertetől, a kinzások köröndjétől, a harang alatt szenvedett haláltusáktól, a fájdalomtól áthatott fáktól, a véres és falánk virágoktól. Szeretne átlépni ennél a hullaháznak a diszletein, behatolni a tiszta fénybe és végre bezörgetni az Élet kapuin. Sajnos! Az Élet kapuit csak a Halál nyitja ki, csak a halál kertjének és palotájának a kapui nyílnak ki. És az egész világ-egyetem hatalmas, kérlelhetetlen Kinok Kertjének láttam. Mindenütt csak vér és ahol élet van, mindenütt szörnyű hóhérok, akik a testet megkorbácsolják, a csontokat fűrészelik, a bőrünket nyuzzák, örömtől sötét arccal...

Ó, igen! A Kinok Kertje! És szörnyeteg virágai és egyuttal az örök emberi szenvedés borzalmas eszközei, a szenvedélyek, a vágyak, az érdekek, a gyűlölet, a hazugság; és a törvények, a társadalmi intézmények, az igazságszolgáltatás, a szerelem, a dicsőség, a hősiesség, a vallások. Amit ma láttam, amit ma hallottam, csak szimbólum, az egész világ szimbóluma. Hiába keresek megállást a bűncselekményben, pihenést a halálban, sehol sem talállok...

Szeretnék, igen, szeretnék megnyugvást találni, megtisztítani lelkemet és agyamat a régi emlékekkel, az ismert, baráti arcok emlékével. Segítségül hívom Európát és hipokrita civilizációját, Párisomat, a gyönyörök és a kacagás Párisát. De Eugène Mortain arcát látom vigyorgni a potrohos és bőbeszédű hóhér válláról, aki az akasztófa tövében, a virágok között tisztogatja nyuzószerszámaikat és fűrészeit. G. asszony szemét, száját, petyhüdtelen lelógó arcát látom, a kinpad fölé hajolva, amint erőszakos kezével cirógatja az emberi hussal telt vasállkapcsot. Mindazokon a férfiakon, mindazokon a nőkön, akiket szerettem, vagy azt hittem, hogy szeretek, közönyös és frivol lelkecskéken, ez a lemoshatatlan vérfolt terül el. És

mindenütt a bírák, a katonák, a papok a templomban, a kaszárnyában, az igazságszolgáltatás helyein, szenvedélyesen folytatják a halál művét. Az egyéni ember, a tömegember, az állat, a növény, az elemek, szóval az egész természet, a szerelem kozmikus erejétől hajszolva, rohannak a gyilkosságba, abban a hitben, hogy így az életen kívül találják meg az élet vad vágyainak a kielégülését, amelyek emésztik és amelyek piszkos tajtékként bugyognak belőle!

Pár perccel előbb azon tünődtem, vajjon kicsoda Clara és hogy valóban létezik-e. Hogy létezik-e? De hiszen Clara maga az élet, maga az életnek, az egész életnek a valóságos megtestesülése.

- Clara! Clara! Clara!

Clara nem felel, nem mozdul, nem fordul meg. A pázsitról, a medencéből még sűrűbb, kék és ezüstszinű párázat emelkedik, eltakarja a bozótokat, fátyolt vet a kinzás oszlopszatára... És úgy érzem, hogy vérszag, hullaszag száll föl vele együtt, tömjén, amelyet láthatatlan kezekben lóbált füstölők áldoznak a halál halhatatlan dicsőségének, Clara halhatatlan dicsőségének!

A medence tulsó végén, mögöttem, gekko kezdi kiabálni az órát. Egy másik gekko felel, majd egy harmadik, szabályos időközökben. Akár a harangok, amelyek egymást hívják és énekelve beszélgetnek. Rendkívüli tisztahangu, ünnepi harangok, olyan kristályzengésű, lágy, gyöngéd hang. Nyomban elüzi a kertben tanyázó kísérteties alakokat. Biztossá teszi a csöndet, az éjszakának pedig a tiszta álom bűbáját adja. Ezek az annyira világos, kimondhatatlanul tisztán csengő hangok akkor elém idéztek ezer és ezer éjszakai tájképet, ahol tudom lélekzik, ahol gondolataim magukhoz térnek. Néhány pillanat alatt elfelejtettem, hogy Clara közelében vagyok, hogy körülöttem a talaj és a virágok vért szivnak magukba és ott látom magamat csatangelni ezüstös éjszakán, Annam tündéries rizsföldjei között.

- Gyerünk haza! - mondta Clara.

Ez a rövid, kihívó és fáradt hang a valóság tudatára ébresztett... Clara előttem állt. Ruhájának feszülő ráncai elárulják keresztbetett lábszárát. Napernyője nyelére támaszkodik. És a félhomályban ajka úgy ragyog, mint bezárt, nagy szobában lámpaellenzővel tompított kicsi fény.

Mivel nem mozdulok, megint megszólal:

- Nos!... Várom!

Karon akarom fogni. Elutasít.

- Nem, nem! Gyerünk egymás mellett!

Ragaszkodom kívánságomhoz:

- Bizonyára fáradt, kedves Clara... maga...

- Nem, nem! Egyáltalán nem!

- Messze van innét a folyó. Fogja meg a karomat, kérem!

- Nem, köszönöm! És hallgasson! Ó, hallgasson!

- Clara, maga már nem a régi...

- Ha szivességet akar tenni, hát hallgasson... Nem szeretem, ha ilyenkor hozzám szólnak.

Hangja száraz, éles, parancsoló. Elindulunk. Átmegyünk a hidon. Clara elől, én utána és a pázsitok között kigyózó kis utak egyikére érünk. Clara gyorsan halad, bizonytalan léptekkel, kinosan. És testének sérthetetlen szépsége olyan, hogy erőfeszítése egyáltalán nem szakítja meg hajlékony és telt körvonalainak harmóniáját. Csipője megőrizte istenien bájos rengését.

Még akkor is, amikor lelke távol a szerelemtől, mereven, görcsösen tiltakozik a szerelem ellen, a szerelem adja meg neki minden formáját, minden részegségét, minden hevét, amely fölélénkíti és ugyszólván formálja szerelemre hivatott testét... Nincsen benne olyan viselkedés, olyan mozdulat, olyan borzongás, nincsen a ruhájának olyan suhogása, hajának olyan lebbenése, amely ne kiabálná, ne izzadná a szerelmet, amely ne hullatna szerelmet és szerelmet körülötte minden lényre és minden tárgyra. Kicsi lába alatt ropog a homok és hallgatom a homok ropogását, amely olyan, mint a vágy kiáltása, mint a csók és amelyben kiviszem tiszta ütemességében ezt a nevet, amely mindenütt ott van, a kinpad recsegésében, a haldokló hörgésében, és amely most bájos és gyászos tolakodásával az egész alkonyatot betölti:

- Clara! Clara! Clara!

Hogy jobban hallani lehessen, a gekko elhallgatott. Minden elhallgatott...

Az alkonyat imádatos, végtelenül gyöngéd, becézően üde, amelytől megrészegül az ember. Pázsitok között járunk. Megérintjük a csodás virágokat, amelyek még csodásabbak, mert alig láthatók és amelyek elhaladtunkban mint titokzatos tündérek, hajlongva üdvözölnek bennünket. Végül semmi sem marad meg a kert borzalmaiból; csak Clara szépsége maradt, együtt susog és lelkesedik az egyre felségesebben ránkbomló éjszakával.

Magamhoz tértem. Ugy érzem, a lázam elmúlt. Tagjaim könnyebbek, ruganyosabbak, erősebbek. Amint megyek, fáradtságom megszűnik és szerelmi vágy erőteljes érzése támad bennem... Clarához közeledtem, mellette mentem, egészen közel hozzá, égető közelségben. De Clarának már nincsen az a bűnös arca, mint amikor a ruta virágát harapdálta és szenvedélyesen maszatolta be ajkát a fanyar himporral. Arcának fagyos kifejezése meghazudtolja testének buja hevességét. Legalább, amennyire észrevehettem, úgy láttam, hogy a benne lakozó bujaság, amely olyan furcsa csillogással reszket a szemében, duzzad az ajkán, teljesen eltűnt a szeméből és az ajkáról a Kinek Kertjének véres képeivel együtt.

Remegő hangon kérdezem:

- Haragszik rám, Clara? Megvet?

Indulatosan felel:

- Dehogya! Egyáltalán nem! Nincsen semmi összefüggésben, barátom. Kérem, hallgasson. Nem tudja, mennyire fáraszt!

- De igen! Igen! Látom, hogy megvet - mondtam. - És ez rettenetes! Szinte sirni szeretnék...

- Istenem, mennyire bosszant! Hallgasson... Sirjon, ha öröme telik benne. De hallgasson!

És amikor arra a tájékra értünk, ahol megálltunk és a vén hóhérral beszélgettünk, abban az ostoba hitben, hogy mosolyt fakasztok Clara holt ajkára, mondtam:

- Emlékszik a vén potrohosra, szerelmem? És milyen furcsa volt vérrel mocskolt ruhájában. És a szerszámosládája, a vörös ujjai, drága szivecském, és a virágok nemiségéről szóló elmélete? Emlékszik rá? Néha egyetlen bibére egyszerre husz porszál is szórja a himporát...

Ezuttal egyetlen vállvonítással felelt. Még arra sem méltat, hogy szavaim fölingereljék.

És ekkor vad hevességtől ösztönözve, ügyetlenül Clarára hajolok, át akarom ölelni, durva kézzel megragadom a keblét:

- Akarlak!... itt... érted? ebben a kertben... ebben a csöndben... ennek a bitónak a tövében...

Hangom ziháló; ocsmány nyálka csurog a számból és ezzel a nyálkával együtt trágár szavak... Azok a szavak, amelyeket szeret!

Csipőjének egyetlen rándításával Clara kiragadta magát durva ölelésemből és olyan hangon, amelyben harag, guny és ugyanakkor kimerültség, bágyadtság szólalt meg, mondta:

- Istenem, milyen kiállhatatlan, ha tudná, és nevetséges, szegény barátom! Micsoda alávaló bakkecske! Hagyjon békében... Ha annyira ragaszkodik hozzá, nemsokára kielégítheti piszkos gerjedelmét, örömlányokon. Igazán, tulságosan nevetséges.

Nevetséges! Igen, érzem, hogy nevetséges vagyok. És elhatároztam, hogy nyugodtan maradok. Nem fogok belepottyanni a hallgatagságába, mint valami nagy kődarab a tóba, ahol golyók alusznak a holdfényben!

X.

A vörös lámpákkal egészen kivilágított vitorláscsónak a börtön kikötőjénél várt ránk. Durvaarcu, fekete selyembluzba és nadrágba öltözött, nehéz aranykarperecekkal megrakott, meztelen karu kínai nő, fülcimpáiban széles, arany karikákkal, tartotta a hajókötelet. Clara a bárkába ugrott. Követtem.

- Hová vigyem? - kérdezte az asszony angolul.

Clara szakadozott, kissé remegő hangon mondta:

- Ahova akarsz. Mindegy. A folyóra. Tudod jól.

Ekkor vettem észre, mennyire sápadt, összezsugorodott orrcimpái, földult vonásai, határozatlan tekintete szenvedést árultak el. A kínai nő a fejével intett:

- Igen, igen, tudom - mondta.

Bételtől kimart, széles ajka volt, tekintetében állati nyersség. Valamit mormogott, amit nem értettem meg.

- Gyerünk, Ki-Pai - parancsolta Clara kurtán. - Hallgass és tedd, amit mondok. Egyébként is már bezárták a város kapuit...

- De a kert kapui nyitva vannak.

- Tedd, amit mondok!

Eleresztve a hajókötelet, az asszony erőteljes mozdulattal megragadta az evezőt, amelyet hajlékony ügyességgel kezelt. És tovasiklottunk a vizen.

Nagyon enyhe éjszaka volt. Langyos, de végtelenül könnyü levegőt szívtunk be. A víz harsogott a csónak élénél. És a folyó ünnepi mezben volt.

Az ellenkező parton, tőlünk jobbra és, balra tarka lámpák fénye világította be az árbocokat, a vitorlákat, a csónakok keskeny födélzetét. Sajátságos zaj, kiabálás, éneklés, zene hallatszott odaátrol, mint valami tömeg ujjongása. A víz egészen fekete volt, fénytelen és bársonykövér fekete, helyenként tompa, csapkodó fényfoltokkal, minden más élénk visszfény nélkül, mint a csónakokat világító lámpák vörös és zöld visszfénye. A folyót a csónakok sokasága szelte keresztül-kasul. És, a homályos ürön túl, a sötét égen, a fák fekete körvonalai között előbukkant a város és messze, mint valami hatalmas, vörös, izzó parázstűzhely, gyultak ki a város emeletes terraszai, tűzhegyhez hasonlóan.

Amint egyre jobban eltávolodtunk, annál határozatlanabban tudtuk kivenni a börtön magas falait. A forgó világítótornyok az örök minden fordulójánál vakító, háromszögű fénysugarat vetítettek a folyóra és a környékre.

Clara belépett a mennyezet alá, amely ezt a bárkát puha, selymes, szerelemszagu női szobáskává varázsolta. Erős illatok égtek egy naiv összeállításban elefántot ábrázoló, nagyon antik kovácsolt vasvázán. Az elefánt durva, tömör lábai gyöngéd rózsadiszitményeken tapostak. A falazat kárpitját sajátságos művészettel hozzáértően és pompásan kidolgozott buja metszetek, vakmerően kicsapongó jelenetek diszitették. A mennyezet ráházata színes fákból, értékes munkával Elephanta földalatti templomainak azt a diszítését másolta, amelyet a régiségbuvárok, a brahmin hagyományok szerint szemérmesen „A csókák szövetségének” neveznek. Selyemmel himzett, széles, vastag matrac foglalta el a bárka közepét, a mennyezetről áttetsző lámpa függött alá, részben orchideaellenzőkkel eltakart fényével, ami a csónak belsejére a szentély vagy a hálószoba titokzatos félhomályát borította.

Clara a párnákra vetette magát. Rendkívül sápadt volt, teste ideges görcsöktől rángatózott. Meg akartam fogni a kezét. Jéghideg volt.

- Clara, Clara? - könnyörögtem - mi van veled. Mi baja? Mondja!

Rekedt hangon, amely csak kínosan tört elő összeszorult torkán, felelte:

- Hagyj békében... ne nyulj hozzám... ne szólj semmit... Beteg vagyok.

Sápadtsága, vértelen ajka és hörgő hangja megijesztett. Azt hittem, meg fog halni... Rémülten hívtam segítségül a kínai asszonyt:

- Gyorsan, gyorsan! Clara meghal, Clara meghal!

Ki-Pai szétnyitotta a függönyt, bedugta szörnyű ábrázatát és vállat vonva, durván kiáltotta:

- Semmi az egész. Mindig így van ez, ahányszor csak onnét visszajön.

És káromkodva, visszament az evezőjéhez.

Ki-Pai erőteljes evezése mellett a ringó bárka még gyorsabban siklott a folyón. A miénkhez hasonló csónakokkal találkoztunk, amelyek lefüggönyözött mennyezetéből éneklés, csókok cuppanása, kacagás, szerelmes hörgés vegyült a víz csobogásába és a tam-tam és gong messziről jövő elfojtott hangjába. Néhány pillanat alatt elértük a másik partot és sötét, elhagyatott uszódhidak, kivilágított és zsumfolt uszódhidak mellett haladtunk el. Póriás fürkék voltak itt, teaházak a teherhordóknak, virágos hajók a matrózoknak és a kikötő söpredékének. A kivilágított nyílásokon és ablakokon keresztül éppen csak futólag vehettem észre furcsa, festett alakokat, buja táncokat, kicsapongó ordítást, ópiumtól beteg arcokat...

Clara érzéketlen maradt mindennel szemben, ami körülötte, a selymes bárkán, a folyón történt. Arcát párnába temetve, harapdálta annak közepét. Megpróbáltam repülőst szagoltatni vele. Fáradt és nehézkes mozdulattal háromszor félretolta az üvegcsét. Meztelen nyakkal feküdt, keble szétfeszítette bluzának eltépett szövetét, lábszárai remegtek, mint a hegedű hurja és csak nehezen lélezett. Nem tudtam, mit tegyek, nem tudtam, mit szóljak... És föléje hajoltam szorongó szívvel, tragikus bizonytalansággal telten, a zavaros, érthetetlen eseményekkel szemben. Hogy megnyugtassam magamat az iránt, hogy csak muló válság és hogy semmi komolyabb baja nem történt, megragadtam a csuklóját. Kezemet az ütőerére téve, éreztem, hogy érverése gyors, könnyű, szabályos, mint valami madárka vagy gyerek szívverése. Időnként sóhajtott, hosszasan és fájdalmasan sóhajtott, rózsaszínű hullámmá duzzasztva keblét. És remegve, gyöngéden, egészen halkán susogtam:

- Clara! Clara! Clara!

Nem hallott, nem látott, arcát a vánkosba temette. Kalapja félrecsuszott a fejéről, vörös aranyhaja a lámpa fényénél régi mahagóniszínüvé vált és sárga cipőjén még itt-ott véres sárfoltokat láttam.

- Clara! Clara! Clara!

Csak a víz csobogása felelt, a távoli és a bárkák függőnye mögül előtörő zeneszó és amott a szörnyű város tűzhegye, közelebb pedig vörös, zöld, fürge hullámos visszfény, mint a fekete folyóba merülő apró, ragyogó halacskák.

A bárka megrázkódik... A kínai nő kiált... És egy hosszú terrasznál, a zene és ujjongás zajától hangos, kivilágított virágos hajónál kötöttünk ki.

Ki-Pai vaskarikára kötötte a bárkát egy lépcsőnél, amelynek vörös fokai a vízbe merültek. Két hatalmas, gömbölyű lámpa ragyogott két árbocról, amelyen sárga zászlócskák lengedeztek.

- Hol vagyunk? - kérdeztem.

- Ott vagyunk, ahová parancsolta, hogy vigyem önöket - felelte Ki-Pai mogorván. - Ott vagyunk, ahol az éjszakáját tölteni szokta, amikor amonnet visszajön.

- Nem lenne jobb hazavinni, ebben a szenvedő állapotában? - kérdeztem.

- Mindig így van ez a börtön után - felelte Ki-Pai. - Különben is a város kapuit bezárták, a kerten keresztül pedig nagyon messze van a palotáig... meg tulságosan veszedelmes is.

- Nagyon jól van itten - tette hozzá megvetően. - Jól ismerik.

Belenyugodtam.

- Segits hát - parancsoltam - és ne légy vele hirtelen.

Nagyon gyöngéden, végtelen óvatossággal, Ki-Paival együtt a karunkra vettük Clarát, aki épp oly kevésbé ellenkezett, mintha halott lett volna és támogattuk, vagy inkább vittük, nagynehezen kihoztuk a bárkából és fölvezettük a lépcsőn. Nehéz volt és jéghideg. Feje kissé hátrahanyatlott, haja teljesen fölbomlott, sűrű, puha haja tüzes hullámban omlott a vállára. Erőtlen kezével csaknem ájultan kapaszkodott Ki-Pai durva nyakába, apró, panaszos nyöszörgést hallatott, gyerekesen értelmetlen szavakat motyogott... Én pedig barátnőm sulya alatt lihegve nyögtem:

- Csak meg ne haljon, istenem! Csak meg ne haljon!

Ki-Pai vadul röhögött:

- Meghalni. Ó! Hogyne! Nem szenvedés gyötri a testét... hanem az ocsmányság!

A lépcsőnél két, festettségű nő fogadott bennünket, akiknek meztelensége egészen áttetszett a könnyed, szellős fátyol alól, amely testüket borította. Trágár ékszert viseltek a hajukban, ékszert a csuklójukon, az ujjukon, a bokájukon és a meztelen lábukon. Finom parfümökkel bedörzsölt bőrükről a kertek illata áradt.

Az egyike tapsolt örömeiben:

- Nini, hiszen ez a mi kedves barátnőnk! - kiáltotta. - Mondtam, ugye, hogy el fog jönni a drága szivecske... Mindig eljön... Gyorsan, gyorsan... fektessék az ágyra szegénykét.

A válaszfal mellett valami matracra, vagy inkább hordágyra mutatott, melyre lefektettük Clarát.

Clara nem mozdult többé... Ijesztően fölnyitott szemhéja alól görcsösen kimeresztett szemének csak a fehérje látszott... A festettszemű kínai nő Clara fölé hajolt és elbájolóan ütemes hangon, mintha énekelne, mondta:

- Keblem és lelkem kicsi kis barátnője, milyen szép így! Olyan szép, mint egy fiatal halott. Pedig nem is halott... Föl fog éledni, ajkam kis barátnője, fölébred simogatásom alatt, ajkam illatától.

Erősillatu parfümmel nedvesítette be a halántékát, repülősöt szagoltatott vele:

- Igen, igen! Drága kis lelkecském... elájult és most nem hallja a szavamat! És nem érzi ujjam puhaságát... de a szive ver, ver, ver. És a szerelem vágat ereiben, mint a csikó, a szerelem ugrál ereiben, mint fiatal tigris.

Felém fordult:

- Nem kell busulni. Mert mindig elájul, amikor idejön. Néhány perc múlva ujjongani fogunk boldog és meleg teste körül...

És én ott álltam bágyadtan, hallgatagon, tagjaimra ólomsúly nehezedett, mellemen mintha lidércnyomás feküdt volna. Nem volt érzésem a valóság iránt. Megrémitett mindaz, amit láttam, a csonka árnyképek, a körülöttünk lévő félhomályból, a folyó mélyéből előbukkanó és megint eltűnő csonka árnyképek, fantasztikus alakok. Az éjszaka homályában elterülő hosszú terrasz, vörösre lakkozott korlátaival, a merészen fölhajló tetőzetet támogató vékony oszlopzatával, virágkoszorúkkal váltakozó lámpakoszorúival, zsufolt volt fecsegő, nyüzsgő, rendkívül tarka tömeggel. Száz festett tekintet meredt ránk, száz festett ajak susogott szavakat, amelyeket nem értettem, de amelyekről azt képzeltem, hogy szakadatlanul Clara nevét hajtogatják:

- Clara! Clara! Clara!

És meztelen testek, befűzött testek, aranykarikákkal megrakott, tetovált karok, hasak és keblek sűrögtek-forogtak a röpködő, könnyed fátylak között. És a tömegben, a tömeg körül, mindenk fölött, kiabálás, kacagás, éneklés, fuvolaszó, tea, drága fák illata, erős ópium aromája, nehéz, parfümös lehellet terjengett...

A kicsapongás, gyötrellem és büncselekmények álomszerű részegsége! Azt hihette az ember, hogy mindez a száj, mindez a kéz, mindez a kebel, mindez az élő hus Clarára fog rohanni, hogy elhalt testét élvezze!...

Nem tudtam egy mozdulatot tenni, nem tudtam egy szót szólani. Mellettem egy egészen fiatal és csinos kínai nő, csaknem gyermek, ártatlan és mégis ledér tekintetével, lapos kosáron furcsán ocsmány tárgyakat, szemérmetlen elefántcsontfaragványokat, rózsaszínű gumiból készült himvesszőket és cifra könyveket árult, amelyekben ecsettel festették meg a szerelem ezernyi bonyolult gyönyörét.

- Szerelmet! Szerelmet! Ki akar szerelmet? Mindenki számára van szerelmem!...

Közben Clara fölé hajoltam.

- Föl kell vinni hozzám - parancsolta a festettszemű nő.

Két erőteljes férfi fölemelte a hordágyat. Gépiesen követtem őket...

A kurtizán vezetése mellett templomhoz hasonlóan pompázó, terjedelmes folyosóra értünk. Jobbról és balról teljesen szőnyeggel borított, muszlinnal fátyolozott, igen lágy, rózsaszínű fénnel világított, nagy szobákra nyíló ajtók voltak. Szimbolikus állatok, hatalmas és szörnyű

nemiségüket meresztve, önmagukkal fajtalankodó, vagy buja szörnyetegeken lovagló kétnemű istenségek őrizték a küszöböt és drága bronzvázákon illatos parfümök égtek...

Egy barackvirággal himzett selyemfüggöny huzódott szét és két női fej jelent meg a nyílásnál.

- Ki halt meg? - kérdezte az egyik, amint mellettük elhaladtunk.

- Senki. Senki sem halt meg. Nem látod, hogy ez a Kinok Kertjéből való - felelte a másik.

És Clara neve ajakról-ajakra, ágyról-ágyra, szobáról-szobára suttogva, csakhamar mint valami csodás trágárság töltötte meg a virágos hajót. Ugy éreztem, hogy még a fémszörnyetegek is ezt hajtogatták vonaglásukban, ezt üvöltötték véres fajtalanságuk őrzöngésében:

- Clara! Clara! Clara!

Ágyon elnyújtózva, egy fiatalembert láttam. Kezeügyében ópiumpipa égett. Különösen kitágult szemében fájdalmas elragadtatás ragyogott... Előtte ajkukat, hasukat egymáshoz szorítva, mezitelen nők ölelésben egybeforrva, szent táncokat lejtettek, mialatt spanyolfal mögött guggolva, zenészek játszottak rövid fuvolájukon. Távolabb nők ültek körben, vagy a padlóra terített szőnyegen, ocsmány pózban heverve, vártak, arcukon a fajtalankodásnak még a gyötrelmeknél is szomorubb kifejezésével. Minden ajtó előtt, ahol elhaladtunk, hörgő, ziháló hangokat hallottunk, az elkárhozottak mozdulatait, hajlott, megtört testeket láttunk, a vigyorgó fájdalomnak a gyalázatos kéjelgés és barbár onanizmus korbácsütései alatt üvöltöző egész világát. Az egyik terem bejáratát őrző bronzcsoportot láttam, amelynek már a fantasztikus körvonalai is rémült rázkódást okoztak... Egy polip karjaival egy szűz testét ölelte át és hatalmas és erős köpölyeivel szívta a szerelmet, az egész szerelmet a szájából, a kebléből, a hasából.

És azt hittem, hogy kinzókamrában vagyok és nem a szerelem és az örömök tanyáján...

A folyosón olyan nagy lett a tolongás, hogy egy teremmel szemben kénytelenek voltunk néhány pillanatra megállni. Ez volt valamennyi között a legterjedelmesebb és diszítésével és sötétvörös világításával különbözött a többitől. Először csak nőket láttam, ádáz, sikamlós testek zürzavarát, nőket, akik ördögös, eszeveszett táncokat jártak egy, a szoba közepéről egészen a mennyezetig nyuló igen tömör, antik bronzállvány körül. Majd jobban kivehettem magát a szobrot is és megismertem a „Hétágu Bálvány”-nak nevezett szörnyü bálványt. Három, vörös szarvakkal fegyverzett, lánghajzattal borított fej koronázott egyetlen törzset, vagy inkább egyetlen hasat, amely phallus-alaku óriási, durva oszlopon állt; az oszlop körül abban a magasságban, ahol a szörnyeteg hasa végződik, hét himvessző meredt ki, melyeknek a táncoló nők virágokkal és szenvedélyes becézgetéssel áldoztak... És a terem világítása ördögiesen életre keltette a bálvány yadfából faragott szemét... Abban a pillanatban, amikor megint elindultunk, olyan rémitő látványnak voltam a szemtanuja, amelynek a pokoli borzalmát nem vagyok képes leírni. Ordítva, üvöltve, hirtelen hét nő rontott a bálvány hét bronzvesszőjére. A bálvány rezgett mind ennek az őrzöngő testnek az ölelésétől, a lökdösésétől és csókjaitól, amelyek csattogtak, mint faltörő kos ütései az ostromlott város kapuin. És ekkor a bálvány körül olyan eszeveszett zsvaj, a vad kéjelgés örülete, a testek annyira őrzöngő ölelkezése, egymásbaolvadása támadt, hogy vérengző mészárlásnak látszott és hasonló volt ahhoz a gyilkos küzdelemhez, amelyben az elitáltak viaskodtak a nekik odadobott rothadt huscafatért! Ebben a gyalázatos pillanatban megértettem, hogy a fajtalanság a legsötétebb emberi borzalmakig terjedhet és fogalmat adhat a valóságos pokol mivoltáról, a pokol szörnyüségéről...

Ugy tetszett, hogy mindezek a rázkódások, mindez a remegő hang, mindez a hörgés, mindez a harapdálás és maga a bálvány is csak egyetlen szót talált ki nem elégitett vágyai dühöngésének, tehetetlensége gyötrelmeinek a kifejezésére:

- Clara! Clara! Clara!

Amikor a szobába értünk és az ágyra fektettük a még mindig ájult Clarát, magamhoz tértem és értettem, hogy micsoda környezetben vagyok. Ezek a dalok, ezek a kicsapongások, ezek az áldozatok és ezek a nyomasztó parfümök és ez a tisztátalan érintkezés, amely még jobban bepiszkítja barátnőm elaludt lelkét, a rémületen fölül még leverte szégyenkezést is okozott. Alig bírtam eltávolítani a kíváncsi és fecsegő nőket, akik követtek bennünket nemcsak az ágyig, ahova Clarát fektettük, hanem abba a szobába is, ahol egyedül akartam maradni. Ott tartottam Ki-Pait, aki mogorva viselkedése és durva szavai ellenére igen ragaszkodott urnőjéhez és végtelen gyöngédséggel és ügyességgel ápolta.

Clara ütőere még mindig azzal a megnyugtató szabályossággal vert, mintha a legtökéletesebb egészségben lett volna. Az élet egy percig sem szünetelt ebben a mindörökké halottnak látszó testben. És Ki-Paival együtt föléje hajoltunk és aggodalmasan vártuk a föltámadását.

Hirtelen nyöszörögni kezdett; arcának izmai összezsugorodtak, apró, ideges rángatózás emelgette a keblét, karját és a lábszárát.

- Szörnyű válság vesz most rajta erőt - mondta Ki-Pai. - Erősen le kell fogni és vigyázni, hogy a körmével ne kaparja össze az arcát és ne tépje ki a haját.

Azt hittem, meg fog hallani és ha tudja, hogy mellette vagyok, talán enyhítem a válságot, amit Ki-Pai bejelentett. Megkísértem, hogy szavaimba belevigyem hangom minden becézését, szívem minden szánakozását, ó, igen, a világ minden szánalmát és a fülébe suttogtam:

- Clara! Clara, én vagyok. Nézz rám, hallgass meg.

Ki-Pai befogta a számat.

- Hallgasson hát! - mondta parancsoló hangon. - Hogy képzeled, hogy most bennünket meghalljon? Még mindig a rossz szellemekkel van...

És ekkor Clara elkezdett viaskodni. Minden izma megfeszült, szörnyen fölemelkedett és összezsugorodott. Izületei ropogtak, mint a viharban összetört hajónak az eresztékei... Feszült arcán a borzalmas szenvedés kifejezése jelent meg, amely annál szörnyűbb, mert hallgató volt és arcát hasonlóná tette a kert harangja alatt megkínzottak arcához. Félig lehunyt, pislogó szemhéja alól csak parányi fehéres vonás látszott. Tajték nedvesítette ajkát.

És lihegve sóhajtoztam:

- Istenem, istenem! Hát lehetséges ez? Mi lesz vele?

Ki-Pai rámparancsolt:

- Fogja, itt, úgy, hogy a teste egészen szabadon maradjon... mert a démonok el kell, hogy hagyják a testét.

Majd hozzátette:

- Már elmulik. Mindjárt sirni fog...

A csuklóját tartottuk, hogy körmeivel össze ne karmolja az arcát és olyan hatalmas erő volt benne, hogy azt hittem, összetöri a kezünket. És utolsó görcsvonaglásban teste egészen boltozottá hajolt föl, a talpa a nyakáig emelkedett. Kifeszült bőre rezgett. Azután a válság lassankint enyhült. Izmainak feszültsége engedett. Kimerülten rogyott az ágyra, könnyel telt szemmel.

Néhány percig sirt és sirt. Könnyek folytak a szeméből szakadatlanul, zajtalanul, mint valami forrásból.

- Elmult! - mondta Ki-Pai. - Most már szólhat hozzá...

Keze most már puha volt, nyirkos és égett a kezemben. Határozatlan, még a távolban révedező tekintete a körülötte lévő tárgyakat és alakokat igyekezett fölismerni. Mintha hosszú, kinos álomból ébredt volna.

- Clara! Clarácskám! - susogtam.

Könnyein keresztül sokáig nézett szomorú és fátyolozott tekintetével.

- Te... - mondta - te... ó, igen!

A hangja lehelletszerű volt...

- Én vagyok, én vagyok, Clara. Itt vagyok. Megismersz?

Kissé csuklott és csendesen zokogott.

- Ó, drágám, drágám! Szegény drágám - dadogta.

Fejét az enyémhez hajtva, kért:

- Ne mozdulj, most jól vagyok így, így tiszta vagyok, egészen fehér vagyok, olyan fehér, mint egy szellőrózsa.

Azt kérdeztem, szenved-e még?

- Nem, nem! Nem szenvedek. És boldog vagyok melletted, a közeledben. Egészen kicsikén és egészen fehérén. Fehéren, mint a kínai mesék kis fecskéi, tudod, azok a kis fecskék...

Csak apró szavakat ejtett ki és alig ejtette ki ezeket is, a tisztaság, a fehérség szavait. Csak kis virágok, kis madarak, kis csillagok, kis források bugyogtak ajkáról és lelkek és szárnyak és az ég, az ég, az ég...

Közönként félbeszakította csicsergését, a kezemet szorongatta egyre erősebben, vállamra hajtotta a fejét, hozzám simult és hangsúlyozottabban mondta:

- Ó, drágám!... soha többé, esküszöm neked!... soha többé... soha többé, soha többé!...

Ki-Pai a szoba mélyére vonult és egészen halkán altató dalt dudolgatott, amivel a kisgyereket álombaringatják.

- Soha többé... soha többé... soha többé... - ismételte meg Clara suttogó hangon, amely lassanként beleveszett, beolvadt Ki-Pai egyre jobban elhalkuló énekébe.

Clara hozzásimulva, nyugodt és ragyogó messze álomba merült, mélységes álomba, mint egy nagy és csendes tó, holdvilágos nyári éjszakán.

Ki-Pai óvatosan, minden zaj nélkül fölkel:

- Én elmegyek, - mondta - lemegyek aludni a csónakba. És holnap reggel, amikor megvirrad, hazaviszi urnómet a palotába. És megint újra kezdik!... Mindig csak újra kezdik!

- Ne mondd ezt, Ki-Pai - kértem. - És nézd meg, hogyan alszik mellettem, nézd meg, milyen nyugodt és tiszta álomba merült, hozzám simulva!

A kínai nő vigyorgó fejét csóválta és szomorú tekintettel, amelyben most már szánalom váltotta föl az utálatot, mondta:

- Látom, amint önhöz simulva alszik és azt mondom: nyolc nap múlva épp úgy, mint ma este, ide fogom hozni mindkettőjüket, amint kijöttek a Kinok Kertjéből. És nyolc év múlva épp úgy fogom elhozni önöket a folyón, ha nem utaztak el és én nem haltam meg!

Majd hozzátette:

- És ha én meghaltam, más valaki hozza ide önt urnómmal, a folyón. És ha ön elutazott, más valaki fogja urnómet elkísérni a folyón és semmi sem változik meg...

- Ki-Pai, Ki-Pai, miért mondod ezt? Nézd meg mégegyszer, hogyan alszik, nem tudod, mit beszélsz...

- Csitt! - mondta, ujját ajkához emelve. - Ne beszéljen olyan hangosan, ne mozogjon annyit... ne ébressze föl. Amig alszik, legalább nem árt se másnak, se magának!

Óvatos léptekkel, lábujjhegyen, mint valami betegápoló, az ajtó felé indult és kinyitotta.

- Menjenek innét! Menjenek innét!

Ki-Pai hangja volt, parancsolóan, az asszonyok zümmögéséből kiemelkedve.

És kifestett szemeket, kendőzött arcokat, vörös ajkakat, tetovált kebleket láttam, ajkakat kebleken, és a zajból, a hörgésből, a táncból, a fuvolaszóból, az érc rezgéséből azt a nevet hallottam, amelyet ajakról-ajakra leheltek és mint valami görcsös vonaglás rázta meg az egész virágos hajót:

- Clara! Clara! Clara!

Az ajtó becsukódott, az arcok eltűntek, a zaj eltompult.

És egyedül maradtam a szobában, ahol két rózsaszínű kreppel bevont lámpa égett. Egyedül Clarával, aki aludt és néha-néha álmában, mint az álmodó gyermek, hajtogatta:

- Soha többé... soha többé!...

És mintha meghazudtolni akarná ezeket a szavakat, egy bronzszobor, amelyet eddig nem vettem észre, valami bronzmajom, a szoba egyik szögletében guggolva, vad vigyorgással, Clara felé nyujtotta szörnyeteg nemiségét.

Ó, bár soha többé, soha többé föl ne tudna ébredni!...

- Clara!... Clara!... Clara!...